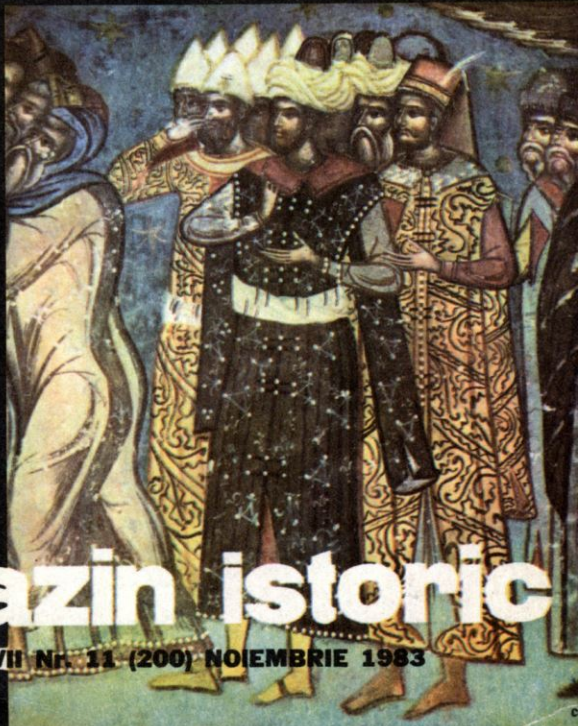

magazin istoric 200 • magazin istoric 200 • magazin istoric 200

magazin istoric

ANUL XVII Nr. 11 (200) NOIEMBRIE 1983

magazin istoric

Revistă de cultură
istorică

Anul XVII

Nr. 11 (200)

noiembrie 1983

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMENY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ȘTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DIMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

Secretar responsabil
VALERIU BUDURU

SUMAR

De la veacul lui Burebista la epoca Ceaușescu — epoca marilor cuceriri ale poporului român sub steagul socialismului: Ion Popescu-Puțuri	2
Iași, 27 mai 1600. Mihai Viteazul, „domn al Țării Românești, al Ardealului și a toată țara Moldovei”: Gheorghe David	6
La Vatican — o stampă de la Alba Iulia: Ion Dumitriu-Snagov	14
Rotonda: Petru I. David	16
În capitala României independente: Dan Berindei	17
Interviurile noastre: Hélène Ahrweiler (Paris)... 22 • Victor el-Kih (Beirut)... 60	
Cernîșevski în deportare: N.A. Troitski	23
1943-1944. Diplomația rezistenței Iugoslaviei: Petar V. Brajovici-Duro	28
O operă juridică acum patru secole. Statutele municipale săsești: Paul Schuster-Stein	33
Congres internațional de istoriografie: Lucian Boia	36
Dunkerque — supraviețuitorii infernului (III): Nicholas Harman	37
Martin Luther: Rudolf Thiel, Petru Ignat, Ana Maria Șerbănescu	43
Drumul spre Pearl Harbor: Gordon W. Prange	49
În București, acum 50 ani	54
● Concursul Magazin istoric, Din cronicul Unirii... 61	
● Poșta Magazin istoric... 63	

COPERTELE NOASTRE

①④ Căltorile voleyodale din diferite zone ale țării ce amintesc de numele altor domni care au înscris pagini nepieritoare în lupta pentru libertatea și unitatea tuturor românilor și-au sporit renumele și datorită comorilor artistice — expresie a originalității civilizației românești — ce le împodobesc. Am reunit, pe cele două coperte, câteva imagini de la splendidele așezăminte aflate în partea de nord a Moldovei: a) Moldovița; b) cetăria lui Bogdan III din Suceava; c) și e) Humor; d) Voroneț; e) și f) Arbore

②③ Idealul de libertate, unitate și independență al poporului român, valori perene ale istoriei patriei, a inspirat și creația a numeroși artiști plastici: ② Primăvara anului 1600. Triumfala intrare a lui Mihai Viteazul în Suceava, moment semnificativ în unirea sub sceptrul său a Țării Românești, Moldovei și Transilvaniei. Tablou de Gh. Labin, aflat la Muzeul din Iași;

③ Armatele române victorioase se reîntorc în țară după războiul din 1877-1878 prin care România și-a dobândit independența de stat absolută, act de o însemnată istorică în vederea realizării statului național unitar român. (Mihai Viteazul, „domn al Țării Românești, al Ardealului și a toată țara Moldovei” p. 6)

Mașeta artistică a copertelor ① ④: arhitect Ascanio Damian
magazin istoric 200

Milenii de istorie
românească

DE LA VEACUL LUI BUREBISTA LA EPOCA CEAUȘESCU — EPOCA MARILOR CUCERIRI ALE POPORULUI ROMÂN SUB STEAGUL SOCIALISMULUI

ION POPESCU-PUȚURI

Istoria multimilenară a poporului român — popor recunoscut pentru înaltele sale virtuți de luptător neostenit pe pământul străbun pentru asigurarea necontenită a progresului și bunăstării materiale și spirituale și pentru promovarea consecventă a

In imagine: Mihai Viteazul — monumentul de la Sfântu Gheorghe, Jud. Covasna, inaugurat în septembrie 1982.

relațiilor pașnice de colaborare cu toate popoarele — este ilustrată de prezența a numeroși conducători care, situându-se în fruntea maselor și acționând pentru accelerarea progresului, au marcat, prin faptele și numele lor, epoca în care au trăit. În curgerea veacurilor și milenilor, în continuitatea neîntreruptă a poporului nostru, istoria a dat țării, în marile

ei momente, oamenii de frunte ai epocii lor, care s-au identificat cu marile deziderate ale progresului și civilizației. Istoria patriei și istoria universală îi remarcă pe acești conducători prin capitole de o profundă semnificație, cu ample, strălucite și nepieritoare rezonanțe.

Printre numeroșii conducători ai poporului nostru care, prin calitățile lor excepționale, i-au asigurat de-a lungul mileniilor înflorirea și afirmarea în rîndul popoarelor lumii, se numără înfruntul rege Burebista în secolul I î.e.n.¹ A fost una dintre cele mai luminoase și dintre cele mai mari personalități ale antichității și, pe bună dreptate, capitolul de istorie care a stat sub semnul personalității sale poate fi numit *veacul lui Burebista*.

Istoria ni-l prezintă pe Burebista ca pe un conducător animat de fierbinte dorință a ridicării poporului său, căruia i-a închinat întreaga lui viață.

Opera de căpetenie și care reprezintă partea cea mai valoroasă din multiplele sale înfăptuiri istorice este *făurirea statului dac centralizat și independent*, moment de cea mai mare însemnătate în istoria poporului român, scut de apărare, cadrul politico-organizatoric necesar asigurării înfloririi economice și spirituale a patriei. Prin unirea tuturor formațiunilor politice locale ale geto-dacilor, Burebista a devenit rege al regilor, cel dintîi și cel mai mare dintre regii neamului nostru. Stăpîn pe ambele maluri ale Dunării în vastul spațiu carpato-danubiano-pontic, el a făcut posibilă afirmarea unei *Dacii unitare*, a unuiu dintre cele mai puternice state din cîte a cunoscut Europa acelei vremi. S-a realizat astfel, măcar în parte, ceea ce Herodot credea de neînfăptuit: unirea tracilor de nord și odată acest lucru realizat s-a întîmplat tocmai cum prevăzuse marele istoric din Halicarnas: în timpul lui Burebista geto-dacii au fost de neînvins.

Inzeestrat cu inteligență, destoinicie și pricepere, Burebista a procedat la înfăptuirea unui întreg program de reforme social-economice și politico-culturale, ducînd poporul geto-dac la o mare civilizație economică și politică europeană. În aceste acțiuni el s-a bazat pe marii gînditori ai veacului său pe care i-a avut colaboratori devotați la conducerea treburilor statului. Oamenii săi pricepuți duceau și împrumutau în drumurile lor în Europa, Asia, Africa ideile avansate care guvernau lumea în epocă².

¹ Revista noastră a publicat, începînd chiar cu primul ei număr, numeroase articole consacrate regelui geto-dac și înfrîngerii civilizației făurite de geto-daci în epoca sa: *Magazin istoric*, nr. 1/1967, 4/1969, 6/1970, 6, 9/1976, 9/1977, 7/1980.

² Menținerea aceluiași linii de contacte cu celelalte civilizații contemporane este atestată și în timpul lui Decebal, care, în preocupările sale de apărare a statului dac în fața amenințărilor Imperiului roman și-a dezvoltat o serie de relații pînă la Imperiul chinez cu care avea interese comune în vederea opririi ofensivelor Imperiului roman. În lucrările istoricului italian Carlo Troya (*Storia d'Italia del Medio Evo*) și în cele ale orientalistului german Julius Heinrich Klapproth (*Tableau de l'Asie*, Stuttgart, Londra și Paris, 1826) se consemnează: „Dacă este adevărat ceea ce se semnalează în cărțile chinezești, un util prieten al lui Decebal a fost Pan-Chao (cel mai vestit general al împăratului chinez Menji)”, care, potrivit unei înțelegeri, urma să-i acorde

Cu Burebista începea cea mai strălucită perioadă din istoria poporului geto-dac, manifestată pe coordonatele vieții social-economice, politice, culturale și spirituale. Este de fapt faza *clasică* a civilizației geto-dacice.

În vremea lui Burebista peste tot în Dacia s-a desfășurat o intensă viață economico-culturală. Înțeleapta sa politică internă s-a materializat prin înflorirea meșteșugurilor, a schimburilor comerciale, printr-o vastă operă edilitară, cu impunătorul sistem de fortificații din munții Orăștiei care unește și azi prin grandoarea lui. În timpul stăpînirii sale s-au format talentați oameni de știință, filozofi, viața spirituală ilustrînd înaltele virtuți morale ale unui popor harnic și talentat, ce se conducea după înaltele precepte propovăduite de Zamolxis, geniul etic al dacilor, după care numai sănătatea sufletului poate asigura sănătatea și frumusețea trupului. Societatea geto-dacă a făcut pași importanți în cunoașterea tainelor medicinei, folosind pe scară largă plante medicinale la vindecarea bolilor. Dacii erau buni matematicieni, renumiți astronomi care au construit unul dintre cele mai perfecte calendare ale timpului lor. Geto-dacii aveau o concepție dintre cele mai avansate — în vremea respectivă — despre lume și viață; ei credeau în nemurirea sufletului, concepție care le-a ușurat trecerea, mai tîrziu, spre creștinism, acesta din urmă preluînd și elemente filozofice ale credinței strămoșilor noștri. Se poate afirma că, în multe privințe, realizările poporului geto-dac din timpul lui Burebista au fost la un nivel cu nimic mai prejos de cele înfăptuite de alte popoare din Europa și de pe alte continente, care se găseau în același stadiu de dezvoltare.

De numele marelui rege sînt legate fațetele cele mai semnificative ale geto-dacilor, ca apărarea pămîntului străbun pe care trăiau și-l cultivau cu pricepere, îl apărău cu sacrificiul vieții. Geniu militar, mare strateg și diplomat, Burebista a reușit nu numai să unească sub sceptrul său întregul popor al geto-dacilor, dar printr-o serie de alianțe politice și militare, sub protecția lui s-au asociat popoare vecine de alt neam, făcînd front unit cu statul dac centralizat și independent, front bazat pe interese comune. Într-o mare confederație de popoare, pe care o întîlnim ca dăinuind pînă în secolul I al erei noastre, Dacia constituia nucleul de apărare.

Iată foarte pe scurt în ce a constatat „veacul de aur” al lui Burebista pentru poporul nostru, pentru unitatea sa, cînd geto-dacii s-au bucurat de o reputație deosebită în lumea antică, veac pe care istoricii obiectivi, înce-

sprîjin militar împotriva Imperiului roman. Sub împărații Mingdi (58-75), Zhangdi (76-88), și Hedi (89-105) — (ultimii doi contemporani cu Decebal) —, generalul Pan-Chao a organizat, între 89 și 105, numeroase campanii în Asia Centrală, recucerind o seamă de teritorii din această zonă.

plînd cu cei din antichitate și pînă la cei de astăzi, l-au apreciat așa cum se cuvine.

Cu toate vicisitudinile istoriei în orînduirile bazate pe exploatare și nedreptate, înfruntînd politica de forță și dictat a marilor imperii a divizării țării și poporului, situație de diviziune caracteristică dealtfel multor altor popoare între care germanii, italienii, chinezii etc., românii au luptat din răspuțeri pentru refacerea Daciei străbune, pentru înlăturarea urmărilor politicii marilor puteri, curmarea dominației străine și asigurarea progresului social-istoric. A fost, după cum ne-o dovedește istoria, un drum greu, cu multe sacrificii, în care românii din toate provinciile vechii Dacii, conduși de străluciți conducători, ridicăți cînd dintr-o parte sau alta a patriei străbune, — Ioniță Caloian, Basarab I, Mircea cel Bătrîn, Iancu de Hunedoara, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul și apoi Horea, Cloșca și Crișan, Tudor Vladimirescu, pleiada revoluționarilor pașoptiști în frunte cu Nicolae Bălcescu, Avram Iancu și Alexandru Ioan Cuza și memorandiștii de la sfîrșitul veacului trecut — au luptat și acționat prin toate mijloacele, ținînd mereu trează conștiința permanenței din antichitate în spațiul carpato-danubiano-pontic a unui și aceluiași popor, care vorbește aceeași limbă, are aceeași religie și factură psihică, menținînd cele mai strînse legături economice, sociale, politice, culturale și religioase între toți locuitorii din toate provinciile sale etno-istorice. Aceste legături au funcționat permanent, în ciuda granițelor politice vremelnice despărțitoare. În tot acest timp poporul român și-a însușit, adaptînd la particularitățile, nevoile și sensibilitățile sale, valori din cultura materială și spirituală a timpului, devenind mai puternic, mai rezistent în înfăptuirea dezideratelor sale fundamentale: refacerea unității statale și reclștigarea independenței depline a țării.

Astfel mobilizat, întregul nostru popor a reușit să împlinească Unirea cea Mare în 1918, iar în 1944, sub conducerea Partidului Comunist Român, să înfăptuiască revoluția de eliberare națională și socială, antifascistă și anti-imperialistă și să treacă la construirea societății socialiste, în care să folosească din plin cuceririle revoluției tehnico-științifice contemporane, singura cale pentru a-și asigura cu adevărat drumul luminos de prosperitate și înălțare pe noi trepte de civilizație.

De aproape două decenii poporul român se află într-o epocă nouă — *epoca Ceaușescu* — o epocă de vîrf a marilor sale cuceriri sub steagul socialismului. Este epoca cea mai fertilă, de un dinamism fără precedent și cu înfăptuiri remarcabile în toate domeniile de activitate — în economie, știință, învățămînt și cultură, cît și în viața socială. Este perioada care a trecut de la Congresul IX al Partidului Comunist Român de cînd în fruntea conducerii partidului și statului se

află tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretarul general al partidului, președintele Republicii Socialiste România, mare om politic, încercat revoluționar și patriot, stăpînit de o imensă dragoste față de țara și poporul său, profund preocupat de cauza socialismului, care a inaugurat o eră nouă în gîndirea și acțiunea partidului și statului nostru, avînd caracterul unui salt calitativ, revoluționar. La vremuri mari, țara și poporul au dat — ca de multe ori de-a lungul unui glorios trecut — un mare om de stat. Personalitatea puternică a tovarășului Nicolae Ceaușescu, gîndirea sa de mare cutezanță revoluționară, de profundă originalitate, determină bogata sa experiență politică și organizatorică, ce a avut și are un rol decisiv în elaborarea și înfăptuirea politicii interne și externe a partidului și statului nostru, în fundamentarea profund științifică și realistă a căilor de dezvoltare a patriei noastre, în elucidarea complexelor procese social-politice ale contemporaneității, aplicarea creatoare a socialismului științific la realitățile din țara noastră.

Întemeietorii socialismului științific nu ne-au oferit modele cu privire la construcția noii societăți, și este un merit istoric al Partidului Comunist Român de a fi elaborat, ținînd seama de legile generale ale revoluției socialiste, strategia și tactica edificării societății socialiste multilateral dezvoltate și a înaintării țării spre comunism pe baza cunoașterii realităților românești. În acest sens istoric, gîndirea teoretică și acțiunea practică a tovarășului Nicolae Ceaușescu aduc o contribuție inestimabilă la îmbogățirea tezaurului universal al marxismului, a teoriei revoluționare mondiale, o contribuție prețioasă la elucidarea și rezolvarea multor probleme ale zilelor noastre.

Cunoașterea temeinică a realităților social-economice, politice și culturale prin contactul nemijlocit cu țara, capacitatea de a privi cu curaj marile probleme ridicate de viață, genialitatea analizei fenomenelor, trăsături definitorii ale secretarului general al partidului nostru, au îngăduit elaborarea unor idei teoretice, programatice originale care, aplicate în practică, ne-au permis într-un timp extrem de scurt să înfăptuim remarcabile și istorice succese în toate domeniile vieții noastre social-economice și politico-culturale, precum și în afirmarea fără precedent a României socialiste în lume.

Astfel, fundamentarea științifică a concepției după care în construirea societății socialiste este necesar să se țină seama de condițiile pe care le oferă *stadiul* de dezvoltare economică în care se află țara, ne orientează să apreciem la justa valoare, fără exagerări, progresele înregistrate pe drumul construirii societății socialiste și să se evidențieze faptul că trecerea la socialism nu a înălțat automat rămînerea în urmă moștenită

din secolele de jaf și asuprire străină, că este necesară o politică hotărâtă de industrializare, o profundă revoluție agrară, o dezvoltare armonioasă a tuturor compartimentelor vieții materiale și sociale, toate înfăptuite printr-un susținut efort de acumulare.

Secretarul general al partidului a impus o concepție nouă, profund realistă, cu privire la rolul și locul științei ca pilon important în asigurarea progresului multilateral, punându-se accent atît pe asimilarea a tot ce este mai avansat în străinătate, cît mai ales pe stimularea puternică a resurselor și capacităților creatoare proprii.

Conducătorul partidului și statului nostru a fundamentat teza așezării socialismului pe baze democratice largi și solide, creîndu-se și perfecționîndu-se continuu un cuprinzător și complex sistem unitar de conducere a țării de către popor, sistem unic în felul său, format din organisme larg reprezentative la nivel național, județean și local, o democrație politică, economică și socială de tip nou care asigură participarea directă și permanentă a clasei muncitoare, a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, la conducerea treburilor statului, la întregii societăți.

Spiritul înnoitor, cu adevărat dialectic s-a manifestat și în teza privind locul și rolul partidului comunist în societatea socialistă, îmbogățind principiile teoretice despre calitatea partidului comunist ca forță conducătoare în societate, despre conținutul puterii politice a clasei muncitoare, supunînd unei continue reîmprospătări teoretice conceptul despre statul socialist chemat să-și adapteze funcțiile la amplul proces de democratizare a țării.

O contribuție de excepțională însemnată a adus tovarășul Nicolae Ceaușescu la definirea rolului națiunii, la soluționarea problemei naționalităților conlocuitoare în România, punînd în evidență teza perpetuării și creșterii rolului națiunii și al statului național independent și suveran, a rolului său de factor de progres și civilizație atît în trecut, în prezent, cît și în perspectivă istorică, respingîndu-se atît ideologia imperialismului, interesat să încalce suveranitatea și drepturile popoarelor, cît și orice abordare eronată, exclusivistă a internaționalismului proletar.

Cu viziunea sa pătrunzătoare asupra cursului vremurilor, semnificînd dezvoltarea creatoare a tezaurului materialismului dialectic și istoric, președintele țării s-a aplecat și asupra istoriei mult milenare a poporului nostru, i-a deslușit permanențele, i-a valorificat marile sensuri, contribuind în mod excepțional la cunoașterea și înțelegerea adevăratei istorii a poporului nostru. Știința istorică a fost așezată astfel pe fundamentul adevărului istoric, înlăturîndu-se o seamă de teze antiștiințifice, denaturări și omisiuni. Gîndirea istorică a președintelui Nicolae

Ceaușescu este pătrunsă în întreaga sa substanță de principiul interpretării și evaluării procesului istoric ca rezultat complex, firească a evoluției societății românești în ansamblul său, în care se înglobează toate forțele sociale și politice în raport cu problemele fundamentale, vitale aflate în fața poporului.

O nouă dimensiune s-a dat rolului artei și culturii, cultivării gîndirii dialecticii marxiste, viziunii istorico-materialiste asupra lumii.

Deschideri și orizonturi noi au fost inițiate de președintele Nicolae Ceaușescu în sfera politicii internaționale a partidului și statului nostru. Sintetizînd magistral din întreaga istorie mult milenară a poporului nostru principiul de conduită profund democratic, pe baza căruia România socialistă acționează cu o pilduitoare consecvență în slujba intereselor fundamentale ale poporului, a apărării și promovării drepturilor lor legitime, poziția și activitatea tovarășului Nicolae Ceaușescu i-au adus o largă apreciere în rîndul națiunilor lumii.

România socialistă de astăzi, stat unitar, independent și suveran —, expresia elocventă a unității și coeziunii întregului nostru popor, a tuturor oamenilor muncii români, maghiari, germani și de alte naționalități, a unor admirabile fapte de muncă și creație — se adresează lumii contemporane printr-un limbaj care face apel la rațiune, fiind veșnic preocupat de găsirea celor mai prielnice căi pentru cooperare, securitate și colaborare, în Europa și în lume, pentru asigurarea păcii și prosperității tuturor popoarelor. Apelul la unitate adresat tuturor forțelor realiste ale lumii, poziția președintelui Nicolae Ceaușescu cu privire la dezarmare și inițiativele sale de larg răsunset mondial pentru salvarea civilizației omenirii de cursa spre o catastrofă racheto-nucleară, lupta sa neobosită pentru reluarea procesului destinderii și instaurarea unui climat de securitate și încredere între popoare, pentru eliminarea oricăror surse de încordare, pentru larga democratizare a vieții internaționale, sînt tot atîția factori care fac din România socialistă și președintele său prezențe active și prestigioase ale contemporaneității. Solidaritatea tuturor forțelor revoluționare ale vremurilor noastre, solidaritatea tuturor forțelor interesate în consolidarea păcii, iată axiome ale acțiunii președintelui României socialiste pe plan mondial.

Afirmarea fără precedent a României socialiste în planul istoriei universale realizează astfel, peste milenii, un arc luminos de la veacul lui Burebista, la *epoca Ceaușescu*, cea mai înfloritoare epocă a poporului nostru, sub steagul biruirii al socialismului. Se poate spune cu mîndrie că *epoca Ceaușescu* este acea epocă de mărețe împliniri cu perspective dintre cele mai luminoase, pe care le-au visat doar cele mai îndrăznețe minți ale neamului.

Iași,
27 mai 1600

MIHAI VITEAZUL, „DOMN AL ȚĂRII ROMÂNEȘTI, AL ARDEALULUI ȘI A TOATĂ ȚARA MOLDOVEI”

GHEORGHE DAVID

Fără îndoială, obiectivul central al capitalei țării românești a Moldovei, oraș cu „înfățișare plăcută, [în care] aerul este curat, apa e dulce și sănătoasă” — cum a putut constata călătorul sirian Paul de Alep — îl constituia Curtea domnească, care însemna atât palatul domnului și celelalte construcții ce-l înconjurau, cât, mai cu seamă, întreg ansamblul de instituții (cancelaria, locul de întrunire al Sfatului domnesc și de primire a solilor străini)

în care se luau cele mai de seamă hotărâri privind politica internă și externă a țării. Curtea însemna, totodată, mulțimea dregătorilor mari și mici care îndeplineau diverse atribuții domnești, oștenii care asigurau paza palatului și a voievodului, sumedenia de slujitori, meșteșugari și neguțători — furnizori a tot ceea ce era necesar bunului mers al vieții în acea vreme.

Ospăț la vodă

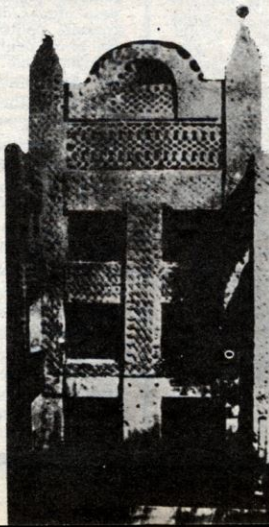
Lăpușneanu

La jumătatea sec. XVII, cind călătorii făceau aceste constatări, Iașul era de aproape un secol reședința statornică a domnilor Moldovei, mai exact, din a doua domnie a lui Alexandru vodă Lăpușneanu (1564-1568) cind, potrivit lui Grigore Ureche, „au început domniile a să așadă mai cu temei în scaon, în Iași”. Pînă în a doua jumătate a sec. XVI, la Iași a fost una din numeroasele curți prin care voievodul țării, însoțit de dregătorii din statul său și de feluriți slujitori, obișnuia să treacă periodic pentru îndeplinirea îndatoririlor voievodale; ținerea scaunelor de ju-

decată, verificarea instruirii militare a oștirii etc.

Cercetările arheologice efectuate de un colectiv de specialiști de la Muzeul de istorie a Moldovei în frunte cu prof. Gheorghe Pușcașu arată că Iașul datează dinaintea săuririi statului feudal Moldova, iar Curtea domnească exista din sec. XIV, fiind, poate, centrul uneia din formațiunile politice din care, prin unificare, s-a realizat, la sfîrșitul sec. XIV, țara românească a Moldovei „de la munte pînă la Marea cea Mare”¹. Un palat voievodal exista în oraș și pe vremea lui Alexandru cel Bun (1400-1432), fiind atestat de o inscripție epigrafică găsită în urma cercetărilor arheologice; cea dintîi menționează *ceridă* a Curții domnești de aici datează însă din 8 octombrie 1434,

¹ Magazin istoric, nr. 10/1981.

cind, printr-un hrisov domnesc, Iliș și Ștefan, co-voievozi ai Moldovei, întreau lui Giurgiu și Ion un sat la Obrișia Săratei, cu condiția ca sus-numiții să-și îndeplinească obligațiile militare pe lângă Curtea domnească din Iași: „Și alt judecător să nu aibă, ci să fie de curtea noastră din Iași [s.n.]”. Documentul ne arată, totodată, care era semnificația principală a Curții din Iași: centru militar, la care trebuiau să se adune curtenii — categorii de oștași, care, în virtutea stăpînirii unei proprietăți funciare, erau datori să presteze servicii militare. Dealtfel, se pare că acest rost militar a stat și la originea denumirii orașului, „iași” fiind (cum o sugerează și celelalte toponime — Iași, Valea Iașului ș.a. — de pe întinsul țării) oșteni cu îndatoriri grănicerești.

Centru militar la început, orașul și-a sporit treptat și rolul de centru economic, căci mulțimea de oșteni reclama prezența unor meșteșugari specializați (curelari, croitori, armurieri ș.a.m.d.), ca și a unor furnizori de alimente.

În cursul sec. XV domnia a trecut doar ocazional prin Iași: la 15 mai 1434 și 25 iunie 1445, cînd voievodul Ștefan II a prestat aici omagiul către regele polon Cazimir II sau la 24 martie 1450, cînd Bogdan II, tatăl lui Ștefan cel Mare, a adresat o scrisoare brașovenilor, acordîndu-le înlesniri comerciale. Ștefan cel Mare însuși a poposit rar la Iași, preferînd curțile domnești de la Hirleu sau Vaslui, dar s-a îngrijit, ca un bun gospodar ce era, de înfățișarea orașului, lui datorîndu-i-se unele adăugiri la Curtea domnească și construirea Bisericii domnești „Sf. Nicolae” (1491-1492).

În 1538, orașul și Palatul domnesc au fost incendiate de oștirile invadatoare ale lui Soliman Magnificul, venite să-l scoată din scaun pe Petru Rareș. Curtea s-a refăcut însă repede și în a doua jumătate a sec. XVI a început, tot mai frecvent, să împartă cu Suceava rolul de reședință domnească. Tradiția cronicărească a atribuit meritul mutării capitalei lui Alexandru vodă

Lăpușeanu. Parțial, opinia este îndreptățită, cu precizarea că înainte ca Lăpușeanu să schimbe capitala, Despot vodă și-a avut aici principala reședință: la Iași a primit investitura de voievod și tot aici a pus să fie zugrăvită pe unul din pereții Palatului domnesc o frescă înfățișînd bătălia de la Verbia (1561), în urma căreia îl izgonise pe Alexandru Lăpușeanu. (Ulterior, revenind la domnie, Alexandru a dispus să fie distrus acest monument de pictură laică.) Principalul merit al strămutării capitalei a revenit însă harnicilor și întreprinzătorilor locuitorii ai orașului. Fiind așezat la întretaiera unor din cele mai importante drumuri comerciale ale Europei răsăritene, orașul devenise principalul centru economic al Moldovei, ceea ce a explicat rapidă sa ascensiune.

Și voievozii de după Alexandru Lăpușeanu au preferat Iașul ca reședință domnească. Ioan vodă cel Viteaz și-a grupat aici oștenii înainte de a porni campania sa antotomană încheiată cu biruința de la Jilște (aprilie 1574)¹. În timpul lui Petru vodă Schiopul, la Curtea domnească din Iași a sosit (1583) prima solie străină atestată: François de Pavie, baron de Fourquevaux, în trecere din Constantinopol spre Polonia. Relatările baronului ne oferă o primă imagine a Curții domnești și a activității ce se desfășura aici: Fourquevaux l-a înțîlnit pe domn tocmai cînd acesta judeca plîngerile supușilor. Voievodul se afla sub un „umbrar” (un foisor) unde stătea „maiestuos” și asculta jalbele celor împicirăți. O gardă de 400 străjeri cu paloș și halebardă se afla înșiruită de-o parte și de alta a alei ce ducea la foisor. Domnul l-a primit cu amabilitate pe sol și l-a invitat să viziteze palatul pînă va isprăvi judecata, (scuzîndu-se dinainte — cu modestie diplomatică — pentru simplitatea clădirii față de alte palate, pe care francezul de bună seamă le va fi văzut). Într-adevăr, casa domnească era o construcție destul de simplă la acea vreme, împrejmuită

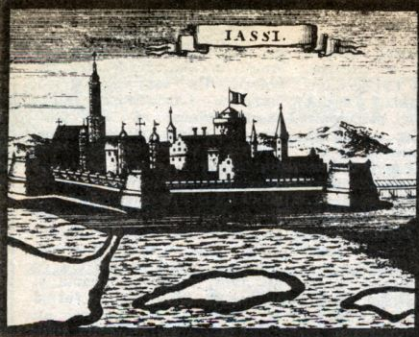
în mare parte cu gard de lemn, același gard pe care boierii din vremea lui Alexandru Lăpușeanu încercaseră zadarnic să-l sară pentru a-și salva viețile de măcelul pe care li-l pregătise domnul: „Și i-au chemat pre obiceiul boierilor la curte — povestește Grigore Ureche —, carii făr' nici o grijă și de primejdie ca aceia negîndîndu-să, dacă au intrat în curte, slujitorii, după învățătură ce au avut, închis-au poarta și ca niște lupi într-o turmă făr' de nici un păstor, au intrat întrînși... Nici alegere pre cei vinovați, ci unul ca altul îi puneau suptu sabie, cădea mulțime, dipre zăbrele săria afară, de-și frînghia picioarele”².

Pecetea primei Uniri

Dacă François de Pavie n-a reținut multe amănunte despre ceremonialul de primire a solilor, trimisul țarului Moscovei, Trifon Koropeinikov, povestește cum a fost primit în 1594 de Aron vodă Tiranul, „la el în odaie; iar în odaie e o podea mai ridicată cu trepte, înaltă pînă la briul unui om, acoperită cu covoare; pe acea podea, ședea domnul pe un loc anumit... și în fața lui erau două luminări în sfeșnice și tot lângă el stătea tîlmaciul său, vîstierul, care vorbea românește și rusește și toți oamenii stăteau descoperiți în fața lui. Trifon și tovarășii lui i-au sărutat mina, și el, scuîndu-se în picioare, a întrebat de sănătatea țarului și despre întreaga lui împărăție... și ne-a dat drumul să plecăm și a poruncit să ni se dea hrana pentru oameni și pentru cai; și a mai poruncit să ni se dea scrisori de trecere prin toată țara și călăuze”.

La scurtă vreme după ce a devenit reședință principală a țării, Iașul a avut parte de evenimente memorabile în istoria patriei, evenimentele care au marcat realizarea celei dintîi uniri politice a țărilor române înfăptuită sub sceptrul lui Mihai vodă Viteazul³. După intrarea glorioasă în Alba Iulia (noiembrie 1599), în primă-

¹ J. Magazin istoric, nr. 7/1974; 6/1975; 5/1975.

Stampă de epocă,
înălțându-
orașul în
sec. XVII

În p. 6: Tronul
lui Alexandru
Lăpușeanu,
domnul care
a statornicit
capitala
la Iași

vara anului 1600, viteazul voievod a continuat campania de întregire a țărilor române. La 22 mai 1600, a intrat triumfal în Iași, luând primele măsuri de organizare a țărilor române unificate. Cinci zile mai târziu (27 mai 1600), Mihai a emis de aici primul act solemn în care se intitula „domn al Țării Românești, al Ardealului și a toată țara Moldovei”, întărit cu celebra pecete purtând aceeași inscripție, consfințind astfel o aspirație către care îndemna tot mai constant conștiința unității de neam și grai a tuturor românilor.

Mihai vodă nu a rămas însă multă vreme în Iași. Cum se știe, în cadrul sistemului politic preconizat de voievod, el urma să stăpânească efectiv Transilvania, Moldova și Țara Românească fiind guvernate de voievozi-loctiitori pentru a căror desemnare a convocat Adunarea obștească (marea adunare a țărilor). În prezența acestora, Mihai s-a proclamat solemn domn al celor trei țări, boierii prestându-i jurământul de credință.

Adunarea obștească convocată la Iași de voievodul Unirii a luat, de asemenea, o serie de măsuri pe care le reclama atît situația imediată a țării, cît și evoluția ei de perspectivă: cea mai stringentă era situația materială a maselor care avuseseră de făcut față unor dificultăți deosebite pricinuite de campania trupelor poloneze și de luptele date; prin hotărîrea Sfatului țării, sâtenii și orașenii care suferiseră prădăciuni urmau să fie scutiți de impozite pe timp

de șase ani pentru a se îngădui refacerea economică a țărilor.

Pină în primele decenii ale sec. XVII, reședința a „pendulat” între Suceava și Iași, în funcție de condițiile politice și de preferința unui voievod sau altul: Ieremia Movilă (1595-1606), cu interurperii, de pildă, a rezidat mai ales la Suceava, unde a și întreprins ample lucrări de refacere la Cetatea de scaun¹; la Iași, unde curțile domnești arseeră, a locuit în casele logofătului Luca Stroici. Radu Mihnea (1616-1619; 1623-1626) a preferat peisajul mai odihnitor de la Hîrlău (unde și-a trăit, dealtfel, ultimele zile).

Cel care a dat o nouă înfățișare Curții domnești din Iași a fost Vasile Lupu (1634-1653). Miron Costin scrie că „acest domn a făcut ca de isnoavă [din nou] și curțile cele domnești din Iași, casele cele cu cini [faianță], grădini, grajduri de piatră tot de dinul sint făcute”. De remarcant că învățatul moldovean folosește pluralul „curțile domnești”, pentru că, într-adevăr, prin această noțiune se avea în vedere un complex de clădiri din care cea mai importantă era aceea care adăpostea Divanul mare sau Spătăria (unde se țineau diferite întruniri, se primeau soliele străine și unde se afla și tronul); în apropierea Spătăriei se afla o încăpere ceva mai mică, folosită drept sală de consiliu, numită Divanul mic. În spatele acestei clădiri se ridica locuința particulară a domnului, „casa din

lăuntru”, apoi locuința doamnei „casa cea despre doamna”, baia (fastuos împodobită cu plăci de faianță albastre), chioșcuri și diferite dependințe: bucătăria (cuhnea), cazărțile ostașilor, ierbăria (pulberăria), grajdurile etc. etc.

Palatul a fost descris de numeroșii călători care s-au perindat prin capitala Moldovei. Evlia Celebi, de pildă, scria că „este un palat măreț... Cel care și-a dat mai multă osteneală pentru a-i desăvîrși înflorirea a fost tatăl lui Ștefan bei, Lupu bei... El a pus să se ridice palate cu două caturi și cu un cat, băi, bazine de apă și săli de Divanuri de nedescris. Ferestrele și balcoanele sint îndreptate spre lac... Are și o sală mare de Divan, în care încap cinci mii de persoane [cifra mult exagerată, desigur]. Palatul cuprinde mai mult de o sută de încăperi pentru iciogilari [paji] și este acoperit cu țigle smălțuite”.

Robert Bargrave, călător care în 1652 a vizitat Iașul, are — ca un adevărat englez — cuvinte de laudă pentru grajdul domnesc și pentru cazi neasemuit pe care-i adăpostea. Iakob Sobieschi, fiul regelui Poloniei Ioan Sobieschi și însoțitorul său, Philippe le Masson Du Pont, care au văzut Palatul domnesc în 1686, descriu pe larg încăperile fastuoase cu zidurile și plafonul pictate, pe un fond de aur chinezesc, cu diferite motive florale, delicat executate; trecerea dintre încăperi se făcea prin uși de sticlă.

Solii de bună vecinătate

În acest cadru, deosebit de rafinat, vădînd un înalt grad de civilizație, se deslășura o vie activitate politică și diplomatică. Țările române, beneficiare ale unui statut de largă autonomie față de Imperiul otoman, au întreținut legături cu statele europene, au mediat păci, au facilitat tratative, fiind și sub acest aspect, o pavăză a Europei centrale și apusene în fața expansiunii otomane. Numeroasele solii care, în trecere spre Constantinopol sau venind de acolo, s-au oprit în

¹ Magazin istoric, nr. 1/1979.

Iași, fiind primite de domnia țării, ilustrează elocvent acest rol, până acum puțin evidențiat, al țărilor române în evul mediu. Perindarea lor începe chiar în primul an al veacului XVII și se continuă aproape neîntrerupt pe toată durata lui: la 27 iunie 1601, Ieremia Movilă primește pe Lawrin Piaseczynski, sol polon în drum spre hanul Crimeei, Gazi Ghirai; în 1622 o altă falcă solie poloneză, condusă de cneazul (ducele) de Zbaraż, a trecut prin oraș, spre Istanbul. Miron Costin a descris pe larg această solie, impresionantă prin fastul pe care-l etala: „300 de oameni călări, fără pedestrași, pe lingă carate ce aveau și pân în vezetei îmbrăcați cu ursinice [catifele]. Ciubările cu carile adăpa caii, de argintu, și cote, barilce la hamuri, tinte și la haiduci cepragi [ceaprazuri] de argintu. Intrindu în Țarigrad, au pus potcoave de argintu, numai cite un cuiu bătute la cai, anume să cadă pre ulițe“.

Ștefan Tomșa II, care domnea atunci în Moldova, i-a ieșit solului înainte, dincolo de marginea orașului, întovărașindu-l cu multă politețe, pe care însă trimisul polon, mindru ca toți panii, nu i-a întors-o. De aceea, în 1667, cînd un alt sol polon, Radzycowski, a cerut imperios să i se facă o primire ca a ducelui de Zbaraż, domnul din acea vreme, Iliș Alexandru, fiind sfat cu boierii, a refuzat cu demnitate, trimițându-i în întîmpinare doar pe hatman și cancelar.

Nu știm, din păcate, ce probleme anume se discută la întrevederile domnului cu diferiții soli; de cele mai multe ori, după recepția oficială, care era mai mult sau mai puțin un act ceremonial, convențional, domnul se retrăgea cu solul într-o încăpere secretă (cum ne este descrisă solia întreprinsă de polonul Ioan Gninski, în 1677, la Antonie vodă Ruset), unde se luau hotărîri în taină. De acest tratament preferențial se bucurau îndeosebi solii țărilor române surori. Cronicile înregistrează că mai fiecare schimbare de domnie era însoțită de venirea unui sol muntean în Moldova (sau moldovean în Muntenia — după

cum era cazul) care rămenea o vreme mai îndelungată la curtea voievozului, timp în care era deseori primit de domn, informindu-se reciproc asupra diverselor probleme comune. Este una din explicațiile — de asemenea, insuficient relevată în istoriografia noastră — ale atitudinii similare adoptate de țăările române în probleme politice din cele mai diferite și, totodată, o cale de stringere a relațiilor dintre principate.

O capitală a culturii românești

Concomitent cu sporirea rolului Curții domnești în viața țării, orașul a cunoscut o neconținută dezvoltare: meșteșugarii se înmulțeau (o dată cu ei se înmulțea numărul breslelor), deverul neguțătorilor sporea, așezarea creștea în întindere: „Iașul — scria în 1659 Evlia Celebi — cuprinde 20 000 case... Printre aceste case se află vreo 700 de ulițe curate, largi și acoperite cu scinduri. Casele cu acoperișuri de șindrilă sau scinduri, așezate unele peste altele [adică etajate] aparțin boierilor“. Cornelio Magni corectează, în 1679, imaginea, arătînd că aceste ulițe „sînt pline de noroi pînă la briu iarna, iar vara zboară praful pînă la o înălțime de o prăjină deasupra ochilor“. Cum însă Cornelio Magni nu a călătorit în Moldova decît cu imaginația (folosind însemnările unui călător real al cărui nume nu ne-a parvenit, cunoscut sub denumirea Secrețarul de la Croix), să subliniem că Iașul avea în această vreme cîteva ulițe podite cu birne de stejar (cunoscute sub numele „poduri“), că alte artere — Ulița Dreaptă, Ulița Mare — își arătau, prin nume, însemnătatea, și că numărul prăvăliilor de tot soiul era în neconținută creștere: „Piața negustorilor [în Iași] ce roiesc din Asia și țările înconjurătoare, din Scitia, Polonia, Transilvania și chiar din Italia... este foarte însemnată și foarte bogată în toate mărfurile“ — nota în 1644, călătorul maghiar Paul Beke.

Dar Iașul începe să-și afirme tot mai stăruitor rolul de capitală, îndeosebi sub aspect cultural. Despre o viață culturală se poate vorbi încă din secolul XV. O delegație de orășeni din Iași a participat — cum menționează cronică-lui Ulrich von Richenthal — la Conciliul de la Constanța din 1415; în secolul XVI, Alexandru Lăpușneanu a întemeiat în orașul pe care-l transformase în capitală o școală de cîntări bisericești și a trimis pe cheltuiala domniei tineri la studii în străinătate, dîndu-le și bani să-și cumpere cărți. Învățămîntul a căpătat un deosebit avînt în veacul următor prin întemeierea, în 1639, a Academiei vasiliene sau Școalei domnești de la Trei Ierarhi — instituție de tipul colegiilor europene din acea vreme, la care activau profesori renumiți trimiși de la Kiev de mitropolitul, român de origine, Petru Movilă. Școala întemeiată de Vasile Lupu nu a fost singura din oraș; cum consemnează Marco Bandini existau aproape 20 școli la care învățau peste 200 elevi. Desigur, în aceste școli de pe lingă diferite biserici se preda un învățămînt rudimentar, dar Academia vasiliană avea indiscutabil rolul unei instituții de învățămînt superior (în limitele acelei vremi).

Concomitent cu înființarea Școlii domnești, voievodul a sprijinit — cum se știe — și întemeierea tiparului. În 1643 — cu ajutorul aceluiași mitropolit, Petru Movilă, care a furnizat o tipografie „cu toate meșteșugurile care trebuiesc“ și meșteri tipografi, — de sub teascurile ieșene ieșea prima carte: *Cazania* lui Varlaam, urmată peste trei ani de *Cartea românească de învățătură*, adresîndu-se așadar întregii semintii românești, cu convingerea editorilor că opera scrisă poate și trebuie să contribuie la întărirea conștiinței unității de neam¹.

Referindu-ne la cărți, trebuie să amintim că la mutarea reședinței la Iași, Alexandru Lăpușneanu își transferase aici și biblioteca. Cărțile circulau intens și între țăările surori: Petru Șchiopul (1574-

¹ Magazin istoric, nr. 6/1979.

Consulul englez
la Iași
pe străzile
capitalei Moldovei

1579; 1582-1591) a dus cu sine — în timpul exilului în Tirol — aproape toate tipăriturile românești ale lui Coresi; între Vasile Lupu și Matei Basarab s-a făcut — în pofida disensiunilor politice — un larg schimb de valori culturale. De numele Iașului sînt legate și primele încercări istoriografice în limba română; anterior lui Grigore Ureche, Eustratie Logofătul a alcătuit un vechi letopisec de la întemeierea țării pînă în timpul domniei lui Petru Șchiopul.

Dar Iașul se dovedea cel dintîi oraș al țării Moldovei și prin monumentele sale, între care Trei Ierarhii — ctitoria lui Vasile Lupu — se detașa în chip deosebit, stîrnind admirația tuturor celor ce au văzut-o, indiferent de confesiunea pe care o împărtășeau. „Toată lumea spune într-un glas că nici în Moldova, nici în Țara Românească și nici la cazaci nu este vreo biserică comparabilă cu aceasta, nici prin podoabe, nici prin frumusețe, căci ea minunează mintea celor ce o vizitează” — conchidea Paul de Alep în descrierea ce o făcea acestei biserici „unică și prea frumoasă”.

Un rege în „travesti”

Sfîrșitul sec. XVII și începutul sec. XVIII au adus importante schimbări în evoluția politică a Moldovei și, implicit, în viața orașului de reședință. Creșterea rolului celor trei imperii absolutiste (otoman, habsburgic și rus) și confruntarea pentru putere

dintre ele — confruntare care a inclus între obiective expansioniste și țările române — au marcat puternic evoluția principatelor dunărene.

Încă în 1672, odată cu vizita sultanului la Iași — cea dintîi vizită a unui sultan în Moldova! — s-a văzut limpede că nu e bine ca țara să intre în atenția puternicilor vremii. Trecînd în drum spre Căminia, sultanul a sosit în Iași, fiind întîmpinat cu cea mai mare strălucire de Gheorghe Duca, domnul din acea vreme. Valuri de atlatz au fost întinse pe drumul străbătut de sultan încă de la intrarea în oraș, iar voievodul i-a ieșit înainte cu întreg alaiul boieresc. Întoarcerea de la Căminia a fost însă mai puțin veselă, sultanul nereușind să cucerască cetatea. Vinovat de eșec a fost găsit domnul Moldovei care — pasă-mi-te! — nu asigurase cum se cuvine aprovizionarea armatei otomane. A fost nevoie de multe stăruințe diplomatice și de o blândă nemaivăzută de vulpe neagră pentru ca domnului să i se crute viața, dar să i se ia tronul!

La sfîrșitul primului deceniu al sec. XVIII, învățatul principe Dimitrie Cantemir, dîndu-și seama că Imperiul otoman se află pe panta decăderii a decis să pornească alături de Petru cel Mare lupta pentru recăpătarea independenței Moldovei. Trimișii săi au mediat tratatul de la Luțk prin care, în schimbul alianței, Moldovei i se recunoștea independența în hotarele ei strămoșesti, iar domnului i se

garanta domnia ereditară¹. Pentru cel Mare a sosit la Iași, fiind întîmpinat de domnul țării și primit la Curtea domnească (episod relatat pe larg de Ioan Neculce). Dar bătălia de la Stănilești (1711) s-a desfășurat în defavoarea aliaților, înfrîngerea lor marcînd, totodată, sistarea domniilor pămîntene și începutul regimului fanariot în Moldova.

La puțină vreme după înscăunare, primul domn fanariot Nicolae Mavrocordat (1711-1715) a primit vizita unui sol francez, marchizul Desaléurs; în întîmpinarea sa, domnul l-a trimis pe hatmanul Nicolae Costin (fiul cronicarului, ei însuși cronicar) ca unul ce cunoștea limba latină. Nu s-a isprăvit bine vizita marchizului și, iată, voievodul Kievului, Iosif Potocki și-a anunțat intenția de a-și lăsa oamennii (3000 la număr) ce luptaseră alături de Francisc Rákóczy împotriva imperialilor să ierneze în Moldova. Domnul l-a trimis în întîmpinare pe același hatman Nicolae Costin — acesta știind și limba polonă —, și a avut apoi o întrevedere cu voievodul Kievului, dar a declinat solicitarea de găzduire, sub motiv că nu avea aprobarea expresă a suzeranului. Din păcate însă, Moldova acelei vremi nu avea și forța necesară pentru a interzice o astfel de găzduire și oștenii lui Potocki au jefuit cumplit gospodăriile oamenilor din ținutul Cîrligăturii, pînă ce, exasperat, domnul a îngăduit țăranilor să se înarmeze cu belzii (sulile de lemn) și să-și apere drepturile.

Un episod interesant petrecut la Iași este și cel legat de trecerea pe aici în „travesti” a lui Stanisław Leszczyński, fost și viitor rege al Poloniei, în drum spre hanul tătarilor, urmînd ca de acolo să meargă la Poartă pentru a obține sprijinul acesteia în vederea recăpătării tronului. Înștiințat că regele va merge deghizat (pentru a nu fi recunoscut de supușii săi) domnul Moldovei a trimis porunci strasnice la hotare și în scurt timp Manolache Ruset l-a anunțat din Bacău că „a prins trei ofițeri șvezi cu patru slugi ce i-au oferit bani să-i lase să trea-

¹ Tratat pe larg prezentat de revista noastră, în nr. 10/1973.

că". Vodă i-a ordonat să-i aducă imediat la Iași; la trei noaptea porunca era indeplinită, domnul chestionându-i pe cei trei „ofițeri”, la mănăstirea Galata. Inițial, Stanislaw Leszczyński și-a ascuns identitatea. După trei zile însă văzând că nu izbuteste, și-a spus adevărul nume; atunci și Mavrocordat i-a mărturisit că știa că el e Leszczyński, deoarece îl cunoscuse bine pe tatăl său la Țarigrad, în vremea când Mavrocordat era dragoman!

Interesele marilor imperii

Din păcate, diplomația nu era întotdeauna suficientă pentru a pune țara la adăpost de primejdii. Oraș de reședință — deci „inimă a țării” — Iașul a fost deseori ținta invaziilor inamice, cucerirea lui echivalând cu supunerea țării. De aceea, lupta de apărare a capitalei a fost de fiecare dată înversunată, deși mult îngreunată de faptul că orașul nu avea ziduri de apărare, chiar și împrejmuirea Curții domnești fiind — cum am arătat — de lemn.

Pentru adăpostirea în cazuri de primejdii fuseseră construite mănăstiri întărite, cu ziduri de piatră în care existau și case domnești: la Galata — de către Petru Șchiopul; la Cetățuia — de Gheorghe Duca; familiile avute își găseau adăpostul la alte mănăstiri, căci — arăta, în 1686, Philippe le Masson Du Pont — acestea aveau „odăi și magazine în incintele mănăstirești”. În caz de primejdii alarma se dădea prin trasul clopotelor. Evlia Celebi, referindu-se la bătălia din 1659, când otomanii au venit să-l reinstaleze pe Gheorghe Ghica pe tron, nota că: „toate clopotele de la bisericile din Iași au sunat, pentru a întări inimile dușmanilor [e vorba de oștenii lui Constantin vodă Șerban, efemer domn al Moldovei], încât toată cîmpia Iașilor răsuna de zgomot”.

Astfel de momente au fost numeroase în istoria Iașului; în vremea lui Mihai Racoviță (1715-1726), cu prilejul războaielor îndreptate de Vasile

Ceaurul împotriva domnului, în oraș au năvălit „cătanele” austriace, sub comanda lui „Frențe” (Francisc de Lorena). Atacul s-a produs într-o după-amiază de ianuarie, cu ger puternic, orașul fiind salvat numai datorită nesocotitei invadatorilor care s-au risipit prin case în căutarea căldurii și a unei căni de vin. Alertați de un boier, Conachi aga, domnul și curtenii (care și făceau la Curte sista de după-masă!) s-au refugiat în afară de oraș, de unde, regurgându-se, i-au învins — cu ajutorul tătarilor — pe atacatori, luându-le căpetenia în prizonierat.

În cursul războiului ruso-austro-turc din anii 1736-1739, capitala Moldovei a cunoscut greutățile legate de ocupația trupelor generalului țarist Münich, situație care avea să se repete — în termeni mai mult sau mai puțin asemănători — la fiecare nouă conflagrație între cele trei mari imperii ale vremii vecine cu țările române¹. În timpul acestei prime ocupații, domnul țării Grigore II Ghica, fiind refugiat cu oastea sa mai jos de Vaslui, boierii rămași în Capitală au încheiat, sub presiunea lui Münich, o convenție — cunoscutele „ponturi” — care cuprindea în esență principiile de guvernare pe timpul ocupației și natura legăturilor cu Imperiul țarist. După semnarea „ponturilor”, Münich a sărbătorit evenimentul, oferind un ospăț boie-

rilor, dar, cum scria cu tristețe Neculce, „vinul ungu-resc cel dulce s-au făcut venin amar, și risul, plîns și voia cea bună, groază și frică”.

Trupele de ocupație — 4 000 oameni — rămase în Iași sub comanda generalului Șipov au impus un regim economic deosebit de apăsător. Între altele — se menționează în *Cronica Ghiculeștilor* — generalul „trimetea în timpul nopții câte o mie de ostași afară din Iași, iar a doua zi, când aceștia veneau în oraș, chema pe boieri și le spunea că a mai venit și altă oaste și să dea zaharea [provizii] pentru ea. Făcînd mereu acest lucru, a ajuns să ia hrană pentru unsprezece mii de ostași, dar avînd într-adevăr numai cele 4 000 de ostași”.

Trupele austriace, care și-au făcut și ele apariția în sec. XVIII pe pămîntul Moldovei nu s-au lăsat mai prejos; de politica imperialilor de la Viena se leagă un eveniment singeros, care la vremea sa a stîrnit multă groază în viața capitalei Moldovei. La stăruințele lor pe lângă sultan, în ziua de 12 octombrie 1777, Ahmed Cara Hısarli-aga l-a asasinat pe Grigore III Ghica², domnul care încercase să se opună (pe calea diplomației) războiului în 1775 a teritoriului de nord al Moldovei, cunoscut sub numele de Bucovina.

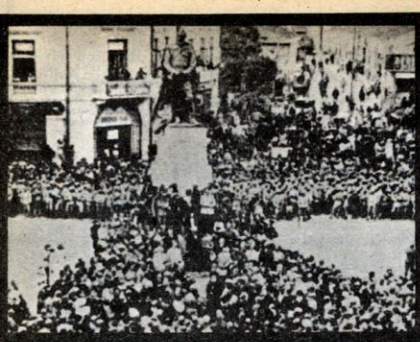
Frumoasa cea

de două ori frumoasă!

În pofida atîtor distrugerii și ocupații succesive, Capitala găsea, de fiecare dată, resurse pentru a renaște. Secolul XVIII și primele decenii ale veacului XIX marchează, permanent, efortul de modernizare și de urbanizare a orașului, corespunzător gradului de civilizație a epocii (chiar dacă nu în destulă măsură, din pricina condițiilor economice dificile pe care le traversau principatele).

La începutul sec. XVIII, în timpul lui Mihai Racoviță s-au adus unele modificări

¹ Magazin istoric, nr. 12/1975.

1917.
Voluntari
transilvăneni în
 Piața Unirii
din Iași cer
desăvârșirea
unității naționale

Curții domnești, ridicându-se o altă biserică de curte în locul celei vechi (ce se dovedea neîncăpătoare) și desființându-se și temnița, pentru ca vodă să nu mai fie deranjat de strigătele celor osîndiți: „Ce socoti Mihai-vodă — scrie Neculce — că nu-i cu ticneală să fie biserică mică la curte, că mazălii și slujitorii n-au unde încăpe, nici este cu cale să fie temnița supt biserica. Ce s'îndemnă și rășpi [dărîmă] și turnul și visteria și tinda bisericii și beciul cel dedesupt”. Racoviță n-a apucat să isprăvească înnoirile pe care le preconiza, operația fiind adusă la îndeplinire în vremea primei domnii a lui Grigore II Ghica (1726-1733) care — însemnează *Cronica Ghiculeștilor* — „a sfîrșit toate clădirile neterminate ale Curții domnești și a zidit și multe alte case; a mai ridicat din temelie casele seimenilor... Tot el a ridicat și turnul cel înalt de la poarta cea mare a Curții domnești... și a așezat acolo un ceas mare ca să bată orele și să se audă în tot Iașul”.

Era tocmai vremea în care la mai toate curțile europene se ridicau și palate destinate odihnei și recreerii capetelor încoronate. Așa că, în apropiere de mănăstirea Balica, în marginea Iașului, același Grigore II Ghica „a făcut grădină frumoasă, în care a zidit case domnești după modelul celor din Constantinopol, cu meșteri aduși anume, și lingă case a făcut havuzuri și chioșcuri, iar în față, de partea cealaltă o grădină desfătătoare, cu fel de fel de flori.

Apa trecea de la un havuz la altul pe niște pietre și în felul acesta curgea în toată grădina... De aceea, pe drept cuvînt, această grădină a fost numită în limba moldovenească [*Cronica Ghiculeștilor* era redactată în grecește], Frumoasa”. Deoarece oștile lui Mînich provocaseră în timpul ocupației mari distrugerii la Frumoasa, „după plecarea acestora, amintitul domn zidi, în timpul verii, pe același loc, un nou palat și găsi cu cale să-l facă de două ori mai mare, nu numai ca să aibă mai mult loc, ci și în ciuda răutăcioșilor aceloră”.

Cu slujitorii — mai mari și mai mărunți —, cu oștenii corpului de gardă, cu meseriașii trebuitori pentru dresul diferitelor stricăciuni, Curtea domnească dispunea de un personal de citeva sute de oameni care, la rîndul lor, antrenau în activități un număr impresionant de locuitori ai orașului. Documentele pomenesesc de grădinari, croitori, vizitii, caretăși, șelari, cofetari, chiar și de un colivar domnesc, furnizori ai casei voievodale care își făceau un titlu de cinste, dar și o reclamă din activitatea lor. Desigur, tonul vieții la Curtea domnească era dat, mai mult sau mai puțin, de dispoziția voievodului, de felul lui de a fi. În timpul lui Vasile Lupu, — sobru, aspru — eticheta era respectată cu strictețe, așa cum o descrie Marco Bandini; sub Eustratie Dabija vodă sau, sub Constantin Cantemir oșpețele se prelungeau pînă tirziu ș.a.m.d. *Cronica Ghiculeștilor* descrie cu mult umor

viața la curte sub frații Ioan și Constantin Mavrocordat. Primului îi plăcea să petreacă și să fie vesel, încît boierii s-au bucurat, deoarece „nădăjduiau că, stînd mai ades la masă cu domnul, vor putea în timpul ospățului să-l pomenească... de propriile lor treburi”. Curînd însă cum chefurile nu mai conțineau, boierilor a început să li se urască, mai ales că domnul, secătînd visteria, puneau acum cite 4-5 boieri la un loc să organizeze petreceri, firește pe cheltuiala lor!

Dimpotrivă, Constantin Mavrocordat, care i-a urmat, „de dimineață pînă la prînz se îndeletnicea cu cercetarea judecăților... După prînz și pînă seara, dacă erau răvase strînse, adică jalbe... i se citeau în auzul lui de către doi sau trei cititori, pentru ca citirea să fie neîntreruptă și se dădeau tuturor cuvenitele răspunsuri”. Domnul se scula la 5 dimineață, asculta slujba, împreună cu slugile domnești, care, firește, urmau pîlda domnului, sculîndu-se cînd se crăpa de ziuă.

Asemenea exemple constituie extreme ale modului de viață la Curtea domnească; reținem totuși că activitatea era destul de vie, din ce în ce mai marcată de spiritul modern european. La sfîrșitul sec. XVIII și începutul celui următor, documentele vremii semnalează, tot mai frecvent, organizarea unor spectacole artistice (cel dintîi spectacol teatral înregistrîndu-se la 27 decembrie 1816), baluri (la care uneori lua parte și familia domnitoare).

Vremea revoluțiilor

La începutul sec. XIX, procesul de înnoire s-a accentuat. Chiar și Palatul domnesc care arsese în vremea lui Alexandru Mavrocordat-Deli Bey (1785-1786) a fost înlocuit cu o altă clădire, construită de Alexandru Moruzi, între 1803 și 1806, pentru a cărei înălțare s-au cheltuit 29.116.58 lei. Contele de Mariolles, care l-a însoțit pe Branicki, comandant, în 1809, al trupelor țariste (în noua conflagrație ruso-turcă din 1806-1812) a-

precia clădirea ca fiind „eleganță, modernă, vastă, impunătoare și așezată într-o poziție încântătoare”. În saloanele ei s-au desfășurat, în 1809, lucrările pentru încheierea păcii în războiul rusoturc, dar această primă conferință nu a dus la nici un rezultat, tratativele încheindu-se peste trei ani, la București, în capitala celui alt principat român.

În 1827 și acest palat construit de Moruzi a căzut pradă unui incendiu. Rămăs în ruină, el a fost multă vreme menționat sub numele de Curtea Arsă. În 1840, a fost refăcut, dar nu ca reședință domnească particulară, ci ca „Palat al Ocirmuirii”. Epoca modernă, cu principiile ei de organizare, între care și separarea problemelor personale ale domniei de cele ale țării, se făcea evidențiată și în viața de la curte.

Zorii capitalismului și iminența unor schimbări radicale în viața socială și politică a țării Moldovei fuseseră, de fapt, anunțați mai de vreme, odată cu evenimentele din anul 1821. Revoluția cu caracter național și social pornită de Tudor Vladimirescu în Țara Românească nu a cuprins și Moldova, dar adeviziunea boierilor din capitala Moldovei la Eterie trebuie apreciată prin prisma obiectivelor naționale; alăturându-se lui Alexandru Ipsilanti, domnul Mihail Suțu și alți reprezentanți ai păturii conducătoare din Moldova întrevădeau, de fapt, posibilitatea realizării unor deziderate naționale, atât de convingător exprimate și de Tudor în scrisoarea pe care o adresa moldovenilor la 5 aprilie 1821, îndemnându-i să se ridice la luptă ca „unii ce sintem de un neam și de o lege” și „fiind la un gînd și într-un glas cu Moldova, să putem cîștiga deopotrivă dreptățile acestor prințipaturi, ajutorindu-ne unii pe alții”¹.

Identitatea de scopuri urmărite în 1821 se poate lesne constata și din consecințele — imediate și de perspectivă — asupra celor două principate: reinstaurarea domniilor pă-

mintene, cerute și argumentate de forțele interne prin documente ce invocau, statutul de autonomie avut dintotdeauna de ambele principate.

Revenirea la domniile autohtone a însemnat doar un pas. Devenise evidentă necesitatea unor transformări sociale, corespunzătoare noilor relații de producție și clasei în ascensiune, burghezia: proiectul de constituție al „cărvarilor” lui Ionică Tăutu², *Conjurația confederativă* a lui Leonte Radu (1839) și mai ales activitatea *Societății filantropice* (1840), avînd ca deviză formula franceză *Salut, force, union și militind* „pentru unirea fraților români, pentru dezvoltarea libertății și a unirii patriei”, arătau limpede direcția pe care o imprimau luptei lor forțele progresiste din capitala Moldovei. În acest context, Iașului i-a revenit meritul de a fi ridicat steagul luptei revoluționare ce avea să cuprindă în cursul anului 1848 întreg teritoriul locuit de români³; prin intrarea din ziua de 27 martie 1848 de la Hotel „Petersburg” a peste o mie bărbați „din toate clasele, de toate obiceiurile, din toate națiile, din toate provinciile Moldovei”, toți preocupați însă de „interesurile patriei”. „Soarele libertății — evoca mai tirziu Vasile Alecsandri acest moment — a început să strălucească și în țările noastre. Toate clasele societății s-au trezit dintr-un somn adînc. Oamenii care sint în stare de a-și scăpa patria de sub asuprire au început a-și aduce aminte că sint români și mai ales tinerimea Moldovei... Insufletită de o falcnică nădejde. Atunci, deodată, un mare număr de persoane au alergat la Iași, de prin provincii, spre a se uni cu frații lor din Capitalie”.

Deși a fost înfrîntă prin forță de către imperiile vremii, revoluția pașoptistă din țările române a arătat limpede necesitatea unirii celor două principate. În deceniul care s-a scurs pînă în 1859, capitala

Moldovei a fost — așa cum se apreciază într-o recentă *Istorie a orașului Iași* — (coordonatori: Constantin Cihodaru și Gheorghe Platon) — „catalizator forțelor unioniste din Moldova și sediul instanțelor de decizie privind poziția acesteia față de unire... De aici a fost organizată și condusă lupta pentru unire a întregii țări «de dincoace de Milcov», într-un permanent contact cu frații munteni și transilvăneni”⁴.

Pregătită de forțele progresiste încă dinaintea revoluției de la 1848, prin activitatea propagandistică și culturală desfășurată atît la București cît și la Iași, intensificată după Conferința de pace din 1856 și Congresul de la Paris din 1858 — Unirea — „cheia de boltă” a societății românești, cum o numea Kogălniceanu — a fost în primul rînd rodul luptei întregii națiuni. „Unirea Principatelor — se scria în revista *Steaua Dunării* — este dorința vie și logică a marii majorități a românilor... Este singurul mod în stare de a consolida naționalitatea românilor”. Entuziasmul cu care masele populare, miile de oameni masați în piața palatului din Iași au aclamat ore întregi alegerea lui Cuza, sărbătoarea care apoi timp de patru zile a cuprins orașul, au arătat că ieșenii, întreaga populație a Moldovei au știut să vadă importanța majoră a Unirii, „renunțînd la veleitățile provinciale în folosul național”, cum se arată în lucrarea mai sus menționată.

Odată cu realizarea Unirii Principatelor, aspirație multiseculară românească, rolul Iașului de reședință domnească a încetat, chiar dacă, pînă în 1862 a continuat să fie una din capitalele Principatelor Unite. În noua epocă inaugurată în 1859, cum sugestiv se exprima Mihail Kogălniceanu în Comisia centrală de la Focșani: „Bucureștii sint capul orașelor românești, sint inima României”.

⁴În decursul anilor, în paginile revistei noastre s-au publicat, de asemenea, numeroase studii, documente și evocări, privind Unirea Principatelor. *Magazin istoric*, nr. 1, 4/1969; 3, 4/1970; 5/1973; 1, 10/1974; 4, 12/1975; 1-12/1976; 4/1977; 1-3/1979; 1/1980; 11-12/1981; 2/1982.

¹2. *Magazin istoric*, nr. 4/1971, 11/1978; 10/1977.

³ Revista noastră a publicat ample studii și articole privind anul revoluționar în țările române: nr. 6, 10/1968; 5-7/1973; 1-6/1978; 12/1979; 5-7/1983.

La Vatican — o stampă de la Alba Iulia

ION DUMITRIU-SNAGOV

Cărturar de seamă al Transilvaniei secolului XVIII, pasionat bibliofil de la care ne-a rămas excepționala colecție de manuscrise și cărți vechi reunite în Biblioteca Bátthyánum din Alba Iulia, Ignatius Bátthyány (1741-1798) s-a arătat interesat de o multitudine de aspecte ale vieții culturale din acea vreme.

Între anii 1781-1798, Bátthyány a fost episcop catolic de Alba Iulia, calitate în care a întreținut strânse relații cu autoritatea papală; rapoartele și relatările sale către diferite personalități de la Vatican constituie adevărate cronici de epocă, în care consemnarea datelor despre români chiar dacă nu se situează în prim-planul relatării (căci românii erau în afara jurisdicției sale), oferă elemente importante pentru reconstituirea tabloului socio-istoric al Transilvaniei de atunci.

Ca episcop catolic, Bátthyány urmărea, desigur, o largire a influenței confesiunii sale, desfășurând o intensă activitate în acest scop. Iată ce consemna într-un raport, rămas inedit, din 21 iunie 1788: „De catedrala cetății Alba Carolina, denumită de către romani Apulum și mai târziu Alba Iulia, depind zece cetăți, cincizeci de orașe, două mii cincizeci și șase de sate, dintre care cele mai multe sînt locuite numai de către români [s.n.]”.

În anul 1766 erau 93 135 suflete de rit latin, iar acum numărul lor a crescut la 125 555. În acest an s-a împlinit că au venit la adevărul catolic 32 120 de suflete. Armenii sînt 7 335. Deci numărul total al catolicilor este de 125 590. Calvinisti sînt 140 043, luterani 130 365 și unitarieni 28 647.

Nu i-am socotit la număr pe români, care constituie însă cea mai mare parte din populație [s.n.], fiindcă ei nu sînt sub jurisdicția mea. Munca neobosită a antecesorilor mei i-a slăbit pe unitarieni și ceea ce au reușit ei este stingerea definitivă a sectei anabapțiștilor și dizolvarea simbetiștilor.”

Raportul lui Bátthyány ne arată că față de totalul de 431 645 maghiari, sași, secui și armeni (care făceau parte din confesiunile mai sus-enunțate) numărul românilor era mult mai mare, la sate proporția fiind covârșitoare. Apoi, din raport se poate constata că efectele

propagandei catolice — deși înregistrau unele succese față de celelalte culte — se dovedeau ineficiente în rîndul românilor, așa cum dealtfel în cursul vremurilor se dovediseră numeroase alte încercări de acest gen¹.

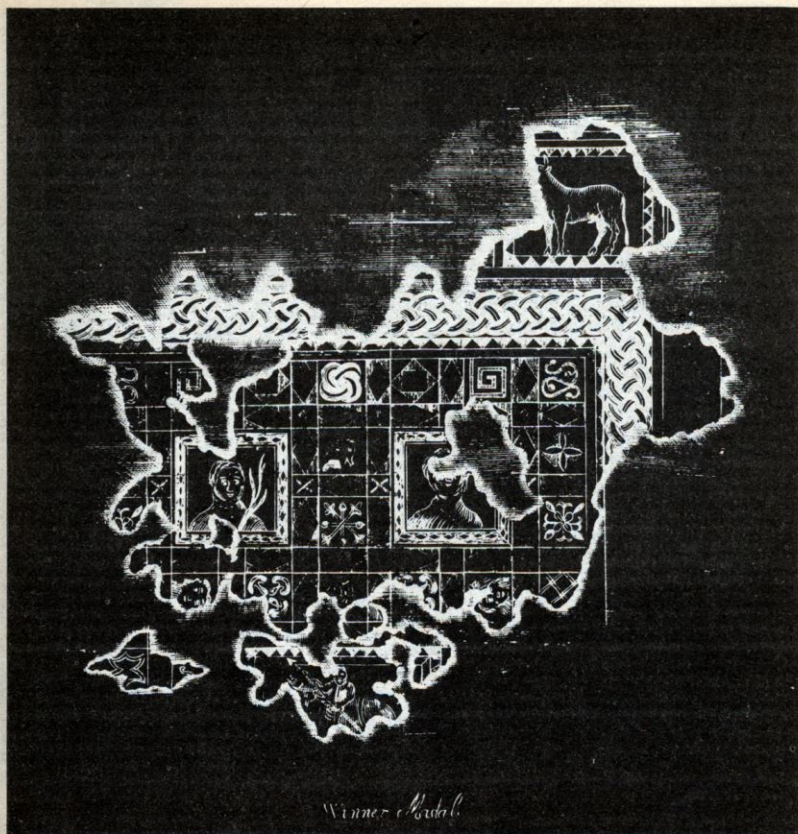
Dar atenția episcopului de Alba Iulia nu se îndrepta numai spre aspecte de viață contemporane lui. Interesul său pentru trecutul istoric al Transilvaniei — chiar cînd izvoră din grija pentru viața bisericii — aduce în lumină și alte semnificative date privind continuitatea poporului român în teritoriul național. O probă în acest sens este scrisoarea trimisă de Bátthyány la data de 28 iunie 1786, către Ștefan Borgia, secretarul congregației De Propaganda Fide. Borgia era, de asemenea, o personalitate culturală remarcabilă a vremii; între altele, în perioada 1774-1779, el a fost protectorul lui Gheorghe Șincai și Petru Maior, în perioada în care aceștia și-au făcut studiile la Roma.

„Preailustre și Preavenerate Domnule, Stăpîne

Doamne Preaonorat!

Bibliotecarul meu, abatele Emeric Daniel, care, pentru doi ani, a rămas la Roma spre a se instrui în multe și bogatele biblioteci din acea capitală, ca și pentru a cerceta documentele privind istoria bisericii mele, întorcîndu-se acum cîteva zile din călătoria sa erudită și povestindu-mi despre binefăcătorii care au contribuit cu cîte ceva la culegerile pe care mi le-a prezentat, mi-a făcut în chip deosebit elogii la adresa Înălțimii Voastre, prea cucernice, nu numai pentru că a primit diferite amabilități la solicitările ce vi le-a adresat, ci și pentru că a cunoscut în D.Vs. un prelat împodobit cu multă învățătură și plin de dragoste pentru studiul antichităților. Această prezentare mă obligă la exprimarea unei extraordinare recunoștințe. Și, pentru că acum nu-mi pot arăta mulțumirea decît prin cuvinte, D.Vs. va avea bunățatea de a le aprecia, plină cînd mi se va ivi ocazia să fac aceasta personal, după cum îmi doresc, cu toată afecțiunea.

¹ Magazin istoric, nr. 3,6/1983.

Desen după mozaicul roman, descoperit de Ignatius Băthvány la Alba Iulia

Pe lângă aceasta, îmi permit să vă trimit stampana anexată. Ea reprezintă o pardoseală dintr-o epocă veche, fiind alcătuită dintr-un mozaic foarte frumos, regăsit în săpăturile pământului lângă fortăreața din Carlsburg, unde eu îmi construiesc reședința și care, în antichitate, se numea Alba Iulia, loc în care au stat coloniile romanilor conduși de împăratul Traian.

Și, pentru că în această stampană există unele imagini din care se pot observa câteva urme, opinia că a fost pardoseala unei biserici a primilor creștini este în afară de orice îndoielă.

Pentru aceea, dacă D. Vs. Preailustră și Preavenerată nu se va supăra să accepte micul deranj de a-mi face cunoscute părerile D. Vs. Înțelepte asupra acestei bucăți din antichitate, ele vor fi pentru mine foarte bine venite și mă vor obliga la cele mai sincere mulțumiri. Prin prezenta, am onoare să mă declar din toată inima

Al D. Vs. Preaînalte și Preavenerate,
cel mai devotat și mai suspus serv,
Ignatiu, Episcop al Transilvaniei"

Stampa, opera lui Winner Mastal, poate fi admirată și astăzi, la Vatican în fondul Ștefan Borgia. Mozaicul pe care îl redă face

Rotonda

În anul 1972, cu prilejul lucrărilor de consolidare întreprinse la Catedrala romano-catolică din Alba Iulia, au ieșit la iveală vestigiile unei construcții circulare cu diametrul de 7 m, având în partea răsăriteană o absidă semicirculară. Clădită în tehnica romană tradițională, din piatră cioplită, blocurile fiind legate între ele cu un mortar în care era înglobată cărămidă pisată, construcția constituie, așa cum au vădit-o cercetările, un locaș bisericesc, numărându-se printre cele dinții edificii paleocreștine descoperite pe teritoriul patriei noastre.

Realizată, cum apreciază arheologii, prin transformarea unui turn circular de apărare în locaș religios — prin adăugarea absidei semicirculare — rotonda de la Alba Iulia a suscitat multe discuții privind data când a fost construită, durata și destinația ei în diferite epoci istorice.

Cu privire la data aproximativă a construirii, se cuvine subliniat că rotondele sînt, îndeobște, mărturie arhitectonice ale perioadei post-justiniene (după domnia lui Justinian: 527-565) pînă prin veacul XI, cînd în anul Marii Schisme (1054) patriarhul Constantinopolului a dispus ca locașurile ortodoxe de cult să fie de o altă formă (cruce greacă), pentru a se deosebi de cele apusene. Deci, rotonda de la Alba Iulia a fost și ea ridicată, probabil prin veacul VI, slujind ca biserică pentru populația românească din zonă pînă în veacul XI. Creștinismul la daco-romani și la urmașii lor direcți, românii, este de dată foarte veche — odată cu primele secole ale erei noastre¹, răspîndirea lui fiind probată de numeroase descoperiri de obiecte de cult creștin, inclusiv pe teritoriul Transilvaniei. Era, așadar, logic ca populația românească creștină să fi avut din cele mai vechi timpuri și locașuri de rugăciune.

Este probabil că la Alba Iulia a existat mai întîi un baptisteriu, ca apoi, în perioada sec. III-VII, acesta să se transforme în locaș permanent de cult.

Rotonda de la Alba Iulia a existat pînă la începutul sec. XI. În această perioadă, voievodul Albei, Gyula a primit — poate chiar în acest locaș — botezul după ritul ortodox, nașul său, împăratul bizantin Constantin IX Porfirogenetul trimițîndu-i daruri, ajutoare militare și economice, precum și un înalt demnitar bisericesc, pe episcopul Hierotheus. Încălcarea lui Gyula în lupta cu Ștefan I, regele Ungariei, a însemnat și sfîrșitul rotondei din Alba Iulia. În locul acesteia a fost construită catedrala romano-catolică, bogat împodobită și înzestrată cu daruri de preț de către Ștefan I. Clădirea actuală a acestei catedrale datează din sec. XIII-XIV, fiind unul din cele mai vechi monumente de arhitectură feudală din Transilvania.

„Rotonda-ecclesia” descoperită în 1972 la Alba Iulia este una dintre cele mai importante vestigii arheologice din primul mileniu al erei noastre, demonstrînd că Alba Iulia constituia nu numai un important centru politic și militar, dar și un centru spiritual de seamă — lucru ilustrat de altfel și de marea necropolă românească creștină identificată aici cu prilejul cercetărilor arheologice din anul 1980².

Dr. Petru I. DAVID

¹⁻² Magazin istoric, nr. 1/1976; 10/1981.

parte din salba de construcții romane pe care arheologii le-au evidențiat în ruinele unor așezăminte antice din Dacia, multe din acestea fiind la vremea lor împodobite cu splendide mozaicuri: s-a păstrat pînă în zilele noastre portretul unui bărbat din *Villa Suburbana*.

Imaginea pe care Ignatius Báththyány ne-a transmis-o prin stampă provine însă chiar din incinta așezării militare a Legiunii XIII Gemina, din locul în care palatul episcopal mai poartă și astăzi piatra cu inscripția anului de construcție corespunzător scrisorii (1786). Cuprinde o portretistică bogată, cu chipuri care nu sînt în nici un caz de romani, ci, mai curînd de daci.

De un real interes este și afirmația lui Báththyány că mozaicul ar proveni din pardoseala unei biserici — ceea ce ar proba o

activitate creștină din cele mai vechi timpuri la Alba Iulia. Edificiul unde s-a aflat această pardoseală nu este prea departe de baptisteriul circumscrip în fundația actualei catedrale romano-catolice din Alba Iulia, adică acolo unde arheologii au relevat existența unei Rotonde ce ar proveni din perioada sincretismului religios practicat în primele timpuri ale conviețuirii daco-romane.

Semnalam acest mozaic existent azi la Vatican — transmis generației noastre prin actul cultural al lui Ignatius Báththyány — cu credința că el se va alătura celorlalte recente descoperiri de la Alba Iulia¹, reconstituind astfel sugestiv trecutul acestei importante și străvechi așezări românești.

¹ Magazin istoric, nr. 9/1981.

La sfârșitul deceniului al noulea al secolului trecut, după succesiva înfrângere a Austriei (1866) și a Franței (1870-1871) și după o prodigioasă afirmare în vara anului 1878, cu prilejul Congresului de la Berlin — în timpul cărui cancelarul Bismarck își jucase perfect rolul de „samsar cinstit” al marilor puteri — Germania, constituită în imperiu, tindea să joace un rol dominant în politica europeană. Încheierea alianței secrete cu Austro-Ungaria (octombrie 1879), apoi cu Italia (mai 1882) în cadrul cărora Germaniei îi revenea cuvântul hotărâtor, a consolidat și mai mult pozițiile Berlinului. În octombrie 1883, la această Triplă Alianță a aderat și România, făcând astfel pentru trei decenii o „căsătorie” dictată mai mult de rațiune decît de sentimente și împusă mai ales de tensiunile ei relații cu Imperiul țarist și pentru a se situa într-un cadru favorabil în echilibrul internațional. Oricum, tînărul stat independent român era menit să joace un rol de seamă în această parte a Europei. Conștientă de acest lucru, Germania manifesta un cert interes față de noul aliat, nesigur totuși într-o perspectivă istorică, avînd în vedere subjugarea a milioane de români de către Austro-Ungaria, cel de-al doilea partener de seamă al alianței ce se alcătulse.

Încă din primul deceniu ce a urmat tratatului de la Berlin, București, capitala României independente — cu care marile puteri stabiliseră relații diplomatice în anii de după recunoașterea neatinării statului român — a avut un rol important pe planul diplomației europene. Reprezentanții trimiși în România de marile puteri aveau, ca și în majoritatea relațiilor bilaterale ale statelor mici și mijlocii, rangul de miniștri plenipoten-

București 1888: Bülow raportează lui Bismarck

ÎN CAPITALA ROMÂNIEI INDEPENDENTE

DAN BERINDEI

țari. Dar, în mod sigur, date fiind funcțiile pe care capitala țării noastre începuse să le aibă pe plan politico-diplomatic, interesul pe care statele europene îl arătau față de România nu era mic, iar diplomații veniți în capitala de pe malurile Dîmboviței se considerau, cum se exprima francezul de Coutouly, pe „trambulina” unui viitor post înalt în diplomație; nu lipsesc exemple semnificative: la un deceniu după proclamarea independenței României regăsim printre diplomații din București un viitor cancelar al Germaniei (1900-1909) — Bülow — și un viitor ministru de externe al Austro-Ungariei — Goluchowski.

În 1888, în Germania s-a înregistrat succesiva domnie a trei împărați. Murind la 9 martie Wilhelm I, i-a urmat Frederic III, pentru ca, după trei luni, încetînd din viață și acest monarh, tronul să fie preluat de Wilhelm II (15 iunie 1888-1918), ultimul împărat al Germaniei. Între timp, în România,

perioada lungi guvernări a lui I.C. Brătianu, inaugurată în 1876, a luat sfârșit la 31 martie 1888 într-o atmosferă de tensiune și agitație socio-politică, prin înlăturarea de către regele Carol I a principalului său sfetnic (doi ani mai târziu și Bismarck va fi, dealtfel, înlăturat ca urmare a dorinței fantastului și ambițiosului Wilhelm II de a fi el însuși un „Bismarck“).

Evenimentele de la București, care au dus la căderea guvernului I.C. Brătianu, nu au putut lăsa indiferent Berlinul. România era un aliat, dar un aliat nesigur. Un rege de origine germană se afla la București, dar, potrivit opiniei cancelarului Bismarck ca și a multor altora, situația sa nu era dintre cele mai stabile, iar Germania avea nevoie de acest aliat din zona danubiano-pontică pentru a-și desfășura jocul politic european. La București trebuia trimis un diplomat experimentat pentru a urmări desfășurarea situației, a „sfătui“ pe rege și, totodată, a pregăti reînnoirea în forme mai depline, dacă se putea, a tratatului de alianță secretă din octombrie 1883 dintre România și Tripla Alianță, tratat ce urma să expire în octombrie 1891. Bismarck a ales pentru această importantă misiune pe Bernhard-Heinrich-Karl von Bülow (1849-1929)¹, care pînă atunci ocupase succesiv posturi diplomatice la Viena, Atena, Paris și Petersburg.

Era pentru prima oară cînd Bülow ocupa un post în calitate de ministru plenipotențiar, revenindu-i misiunea nu de a doua oară un ambasador, ci de a fi el însuși purtător de cuvînt al politicii guvernului său și, în primul rînd, al orientării lui Bismarck, al cărui discipol se considera, fiind însă mai suplu și mai „european“. „Este un rafinat, un «causeur», un negociator a cărui educație empirică, străină de orice dogmatism, este făcută mai ales din observație umană, din psihologie ușoară, din generalizare rapidă“. Astfel îl caracteriza, în biografia ce i-a consacrat-o André Tardieu², comparîndu-l cu Bismarck și considerîndu-l mai „uman“ și mai puțin „dur“, Tardieu aprecia la Bülow talentul de a manevra și de a rezolva „detaliul“ problemelor. Neîndoielnic însă că acest talentat bărbat de stat era înainte de orice reprezentantul Imperiului german, al politicii de expansiune a acestuia și deși el va refuza să urmeze pe Wilhelm II pe o linie pe care o considera primejdioasă, era, ca și el, în ceea ce privea obiectivele urmărite, doritor de a afirma superioritatea și chiar înfrîntarea Germaniei în dauna celorlalte state.

După înlăturarea sa de la cancelariat — în 1909 — Bülow n-a mai jucat un rol politic activ, primind numai incidental cite o misiune diplomatică. El și-a consacrat ultima perioadă a vieții întocmirii memoriilor sale. În cadrul acestora, regăsim paginile consacrate misiunii sale de la București — pe care Magazin istoric le-a prezentat pentru prima dată în 1970 — trecute prin filtrul evoluției ulterioare a evenimentelor și judecate „de la distanță“, citorva decenii.

Cu prilejul unor cercetări efectuate în arhivele din R.F. Germania, am studiat rapoartele trimise de Bülow de la București către Bismarck, în cursul primei părți a misiunii sale în România. Mult mai bogate în amănunte decît memoriile, aceste rapoarte — din care reproducem cîteva fragmente de-a lungul acestui articol — le confirmă în liniile generale și în orice caz nu le contrazic; mai precis ele ne introduc în concretul mecanismului diplomației vremii, ne arată cum privea politica românească un diplomat dotat cu inteligență și simț critic, dar poate în mai mică măsură cu o capacitate de a înțelege lumea românească în mijlocul căreia a trăit, sclav în bună măsură al unui sistem de gîndire politică, cel al claselor conducătoare ale Germaniei epocii sale, pe care-l dorea aplicat mecanic și în România. Rapoartele inedite sînt o sursă prețioasă de informație istorică și, prin adnotările lui Bismarck pe marginea lor, relevă interesul asiduă pe care „cancelarul de fier“ îl avea față de România, faptul că situația din țara noastră constituia pentru el o constantă preocupare.

¹ Magazin istoric, nr. 7/1970.

² André Tardieu (1876-1945), om politic francez; de mai multe ori președinte de consiliu (1920, 1930, 1932); republican de stînga.

Frecventînd miniștrii căzuți de la putere

Abia sosit la București, Bülow a fost chemat la 8 mai 1888³ de Carol I, înaintea ca el să fi prezentat scrisorile de acreditare, ceea ce dăzuia de la început caracterul „special“ pe care monahul înțelegea să-l dea relațiilor sale cu reprezentantul diplomatic al țării sale de origine. Dealtfel, chiar în această primă întrevedere, regele i-a spus „că va fi pentru el o bucurie să-l introducă treptat în complicatele împrejurări interne și externe ale României“. Problema dominantă a celor dinți discuții dintre cei doi interlocutori a fost „problema agrară“, în atmosfera creată de răscălele începute încă din ultima decadă a lunii martie și care continuau și în luna mai, mai ales în Moldova. În întrevedere care a durat aproape trei ore, Carol I a caracterizat perioada de atunci ca fiind „probabil cea mai serioasă pe care el a trăit-o de la începutul domniei sale“, referindu-se la agitația și frământările social-politice, declarîndu-i lui Bülow că problema țăranilor îl îngrijora atît de tare, încît ar fi preferat să se fi ridicat mai degrabă proletariatul din „toate orașele mai mari“ decît țăranii.

După rege, Bülow s-a grăbit a se întîlni cu I.C. Brătianu, fostul prim ministru timp de 12 ani al țării, — conducîndu-se după principiul că totdeauna este „utilă frecventarea miniștrilor căzuți de la putere“, pe care l-a găsit iritat împotriva monarhului care-l înlăturase de la cîrmă țării. Brătianu atribuia căderea sa presiunilor Rusiei țariste și dorinței lui Carol I însuși. „Raporturile mele cu regele — îi spusese omul politic român diplomatului german — sînt de o natură delicată. Cu 22 de ani în urmă l-am adus pe rege în țară și l-am inițiat în împrejurările de aici. Încă de atunci îi spuneau dușmanii mei că eu voiam să-l domin și în 1868

³ Toate datele care urmează sînt pe stil nou.

mi-a jucat el renghiu de a-mi așeza deodată scaunul în fața uși¹. Brătianu mai învinuia pe monarh, dar și pe regina Elisabeta, de a avea „predilecție pentru aristocrația de aici”. Fostul prim ministru a ținut să remarce că nu trebuia „uitat” faptul că „dinastia nu are în fond decât foarte puține rădăcini în această țară”. El a mai precizat lui Bülów că înțelegea totuși să sprijine pe tărîm politic noul guvern junimist, preferîndu-l unui „cabinet de boieri”, evidentă aluzie la conservatorii conduși de Lascăr Catargiu. „La București — mai adăugase Brătianu — referindu-se la «înalta societate» a orașului — nu se trăiește decât pentru distracții și societatea este cosmopolită; nu aici este adevărata țară. Dar satele, adevărata Românie, încep să fie iritate împotriva guvernului”. În realitate, frământările și răscolul satelor începuse încă din timpul guvernului pe care-l condusesese chiar Brătianu. Oricum, rapoartele lui Bülów relevă atenția pe care el o acorda lui I.C. Brătianu, care rămînea, neîndoiește, și în perioada următoare lungii sale guvernări, o personalitate centrală a vieții politice românești.

O lună mai tîrziu, Bülów a primit din nou vizita fostului prim ministru venit la București de la moșia sa, Florica, spre a expune în fața reprezentantului Germaniei poziția sa față de problema agrară. „Deși domnul Brătianu este moșier — scria Bülów lui Bismarck în raportul din 18

ianie — și-și petrece cea mai mare parte a anului la țară, a vorbit în înțelegerea sa cu Bülów” ca liberalul vechii școli, care ar dori cel mai mult să ignore existența chestiunilor sociale sau să le considere ca mai puțin interesante decât dezbaterile parlamentare, luptele electorale și alte manifestări ale vieții constituționale”. I.C. Brătianu invocase faptul că în cursul lungii sale guvernări nu avuseseră loc frământări țărănești de amploare celor din primăvara anului 1888 și el se declarase partizan doar al unei reforme agrare limitate pentru a nu pierde sprijinul arendașilor și al micilor proprietari. Brătianu s-a arătat în fața lui Bülów ca reprezentant al intelectualilor, care, preciza Bülów „sînt cuprinși în România sub denumirea de «Albăstrimea» [în românește în textul raportului!] și mai puțin a ceea ce se putea defini prin «misera plebs contribuens», care, potrivit aprecierii fostului prim-ministru, «votează pentru oricare»”. „Dacă regele ar dori să ajungă la o înțelegere cu mine, a spus fostul președinte de Consiliu — relata Bülów — și eu m-aș muta din nou la Ministerul de interne, atunci țărani ar vota din nou pentru mine, indiferent dacă acum le-aș oferi perspectiva a 3 sau 10 pogoe de pămînt”. Brătianu nu căuta o reală apropiere de țărănime, pe care o considera pe plan politic o masă de manevră.

Este, totodată, evident că I.C. Brătianu se preocupa în acea vreme cu precădere de „rezerve politice” pentru consolidarea burgheziei și a pozițiilor ei și aceasta tocmai în vederea întăririi Partidului Liberal. „Ar fi sarcina Partidului Național-Liberal, și-a exprimat părerea domnul Brătianu — continua Bülów — să așeze în locul încheitei aristocrații a boierilor o «burghezie democratică», avută, inteligentă și orientată patriotic, care a lipsit României multă vreme, ca și mai înainte Ungariei și Poloniei. În această direcție au fost dobîndite însemnate succese: [reprezentanții] acestor «noi pătri» au cîștigat mult teren în timpul guvernului Brătia-

nu și au dăruit colectivității eficienți deputați, magistrați și funcționari; aceștia au devenit arendași și proprietari de moșii și au luat în sfîrșit, în stăpînire, cel puțin în parte, industria și comerțul... Este vorba în primul rînd a face ca această clasă a populației, liberală și național orientată, să rămînă în posesia puterii politice”.

Bismarck se arăta sensibil față de problema agrară din România, adoptînd o atitudine de fațășă sprijinire a unor măsuri reale pentru rezolvarea (în măsura în care acest lucru putea fi făcut în cadrul orînduirii existente) spinoasei probleme. Bülów îndemna guvernul junimist la o nouă reformă și, totodată, căuta să orienteze în aceeași direcție și pe fostul premier. În rapoartele sale, diplomatul german menționa că „atrăgînd atenția lui Brătianu asupra intențiilor guvernului de a realiza reforma, fostul premier a replicat: «Nu voi lăsa să mi se taie iarba de sub picioare de către acești domni; dacă fac într-adevăr ceva pentru țărani, nu voi rămîne în urmă [aici Bismarck citind raportul lui Bülów a adnotat caustic «mergeți!»; în conformitate cu tradițiile partidului meu, care a fost întotdeauna cel mai bun prieten al țărănilui, voi cere încă mai mult [din nou Bismarck adnotează: «Cu atît mai bine!»] pentru populațiile rurale decât fac junimiștii”. Bülów nu s-a lăsat cu toul convins de această declarație privind intențiile reale ale lui Brătianu și s-a decis să continue a-l influența, în aceeași direcție, cu ajutorul lui D.A. Sturdza, pe care credea a-l putea manevra cu mai multă înlesnire avînd în vedere poziția acestuia net germanofilă.

Fostul prim ministru, reprezentantul german îi face și o caracterizare: „Domnul Brătianu este considerat un om integru; el se poartă la vedere cu o intenționată simplitate în gospodăria sa, în înfățișarea sa și chiar și în îmbrăcămintea sa și scoate cu plăcere în evidență a sa «extremă simplitate, care convine unui mic proprietar ca mine»”.

¹ Aluzie la înlăturarea de la guvernare, în toamna anului 1868, a liberalilor radicali sub presiunea unora dintre marile puteri. Pînă în 1871, cînd a fost instaurat pentru o jumătate de deceniu un guvern conservator, s-au succedat un număr de guverne moderat-liberale și moderat-conservatoare. Guvernarea conservatoare se încheie în primăvara anului 1876. După guvernul Manole Costache Epureanu, la 24 iulie 1876, I.C. Brătianu a preluat conducerea guvernului, menținîndu-se timp de 12 ani, pînă în martie 1888, cînd urmează un cabinet condus de junimistul Th. Rosetti, cu P.P. Carp la Ministerul de externe, pînă în noiembrie 1888. A intervenit apoi o perioadă de instabilitate guvernamentală, succedîndu-se mai multe formații conservatoare ori moderat-conservatoare (cu participare junimistă): Lascăr Catargiu (1889); generalul George Manu (1889-1891); I.E. Florescu (1891); Lascăr Catargiu (1891-1895).

Brătianu „susține a avea totdeauna dreptate”

Din primele luni ale prezenței sale în România, Bülow a manevrat între rege, guvernanții junimiști și frunțașii liberali, „contactându-i însă și pe conservatorii, deși pe cei din urmă îi considera ca înclinați spre Rusia țaristă. Diplomatul german îndemna pe P.P. Carp — considerându-l cel mai important junimist — la concesii față de țărănime. „El — scria Bülow la 8 iunie — recunoaște că mașinăria de stat românească trebuie unsă cu o eficiență picătură de ulei social ca să nu se găsească în primejdia de a se vedea oprindu-se deodată, în momentul cel mai hotărâtor”. Pe marginea acestei fraze, Bismarck nota la lectura raportului: „Foarte important”. La Berlin, unde Carp s-a dus în vizită, a fost „frapat cît de mult interes și cît de multă înțelegere a constatat... față de problema agrară românească”. Acest lucru se datora însă nu atât „înțelegerii” situației țărâniei românești, cît mai ales faptului că guvernul germani doreau, pentru realizarea intereselor lor, o stare de liniște socială și de stabilitate internă în România. În acest scop, Bülow raporta la 4 iulie, că ministrul junimist îl asigurase că guvernul se va strădui ca, la alegeri, „dreapta” (conservatorii) să nu obțină majoritatea; în ceea ce-l privește, reprezentantul Germaniei se grăbise să-l îndemne ca lucrurile să fie lăsate a evolua „mai degrabă mai mult la stînga decît prea mult la dreapta”.

La 4 iulie, Bülow informa pe Bismarck asupra discuțiilor pe care le purtase cu P.P. Carp privind formula unui guvern de coaliție, după alegerile ce urmau să aibă loc și în care (Carp trebuind a păstra contactul cu I.C. Brătianu) urmau să fie incluși și miniștri liberali, alcătuiindu-se o formație guvernamentală recrutată din oameni politici acceptînd orientarea programată. Peste cîteva zile el raporta din nou în urma con-

vorbirii avută cu Carol I, că acesta utilizează „adjective ascuțite” la adresa fostului premier Brătianu, vorbind de „afacerile necinstite” din timpul guvernării acestuia și nevrînd să accepte opinia lui Bülow, că, în orice caz, chemată la guvern, „partida boierilor”, adică conservatorii, ar face mai mult rău. „Mai mult decît de orice sfeterisire — mai adăuga însă perspicace diplomatul german, analizînd substratul ostilității monarhice — regele este atît de fapt că domnul Brătianu «care vrea să știe totul mai bine» susține a avea totdeauna dreptate”. Pentru Carol I, în acel moment, liberalii nu puteau reveni la putere decît după o reorganizare (cu alte cuvinte, după o înlăturare sau o limitare a poziției lui I.C. Brătianu în partid), el apreciînd pozitiv pe D.A. Sturdza și pe M. Pherekyde. Dar, potrivit opiniei lui Bülow — care se angaja față de Bismarck a-l determina pe rege „să se arate mai prietenos față de brătienști” — monarhul intenționa să cheme la putere, în cazul eșecului electoral al junimiștilor, nu pe liberali, ci pe conservatori.

În luna iulie 1888, ministrul Germaniei la București se arăta deosebit de interesat de șeful liberalilor, datorită poate și faptului că își dădea seama că junimiștii erau lipsiți de o bază politică care să le asigure o statornică guvernare. Îl încurajau în această direcție și păreriile unor interlocutori ai săi. La 25 iulie, el raporta lui Bismarck detaliile întrevederii pe care o avusese cu Alexandru Beldiman, noul ministru al României la Belgrad. Acesta-ți declarase despre Brătianu că „este încă cel mai popular om politic al țării, după cum este, cu toate greșelile sale, cel mai eficient. (El are îndemnare, opina domnul Beldiman, cunoaște pîrghiile acestei țări și știe să le manevreze)”. Oarecari ezitări avea totuși Bülow față de fostul prim ministru în legătură cu atitudinea acestuia față de Franța, deși Brăt-

În p. 17: Bernhard von Bülow, ministru plenipotențiar al Germaniei la București (imaginea de sus), și cancelarul Otto von Bismarck

Cifra dintre interlocutorii diplomatului german la București: I.C. Brătianu...

...Alex. Beldiman...

anu fusese cel ce în 1883 încheiase înțelegerea României cu Tripla Alianță.

Influența franceză în România îl irita pe diplomatul german. Moravurile franceze se constată la toate categoriile — nota el în raportul său din 27 iulie 1888 — menționînd mai departe: „cunoașterea limbii franceze este chiar mai

răspîdită decît la polonezi, greci sau ruși". „Și oameni din burghezie și mici funcționari — adăuga Bülow — vorbesc cu dibăcie limba franceză; pentru cei ce au întîietatea [în societate], limba franceză este mai la îndemînă decît limba lor maternă; în clu-

...P. P. Carp...

...și D. A. Sturdza

buri și restaurante, chiar și printre ofițeri și deputați, se aude în mod precumpănitor vorbindu-se franceza". Trimi-

sul Germaniei nota cu evidentă amărăciune: „Domnul Ioan Brătianu mi-a recunoscut că el va sta pînă la sfîrșitul vieții sub influența celor dinții impresii spirituale, care au fost cele franceze". Bülow mai raporta, de data aceasta iritat: „Nu trebuie să ascund că maiestățile românești nu opun decît o neînsemnată opoziție direcției profranceze din țara lor. Este în natura Maiestății Sale Regelui Carol să înoate mai bine cu curentul decît împotriva curentului". Dealtfel, Bülow remarcă faptul că regele vorbea interlocutorilor săi români despre originile sale franceze (prin familiile Murat și Beauharnais) și că regina pleda pentru bunele relații franco-germane și declara a-i place literatura franceză.

În septembrie 1888, monarhul se arăta dispus să-și exercite influența pentru ca, în alegeri, liberalii să obțină un număr de mandate pentru a se evita „urmări amenințătoare pentru dezvoltarea ulterioară a politicii externe românești". El nu credea însă posibil — și declara acest lucru lui Bülow — că se putea realiza o alianță între liberali și junimiști, deoarece Brătianu, „din rachiună și gelozie", se va împotrivi proiectelor de reformă agrară. În continuare, regele părea înclinat spre o viitoare formulă conservatoare de guvernare și îl informa pe Bülow că, primind pe Lascăr Catargiu și pe Alexandru Lahovary, aceștia îl frapaseră prin „ținuta lor modestă". Citind raportul, Bismarck nota marginal: „Să aștepte el numai!" Îngrijorat de eventualitatea formării unui guvern conservator în România, în rîndul căruia existau și unele simpatii proruse, și deci cu care nu s-ar fi putut rennoi alianța din 1883, cancelarul dădea următoarele instrucțiuni, după lectura raportului ministrului plenipotențiar de la

București: „De răspuns: problema principală este dacă regele are de partea sa majoritatea pumnilor¹, țărani și soldați; boierii îl folosesc și-l vor înjunghia cînd va veni momentul". Regele îi descrie lui von Bülow situația sa, mărturisindu-i că ar fi vrut ca rudele sale — desigur cele din Germania — să-l considere „un rege adevărat, cu putere regală și cu un popor credincios". Diplomatul german nota opinia sa: „Se pare că, în forul său interior, regele Carol simte totuși că tronul său se reazemă pe picioare slabe". Descriindu-i sincer situația, regele declara diplomatului german: „Febră antidinastică a început în ziua în care am sosit în această țară. Faptul că sînt un străin a fost încă de atunci utilizat de politicieni lipsiți de scrupule pentru a incita poporul împotriva mea. Cu totul sigur nu m-am simțit aici nicicînd. Toate partidele, albi ca și roșii, afișează nota antidinastică de îndată ce se găsesc în opoziție". În continuare, monarhul a amintit de „comploturile" lui Brătianu din 1870 și 1876.

¹ Folosind expresia „majoritatea pumnilor", Bismarck voia să se refere — după cum reiese din context — la cei ce-și foloseau forța brațelor în munca productivă sau în cadrele armatei.

² În vara anului 1870 — după izbucnirea războiului franco-prusian — fusese pregătită o amplă acțiune antidinastică de către liberalii radicali care, folosind nemulțumirea maselor, au organizat conspirația în șapte centre (inclusiv București și Craiova), ei avînd partizani și printre ofițeri; pornind prematur acțiunea numai la Ploiești, Al. Candiano-Popescu a înlesnit măsurile de înăbușire. În octombrie 1870, Curtea cu Jurați a achitat pe cei 41 acuzați (printre care Brătianu, desi arestat la un moment dat, nu figura). În primăvara anului 1876, coaliția de la Mazar Pașa, în cadrul căreia liberalii radicali jucau un rol central, a amenințat pe Carol I cu „revoluția", determinînd demisia guvernului conservator Lascăr Catargiu, la 11 aprilie. După efemerul guvern conservator moderat al generalului I. E. Florescu, domnitorul a încredințat guvernul Coaliției de la Mazar Pașa, prim ministru devenind Manole Costache Epureanu. Cîteva luni mai tîrziu, în iulie 1876, a fost ales într-un nou guvern, I.C. Brătianu preluînd de data aceasta conducerea sa. Vezi și Magazin istoric, nr. 9/1972 și 11/1973.

Prof. dr. HÉLÈNE AHRWEILER

Președinte Universității Sorbona I — Paris

Istoria — o armă a speranței

Atunci cînd, în mai 1968, prezentăm prof. Hélène Ahrweiler câteva numere din primul an de apariție al Magazinului istoric, distinsa istorică franceză îmi formula câteva sugestii. Între ele, aceea de a reflecta în paginile revistei viața științifică istorică internațională. Iată că avem acum prilejul să publicăm un interviu chiar cu domnia-sa, aleasă la reuniunea de la București a Comitetului internațional de științe istorice în funcția de secretar general al Biroului acestui important for științific.

— Semnificația congresului de la București pentru dezvoltarea științelor istorice în anii '80?

— În opinia mea, congresul din capitala României reprezintă o cotitură în istoria congreselor științifice, în general. Mai întîi, deoarece interesul și afluența pe care le-au arătat colegii mei din zeci de țări ale lumii este fără precedent. În acest sens, doresc să precizez că țara dv. este întotdeauna primitoare (sînt pentru a zecea oară în România) și dispune de întreaga infrastructură și capacitate organizatorică necesare pentru un congres de mari proporții. Dar, mult mai important este faptul că pentru noi, europeni și neeuropeni, România se află în centrul atenției lumii actuale, în ceea ce privește poziția ei internațională. Consider că România joacă un rol în pacea mondială și, prin urmare, congresul stă într-un fel sub semnul păcii, iar istoricii pot avea, și ei, o contribuție constructivă în această direcție. Congresul de la București stă, de asemenea, sub semnul apropierii dintre oa-

meni și națiuni. A fost pentru mine o mare plăcere să întîlnesc la București eminenți istorici chinezi, pe care i-am întîmpinat nu de mult la Paris, iar congresul de la București a fost cel dintîi la care a participat o delegație chineză.

— Care este ponderea Congresului sub raportul cercetării științifice?

— Cel mai important este că aici am putut constata un nou avînt al științelor istorice. Este principalul bilanț al congresului de la București. De pildă, au fost abordate pentru prima oară la un congres mondial de istorie teme majore, subiecte de mare actualitate: pacea, condiția femeii, învățămîntul istoric. Aș dori să subliniez, de asemenea, că am putut observa din activitatea comisiilor congresului evoluția rapidă a cercetării în domeniul științelor istorice auxiliare. Am în vedere noile metode cantitative aplicate cercetării istorice, semantica istorică, demografia, semiotica. Iată o serie de probleme de perspectivă care au fost abordate pentru prima oară aici, la București.

— Cum vedeți rolul prezării istoriei în școala contemporană?

— Voi fi cit se poate de categorică. După părerea mea, învățămîntul istoric reprezintă fundamentul oricărei formații educative a tinerilor. Numai pe o asemenea bază noile generații vor fi capabile să înțeleagă celelalte civilizații și culturi ale popoarelor lumii. A învăța istorie nu înseamnă o contemplare „la rece” a trecutului, ci studiu unei știin-

țe vii, moderne. Din acest punct de vedere am rămas impresionată de tinerii români întîlniți la București, de orizontul lor, de cunoștințele lor.

— Cum vedeți locul unei reviste de cultură istorică într-o lume însetată de istorie?

— O asemenea revistă are o deosebită importanță pentru fiecare țară, deoarece constatăm setea de istorie pretutindeni, și la dv., și în Franța, și în Grecia — de unde sînt originară. În afară de revistele franceze de mare tiraj, și în România de *Magazin istoric*, cunosc puține alte exemple de publicații istorice pentru publicul larg. O revistă ca *Magazin istoric* nu dă oamenilor care o citesc o imagine, să spunem turistică, a istoriei, ci prin adevărul despre istorie, oferă o reală certitudine asupra trecutului, care-i ajută pe cititori să facă față mai ușor incertitudinilor viitorului. Pentru că istoria este o armă a speranței. O revistă ca *Magazin istoric* — pe care o cunosc de la înființarea ei — oferă cititorilor informația cea mai completă, într-o formă clară, accesibilă, cu o prezentare percutantă și evitînd totdeauna superficialul. A hrăni imaginația creatoare a cititorilor, este o misiune dintre cele mai grele, dar care merită orice efort. Este o performanță pentru care vă felicit pe dv., și pe colegii români, dintre care mulți, foarte mulți, semnează în *Magazin istoric*.

Înainte de a ne despărți, vă rog să notați încă o dată că, personal, apreciez Congresul de la București ca o reușită perfectă.

Cristian POPIȘTEANU

19 mai 1864.
În Piața Mitninski
din Petersburg
este ținut la stîlpul
infamiei
un bărbat de 36 ani,
miop, cu capul
descoperit,
purtînd agățată la piept
o tăbliță cu inscripția
„criminal de stat”.
Un buchet de flori,
aruncat din mulțime,
cade la picioarele lui;
urmează al doilea,
al treilea, al patrulea...
Jandarmii se grăbesc.
Cu mișcări precipitate,
scot lanțurile deșinutului
și îl pornesc
spre închisoarea
Nercinsk.
Din mulțime se aud
strigăte de
„la revedere”.

CERNÎȘEVSKI ÎN DEPORTARE

N. A. TROIȚKI

Democratul revoluționar Nikolai Gavrilovici Cernișevski (1828-1889) a fost arestat într-o noapte de vară a anului 1862, după ce i s-a răscolit toată casa, fără a i se găsi nimic compromițător. A stat înmormântat aproape doi ani, în fortăreața Petropavlovsk, înfruntîndu-i pe anchetatori și refuzînd să-și recunoască vreo vină. „Oricît m-ați ține închis — s-ar putea să încărunească, să mor chiar —, în nici un caz nu-mi voi schimba prima declarație”, a spus el anchetatorilor. În tot acest timp, a continuat să studieze și să scrie. În 1863, a terminat romanul *Cei de făcut?*.

un curajos rechizitoriu al regimului feudal rusesc, o odă închinată luptei pentru eliberare în care a pus problema emancipării femeii, și a subliniat necesitatea de organizare a revoluționarilor,

Ohrana (poliția secretă din Rusia țaristă) a ticluit falsuri și provocări, pentru a dovedi vinovăția dîrzului revoluționar și, în 1864, el a fost condamnat la șapte ani muncă silnică în Siberia.

În tot timpul detenției sale, nici o adunare studențească, nici o reuniune a intelectualității progresiste ruse nu s-a desfășurat fără a pome-

ni numele lui Cernișevski, martirul din Siberia. Într-o cuvîntare rostită la o manifestație din Kazan, G.V. Plehanov, elogiindu-l pe Cernișevski pentru curajul de a fi demascat orînduirea autocrată, sublinia: „Pentru acest adevăr sfînt, cel mai înzestrat scriitor al nostru a fost trimis la muncă silnică, unde se chinuie pînă în ziua de astăzi”.

Nikolai Gavrilovici Cernișevski s-a născut la Saratov, în familia unui preot. A învățat la Seminarul de preoți din orașul natal (1842-1845), pe care l-a părăsit însă din lipsa oricărei afinități față de profesia rivnită de tatăl său pentru tînarul Cernișevski. În 1850, a absolvit secția de istorie-filologie a Universității din Petersburg, iar următorii trei ani a predat limba și literatura rusă la gimnaziul din Saratov. Aici, viitorul gînditor revoluționar, scriitor, eseist și filozof le-a insuflat elevilor săi ură împotriva lăbăgiei și dragoste de libertate. Conștient că astfel își risca libertatea și chiar viața, îl spunea într-o zi logodnicei sale: „Comit aici niște fapte care miros a ocnă pur și simplu. Nu știu cît am să mai fiu liber. În fiecare zi pot fi arestat... și atunci nu știu dacă o să mai scap din închisoare”.

După anul 1855, Cernișevski a devenit redactor la revista *Sovremennik* (Contemporanul) — tribună a luptei revoluționare împotriva autocratiei țariste și a lăbăgiei —, unde a condus rubrica politică, imprimînd, de fapt, orientarea generală a publicației. În jurul lui s-au grupat elementele cele mai hotărîte, cele mai revoluționare ale intelectualității progresiste ruse. Ideile sale novatoare, curajoase, liberatoare se afluau pe buzele tuturor, îndeosebi ale tineretului.

În anii 1858-1862, prin studii și articole și, îndeosebi, prin traducerea în limba rusă a unor cărți de istorie și filozofie din limbile franceză și engleză, Cernișevski a adus o mare contribuție la informarea cititorului rus asupra experienței istorice a Europei apusene. În ciclul *Scrisori fără adresă* (scrise în 1862, dar interzise de cenzură și tipărite mai tîrziu, peste graniță), Cernișevski a criticat sistemul autocrat birocratic rusesc: „De sute de ani, Rusia este nenorocită de speranțele orbe în bunele intenții ale țarului, — îi scria el democratului revoluționar Aleksandr Ivanovici Herzen. Din milniile țărilor numai cu forța se pot smulge drepturi omenești pentru popor... și numai asemenea drepturi sînt sigure, pen-

tru că sînt cucerite. Situația noastră este îngrozitoare, de nesuportat. Numai poporul ne poate izbăvi; nimic altceva în afară de topor nu ne va ajuta! Altă scăpare nu este”.

În 1862, autoritățile țariste au interzis pentru opt luni revista *Sovremennik*, apoi au dat buzna în casa redactorului ei, aflat sub supravegherea poliției din septembrie 1861, și l-au arestat. Motivul invocat? O scrisoare a lui Herzen către un alt revoluționar, în care era amintit și numele lui Cernișevski, în legătură cu posibilitatea de a se edita la Londra *Sovremennik*ul interzis.

La scurgerea celor șapte ani de muncă silnică, Cernișevski a fost trimis, fără nici „un temel legal”, la Villuisk, într-o „fundătură” de Siberie. În 1863, poliția l-a mutat la Astrahan, pe țărmul Mării Caspice, modificare brutală de climă care l-a subrezit și mai tare sănătatea. Epuizat fizicește, după cei aproape 20 ani de Siberie, Cernișevski a primit aprobare să se întoarcă la Saratov, orașul natal, abia cu cîteva luni înainte de moarte, în 1869.

„Personalitatea acestui om este atît de măreață și de înălțătoare și totodată atît de simpatică și de frumoasă, activitatea lui este atît de curată și de puternică, influența lui atît de uriașă, încît, pe măsură ce te adiești în firea lui, te simți pătruns tot mai mult și mai puternic de un nemărginit respect și de dragoste. Minte genială, caracter măreț, voință fermă, finețe sufletească și o inimă făcută să cuprindă tot ce este frumos în lume, un caracter pătimaș și totodată curat, o viață fără umbră de păcat, plină de luptă — tot ce poate face pe un om măreț și sublim, toate acestea erau adunate într-insul”. În aceste cuvinte a rezumat V.I. Lenin — conducătorul Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, de la a cărei victorie se împlinesc 66 ani — valoarea de luptător și de om a lui N.G. Cernișevski. „Acest mare gînditor, căruia Rusia îi datorează atît de mult, asasinat lent prin anii îndelungați de deportare petrecuți printre iakușii siberieni!” — cum spunea Engels — s-a bucurat de prețuirea a numeroase alte personalități.

În timpul cît s-a aflat închis și deportat, prietenii săi au încercat în cîteva rînduri să-l elibereze. Dar să urmărim aceste tentative prin intermediul unui articol, pe care-l reproducem — cu titlul redacției noastre și într-o versiune condensată — din revista *Voprosi istorii*, nr. 7/1978.

Florentina DOLGHIN

Mărturiile păstrate în arhivele din U.R.S.S. atestă viul interes manifestat de oamenii progresiști ai epocii pentru ideile și personalitatea lui Cernișevski. Presa ilegală își informa sistematic cititorii despre suferințele lui în deportare. Începutul l-a făcut ziarul lui Herzen, *Kolokol* (Clopotul), care, în ultimii săi patru ani de apariție, a denunțat în numeroase pagini cruzimea cu care era tratat Cernișevski în surghiun. După

Kolokol, cel mai intens s-a ocupat de soarta lui Cernișevski revista *Vperiod!* (Înainte!), editată de P.L. Lavrov.

Interesant că, în acea perioadă, tipografiile ilegale tipăreau operele lui Cernișevski: în anii 1868-1872 au apărut cinci volume din lucrările sale, în 1874 s-au editat pentru prima dată *Scrisorile fără adresă*, în 1877 romanul *Prologul* etc. Toate acestea au sporit autoritatea revoluționară a autorului, i-au adus tot mai mulți

discipoli, în condițiile în care „cred că nici pasărea cerului nu ar putea ajunge pînă la Cernișevski sau de la el la noi”, cum nota, în jurnalul său, la 16 decembrie 1879, profesorul liberal A. F. Kistevskovskii. Dar adepții marelui democrat-revoluționar pregăteau intens momentul eliberării din ocnă a conducătorului lor.

Prima tentativă. Primul care a pus problema organizării evadării lui Cernișevski a fost

A.I. Herzen. Încă din iunie 1864, cînd surghiunitul se afla pe drumul spre Irkutsk, Herzen a discutat-o la Londra cu N.N. Pesterev, negustor din Irkutsk, simpatizant al narodnicilor. Pesterev a întreprins prima încercare de a-l elibera pe Cernișevski. Întors în patrie, negustorul a început să facă pregătirile necesare. În primăvara anului 1865, a plănuț să o trimită la ocnă din Nercinsk, unde se afla Cernișevski, pe soția acestuia — Olga Sokratovna — cu unul dintre fiii lor, dîndu-le ca însoțitor pe prietenul său, doctorul E.M. Pavlinov, cu instrucțiuni precise de evadare. Arestările efectuate în primăvara anului 1865 printre siberieni și percheziția făcută lui Pavlinov l-au obligat pe Pesterev să amîne, pentru primăvara următoare, călătoria Olgăi Sokratovna. Pesterev avea multe cunoștințe de nădejde în lumea deportaților politici din Siberia. Totodată, în calitate sa de negustor din Irkutsk, el întreținea contacte prietenești și de afaceri cu negustorii siberieni. Mulți dintre aceștia practicau un comerț larg cu China. Caravanele lor de căruțe străbăteau permanent drumul dus și întors. Știau toate cărările. Garda le cunoștea echipajele, care nu mai trezeau nici un fel de suspiciuni. După planul lui Pesterev, Cernișevski trebuia să ajungă la frontieră, fie ca oaspete al acestor negustori, fie ca slujbaş de rînd. Granița era la numai 30 verste (1 verstă = 1,067 km). Vigilența gărzii ar fi fost adormită și de faptul că deportatul călătorea cu soția și cu copilul. Cine evadează din ocnă însoțit de familie?

Dar a cincea zi după sosirea sa la Nercinsk, Olga Sokratovna a părăsit în grabă localitatea. Istoriografii au explicat hotărîrea ei prin atitudinea jandarmilor care, bătînd planul lui Pesterev, au început să urmărească atent și grosolan întîlnirile sale cu soțul. Cernișevski a înțeles imediat, susțin ei, că Secția III [a Ohranei] se află pe urmele sale și că Olga Sokratovna e bănuț de participare la un plan de evadare. În aceste condiții, orice cuvînt impru-

dent, orice mișcare ar fi putut s-o nenorocască. De aceea, el s-a grăbit să-și trimită soția înapoi acasă. Această versiune romantică nu este total confirmată documentar. Este destul de greu de crezut că Olga Sokratovna s-a grăbit să plece în Siberia pentru a-l elibera pe Cernișevski și pentru a fugi în China cu el și cu un fiu de numai șapte ani, călare pe trapașii negustorilor. În primul rînd, soția lui Cernișevski nu era nicidecum revoluționară, gata să-și sacrifice viața pentru realizarea unui plan conspirativ, zămislit de democrat-revoluționari. O femeie energetică, dar prevăzătoare și atrasă de o viață comodă cum era ea, greu s-ar fi putut decide să fugă în necunoscut cu un soț urmărit și cu un fiu minor. Și mai puțin probabil este ca ea să se fi hotărît la acest pas, lăsîndu-l în Rusia pe cel de-al doilea fiu al lor, Aleksandr, de numai 12 ani. Olga Sokratovna s-a dus în Siberia, de fapt, numai să-și viziteze soțul.

A doua tentativă. Între adepții lui Cernișevski se evidențiau, printr-o atitudine deosebit de exaltată față de mentorul lor, membrii organizației revoluționare din Moscova și Petersburg, inițiată de N.A. Ișutin și I.A. Hudeakov — organizații care a ființat între anii 1863 și 1866. Ei erau convinși că „în prezent, în Rusia nu mai există un alt om la fel de talentat ca Cernișevski”. Mai în glumă mai în serios, Ișutin spunea că, în general, „au existat trei oameni mari pe pămînt: Iisus Hristos, apostolul Pavel și Cernișevski”. Ișutiniștii considerau romanul *Ce-i de făcut?* „mult deasupra a tot ce s-a scris pînă acum” și căutau să-l folosească ca o călăuză în acțiunile lor. De aceea, este firesc ca ei să fi socotit una dintre principalele lor sarcini eliberarea lui Cernișevski.

Ișutiniștii le-au venit ideea unei asemenea încercări în vara anului 1865, cînd Ișutin și A.K. Malikov s-au întîlnit la Petersburg cu G.Z. Eliseev, membru al redacției revistei *Sovremennik*. Acesta le-a promis că-i va subvenționa pentru a pleca în Siberia, deși el, personal, era prea

puțin convins de reușita acțiunii. S-au oferit să plece la Cernișevski Ișutin, Malikov și ginerele acestuia, L.E. Obolenski, cu soția lui. Această din urmă era gata să-l salveze personal pe Cernișevski: „Să-i dea îmbrăcămîntea ei de femeie, iar ea să rămînă acolo, în locul lui”. În toamna anului 1865, în adunările ișutiniștilor s-au discutat planul operației și candidaturile celor ce urmau să-l ducă la îndeplinire. Stranden, conducătorul operației de evadare, și tovarășii lui trebuiau să se dea drept negustor și, respectiv, circiumar, muncitor etc., să intre în legătură cu Cernișevski și, folosind orice mijloace (mituire, șantaj etc.), în funcție de împrejurări, să organizeze evadarea lui fie pe Amur spre Oceanul Pacific, în America, fie prin Siberia, înapoi spre Rusia centrală. Cea de-a doua variantă prevedea ca Cernișevski să fie adus la Moscova, să fie ascuns printre membrii grupului revoluționar polonez „Narodowa opeka” [Emanciparea poporului] și apoi să plece la Geneva, unde să preia conducerea editării unei reviste revoluționare.

În preajma lunii aprilie 1866, ișutiniștii și-au încheiat pregătirile. Totul era gata — oameni, bani, acte, adrese. Stranden își procurase chiar o otravă, pe care o ascunsese într-un nasture, pentru ca „în cazul descoperirii planului, să se otrăvească imediat”. Era gata s-o pornească la drum ca negustor, cînd a răsunat împușcătura lui Karakozov¹. Imediat, au început arestările printre ișutiniști. Așa a eșuat și această încercare de a-l elibera pe Cernișevski.

A treia tentativă. În toamna anului 1867, la Petersburg s-a constituit societatea secretă „Academia Smorgoniski”. Printre fondatorii ei se numărau și patru membri ai cercului lui Ișutin, la curent cu intențiile ișutiniștilor de a-l elibera pe Cernișevski. Există puține informații despre această nouă tentativă. Ele se bazează pe

¹ La 4 aprilie 1866, Dmitri Vladimirovici Karakozov (1840-1866), care făcea parte din cercul lui Ișutin, era chiar văr cu acesta, a tras cu arma în țarul Aleksandru II, la porțile Grădinii de vară din Petersburg. A fost condamnat la moarte și spînzurat.

rapoartele jandarmeriei, consacrate „Academiei Smorgonski”. Jandarmii nu au reușit să aștepte prea multe despre tentativă și, mai cu seamă, ce era mai important: planul de acțiune, sursele financiare, punctele de legătură. Ei au stabilit numai pe inițiator, Voskresenski, de fel tot din Saratov, ca și Cernișevski, și pe principalii executați, Kuntusev și Katin-Iarțev, absolvenți ai liceului din Saratov, unde predase Cernișevski în anii 1851-1853. Voskresenski i-a trimis pe cei doi la Riazan, unde urma să li se trimită de la Petersburg 1 000 ruble, pentru drumul spre Siberia. Cum banii nu au sosit, după o așteptare de mai bine de șase săptămâni, Katin-Iarțev și Kuntusev au părăsit Riazanul, abandonând astfel acțiunea planuită.

A patra tentativă, întreprinsă în anul 1870, deschide seria celor în care rolul de executant al unui plan elaborat în colectiv revenea unei singure persoane; prima persoană a fost ișutinistul P.A. Rovinski. În iulie-august 1870, Rovinski a întreprins o expediție etnografică în regiunea ocnei Nercinsk. Evident, un pretext; „etnograful” trebuia să culeagă informații despre Cernișevski, să ajungă la el, dacă era posibil, și să pregătească mijloacele pentru a-l elibera. Ideea expediției părea fericită: Rovinski cunoștea drumurile, avea autorizație de a călători prin așezările de la frontieră, grănicerii și străjerii nu știau cum arată la chip membrii expediției, deci exista posibilitatea de a-l lua cu ei pe Cernișevski și a-l trece peste graniță.

Tentativa lui Rovinski nu a reușit, deoarece Cernișevski era supravegheat cu strictețe. După descoperirea planurilor ișutinistilor, autoritățile țariste au căutat noi mijloace de a-l izola pe deportat. La 10 august 1870, îi expira termenul de condamnare la ocnă. Ar fi trebuit să rămână în exil, însă cu dreptul de a-și aduce familia și de a se ocupa de literatură. Dar șeful jandarmeriei, P.A. Șuvalov, împreună cu generalul guvernator al Siberiei orientale,

M.S. Korsakov, ceruseră Consiliului de Miniștri, încă din decembrie 1868, să li se aprobe ca revoluționarul să capete domiciliu forțat „într-o localitate și în condiții care să elimine orice grijă privind evadarea lui și care să spulberă tentațiile unor tineri de a-l elibera”. Această localitate a fost Viliuisk¹.

În timp ce autoritățile siberiene prgăteau mutarea lui Cernișevski la Viliuisk, în iarna anului 1871, Rovinski a încercat să-l înțilnească, dar un avertisment dat de Knobloș, comandantul ocnei Nercinsk, i-a zădărnicit planul. Într-o convorbire amicală, Knobloș i-a spus: „Veți încerca, probabil, să cereți o întrevvedere cu Cernișevski. Se pare că vă e rudă. Ei bine, nu vă sfătuiesc s-o faceți. S-a primit o hirtie ca imediat ce ați solicita așa ceva să fiți arestat”. Înainte de a pleca spre Nercinsk, Rovinski se înțilnise la Irkutsk cu Gherman Lopatin, alt revoluționar, membru al Consiliului General al Internaționalii I, care plănuia și el să-l elibereze pe Cernișevski. Lopatin fusese arestat între timp și, deci, întrevvederea sa cu Rovinski aruncase umbra suspiciunilor și asupra acestuia din urmă; de aceea, autoritățile dispuseseră ca el să fie arestat.

A cincea tentativă. În timp ce Rovinski căuta o posibilitate de a-l elibera pe Cernișevski, în Siberia a venit, în același scop, și Lopatin, care — după cum atestă fiul lui Cernișevski în memoriile sale — s-a înțilnit cu Rovinski. Lopatin plecase de la Londra în Rusia, cu intenția de a-l salva pe Cernișevski.

Dorința arzătoare a lui Lopatin de a-l elibera pe revoluționarul rus se născuse la Londra, sub impresia discuțiilor avute cu Marx, care îi relevase mărimea de gânditor a deportatului: „Moartea politică a lui Cernișevski reprezintă o pierdere pentru lumea științifică nu numai din

¹ Localitate situată la 601 km distanță de Irkutsk, pe malul drept al râului Viliu, afluent al Lenei. În timpul țarismului, Viliuiskul a fost un loc de surghiun pentru dușmanii regimului.

Rusia, ci din întreaga Europă”, îi spusese acesta. Conștient însă că proiectul său de a-l smulge pe Cernișevski din ocnele siberiene este oarecum aventurist, Lopatin nu-i împărtășise lui Marx scopul și ruta călătoriei sale. Îi spusese că pleacă în S.U.A. El și-a pus la curent cu planul său cinci prieteni petersburghezi, care l-au finanțat, și pe editorul operelor lui Cernișevski, emi-

În p. 23: la stîlpul infamiei, la vîrsta de 36 ani

Aproape pînă la sfîrșitul vieții, în 1889, Cernișevski a fost condamnat de autoritățile țariste să trăiască în deportare. La începutul detenției...

grantul M.K. Elpidin. Lopatin a sosit la Irkutsk, la 5 ianuarie 1871, singur, dar conștient pe legăturile de acolo. În cursul aceleiași luni, cu ajutorul prietenilor din localitate, el a strîns datele necesare despre Cernișevski. Dar la 1 februarie a fost arestat. Planul său a fost dejucat de o telegramă a agentului țarist din Geneva, telegramă care anunța că o persoană a plecat special în Siberia pentru a-l elibera pe Cernișevski. Lopatin, aflat acolo sub identitatea de N.N. Liubavin, membru al Societății de geografie, a fost pus sub urmărire. În scurt timp, o a doua telegramă, trimisă de șeful oficiului telegrafic de pe Amur, anunța că acesta l-a recunoscut pe Lopatin în persoana lui Liubavin, cu care călătorise de la Kazan la Irkutsk. Astfel denunțul trimis din Geneva s-a confirmat.

Lopatin a stat în temnițele din Irkutsk peste doi ani și jumătate. În acest timp a evadat de trei ori, ultima oară reușind să scape. În toamna anului 1873, el a reapărut la Londra. Marx, care fusese foarte îngrijorat de soarta lui și chiar încercase să-l ajute, pe cale diplomatică, și-a înfrunat cu mare bucurie prietenul rus.

Odată ajuns în capitala Angliei, acesta a început să pregătească o nouă încercare de eliberare a lui Cernîșevski.

A șasea tentativă. În timp ce, în străinătate, Lopatin căuta să repete „odiseea” sa siberiană, în Rusia membrii unui alt cerc revoluționar, al lui Dolgușin, și-au propus să-l elibereze pe exilat. Era în toamna lui 1873, tocmai când autoritățile țariste dăduseră de urma acestei societăți secrete și începuseră urmărirea și represaliile împotriva ei. Iată ce scrie V.A. Tihoțki, participant direct la acțiune: „Pe mine și pe Dmohovski, care ne aflam la țară, autoritățile încă nu ne deranjaseră. Am hotărât să ne folosim de acest răgaz și să pornim spre Si-

temeaua ca, în caz de nereușită, situația lui Cernîșevski să nu se înrăutățească și mai mult. În drum spre Siberia, la stația poștalionului din Ciuguevo, l-am zărit noaptea pe generalul de jandarmi Kovalinski, care pleca în satul nostru, pentru a ne aresta. Ne-am îndepărtat cât am putut de repede. Afliind din foaie de parcurs cine sîntem, Kovalinski a pornit însă în urmărirea noastră, spre Harkov, unde am și fost arestați la hotel, imediat după sosire, și trimiși la Moscova”.

A șaptea tentativă. În primăvara anului 1875, au pornit de la Geneva spre Irkutsk D.A. Klement și N.A. Griboedov, care trebuiau „să confirme informațiile aduse de Lopatin și să-l elibereze ei înșiși pe Cernîșevski”. Cei doi acționau de comun acord cu Lopatin și cu emigranții ruși aflați la Geneva.

După arestarea și evadarea lui Lopatin, autoritățile țariste din Irkutsk, convinse că acesta sau prietenii săi de idei vor încerca iar să-l salveze pe Cernîșevski, aminteau mereu celor din Viliuisk să-l supravegheze clipă de clipă și cu multă vigilență pe prizonier. „Un grup de persoane din străinătate, simpatizanți ai lui Cernîșevski, au alcătuit un plan amănunțit de eliberare a împrișinatului. Răufăcătorii intenționează să vină în Siberia în această iarnă”, scria guvernatorul din Irkutsk ispravnicului din Viliuisk, în decembrie 1874. Când Klement și Griboedov au ajuns la Irkutsk, autoritățile locale erau în alertă. Tot atunci și independent de cei doi, și I.N. Mișkin, avînd asupra sa acte pe numele locotenentului de jandarmi Meș-

cerinov, a încercat să-l elibereze pe Cernîșevski, dar a fost arestat. Cercetînd cazul lui, autoritățile au dubuit urma lui Griboedov. Încă înainte ca Mișkin să-și fi dezvoltat adevăratul nume, Secția III [a Ohranei] a telegrafiat la Irkutsk: „Falsul locotenent Meșcerinov, care a încercat să-l fure pe Cernîșevski, trebuie să fie sublocotenentul în rezervă Nikolai Griboedov”. În această situație, Griboedov și Klement au fost obligați să renunțe la intenția lor și să părăsească Siberia.

A opta și ultima, tentativă, întreprinsă de Mișkin în vara anului 1875, s-a dovedit a fi cea mai energică și cea mai aproape de reușită.

Ca și Lopatin, Ippolit Nikitici Mișkin s-a hotărât să încerce să-l salveze pe Cernîșevski pe cînd se afla în străinătate, în vara-toamna anului 1874. În drum spre Siberia, în iarna 1874-1875, Mișkin s-a oprit la Petersburg și Moscova, iar în aprilie 1875 a ajuns la Irkutsk. Planul lui era următorul: să se prezinte la Viliuisk ca ofițer de jandarmi și să-l ceară pe Cernîșevski, pentru a-l duce într-o altă localitate de deportare. Pe lângă bani, Mișkin avea nevoie de informații precise despre condițiile de viață și pază în care se afla Cernîșevski, de o uniformă de jandarm și acte, de formulare cu ștampile și semnături oficiale originale. Uniforma și-a cusut-o la Moscova, iar informațiile și actele le-a obținut la Irkutsk, de la secretarul principal al oficiului gubernial de jandarmie, Nepețin, pe care l-a ademenit de partea sa. Mișkin s-a angajat contopist militar, cu termen redus, la cancelaria oficiului de jandarmi, a învățat tehnica lucrărilor de cancelarie, a sustras formularele necesare, a luat amprenta ștampilei și a copiat semnăturile necesare.

În mai 1875, el a plecat din Irkutsk, și peste șase săptămîni de drum foarte greu a intrat în Viliuisk, ca locotenentul A.V. Meșcerinov, din corpul de jandarmi. Deși s-a fisticit în fața impunătorului locotenent, trimis — cum pro-

...în timpul ei...

beria, pentru a ne edifica asupra condițiilor vieții lui Cernîșevski și a organiza evadarea lui. Încă dinainte, am cules informațiile necesare la Petersburg de la fiul lui Cernîșevski, Aleksandr; și de la prietenul tatălui lui, A.N. Pîpin — pe care-l stimam în mod deosebit. Cei doi s-au speriat de planul nostru. Se

...cu cîteva luni înaintea morții

Continuare în p. 53)

1943-1944

DIPLOMAȚIA REZISTENȚEI IUGOSLAVIEI

PETAR V. BRAJOVICI-DURO

La 6 aprilie 1941, a început „Operația 25”, planul hitlerist de cucerire a Iugoslaviei. Coloanele de tancuri și aviația germană au spulberat rapid armata regală iugoslavă, slab înarmată și lipsită de experiență. În 12 aprilie, spre seară, primele subunități germane au intrat în Capitală; două zile mai târziu, regele Petru II și guvernul au părăsit țara, luând cu ei și tezaurul Băncii Naționale. Cu toată împotrivirea îndrăjită a poporului, la 17 aprilie, reprezentanții Comandamentului suprem al armatei regatului iugoslav au semnat actul de capitulare necondiționată. Teritoriul Iugoslaviei a fost împărțit între Germania, Italia, Ungaria și Bulgaria. Serbia, cu o conducere colaboraționistă sîrbă, a rămas sub ocupație germană, iar Croația a devenit un stat-marionetă dominat de Italia. Era epilogul unei tragedii pe care popoarele Iugoslaviei, forțele înaintate din societatea iugoslavă, clasa muncitoare în frunte cu Partidul Comunist iugoslav nu l-au acceptat.

La începutul lunii mai 1941, a avut loc la Zagreb Consfătuirea Comitetului Central al P.C.I., cunoscută sub numele de „Consfătuirea din mai”. În raportul prezentat, secretarul general al partidului și președintele (din 10 aprilie) Comitetului militar al C.C. al P.C.I., Iosip Broz Tito, a analizat cauzele ce au dus la catastrofa din aprilie a regatului Iugoslaviei și la situația creată prin ocuparea țării și a expus bazele platformei politice a P.C.I. Tot atunci, la Consfătuirea din mai, a fost adoptată

ca definitivă linia ce trebuia urmată: aceea a luptei armate de eliberare, a insurecției împotriva ocupanților. Era prologul epopeei partizanilor iugoslavi, al războiului dus pentru eliberarea națională a țării, un război ce avea să contribuie la victoria finală a coaliției antihitleriste.

Lupta de eliberare națională s-a împletit cu lupta împotriva forțelor vechii orinduirii care se alăturaseră învadaților. „Lupta noastră de eliberare națională, scria Tito, nu ar fi fost atât de hotărâtă, și nu ar fi reușit atâtea succese dacă popoarele Iugoslaviei nu ar fi văzut în aceasta, pe lângă victoria asupra fascismului, și înfringerea elementelor regimurilor trecute, înfringerea celor ce au asuprit și încă mai tind să asuprească popoarele Iugoslaviei”.

La 29 și 30 noiembrie 1943, în noul context social-politic și strategico-militar, determinat de războiul de eliberare, la Iaițe (Jajce), localitate situată în Bosnia, pe râul Vrbas, s-a ținut cea de-a doua sesiune a Vecei Antifasciste de Eliberare Națională a Iugoslaviei (VAENI). Sesiunea, la care au participat 142 delegați din toate colțurile țării, a adoptat o Declarație care proclama Vecea Antifascistă drept organul suprem legislativ și executiv al Iugoslaviei, iar Comitetul național de eliberare ca primul guvern al noii Iugoslavii, sub președinția lui I.B. Tito. De asemenea, Vecea a adoptat hotărârea cu privire la constituirea Iugoslaviei Federative Democratice, pe baza principiului ega-

lităși în drepturi a tuturor popoarelor sale, a declarat ilegal guvernul regal din emigrație (aflat atunci la Cairo), a hotărât interzicerea întoarcerii în țară a regelui Petru II. La propunerea delegaților, lui Iosip Broz Tito i s-a conferit titlul de mareșal. Ziua de 29 noiembrie, când au fost adoptate Declarația și hotărârile, apreciate ca istorice în destinul țării vecine și prietene, a devenit sărbătoarea națională a Iugoslaviei.

Referindu-se la complexul statut internațional al Iugoslaviei, de la sfârșitul anului 1944, în Cuvântarea rostită cu prilejul împlinirii unui sfert de veac de la adoptarea hotărârilor de la Iași, I.B. Tito spunea: „Prin înființarea Comitetului național de eliberare a Iugoslaviei ca guvern al noului Iugoslavii s-a creat un paralelism care nu putea fi menținut: pe de o parte, guvernul revoluționar din țară, nerecunoscut formal pe plan internațional, iar pe de altă parte, guvernul din emigrație, care continua să fie recunoscut pe plan internațional, dar nu avea nici o influență în rîndul poporului... Au existat încercări de a soluționa acest paralelism intolerabil în detrimentul independenței noului

stat iugoslav, așa cum a existat cererea ca guvernul iugoslav să se formeze pe baza principiului împărțirii atribuțiilor între Comitetul național și guvernul din emigrație...”

Despre războiul de eliberare națională a Iugoslaviei, Magazin istoric a scris în repetate rânduri (nr. 11/1970, 9-11/1972, 8-11/1974, 3/1975, 11/1979, 11/1980). În paginile ce urmează, prezentăm cititorilor noștri un nou episod din epopeea partizanilor iugoslavi. Este vorba despre lupta complexă dusă pe tărîm diplomatic pentru obținerea recunoașterii internaționale a Iugoslaviei noi, despre rezistența categorică opusă încercărilor marilor puteri de a readuce în țară guvernul regal din emigrație, de a înlesni restaurarea vechii ordini. Textul, selectat din cartea istoricului iugoslav Petar V. Brajovici-Duro, intitulată *Yugoslavia in the Second World War* (Iugoslavia în al doilea război mondial), apărută în 1977 la Belgrad, în Editura „Borba — Ekonomika Politika”, este redat într-o formă prescurtată; titlul și substituirile aparțin redacției.

12 august 1944: mareșalul Tito și premierul Churchill se întâlnesc lângă Neapole

În p. 28: grup de luptători din Detașamentul de partizani Bileja

După cea de-a doua sesiune a Vecei Antifasciste de Eliberare Națională a Iugoslaviei, din 29 noiembrie 1943, de la Iași, s-a trecut la aplicarea măsurilor în vederea constituirii sistemului federativ al comunității statale și pentru dezvoltarea și consolidarea Comitetelor naționale de eliberare.

În căutarea unui compromis

Comitetele naționale de eliberare — înființate în 1941 ca organe ale puterii populare

în teritoriile ocupate — au declarat, cu prilejul sesiunilor ținute de-a lungul întregului an 1944, că acceptă hotărârile și Declarația de la Iași, subliniind faptul că aceste hotărâri au fost luate de adevărații reprezentanți ai poporului, din toate colțurile țării. În mod deosebit a fost afirmată dorința populației pentru autodeterminare și pentru interzicerea exercitării de către guvernul regal aflat în exil a dreptului de a reprezenta, pe plan internațional, popoarele Iugoslaviei. La sesiunile menționate au fost adoptate programe privind componența,

modul de desfășurare a alegerilor și sarcinile Comitetelor de eliberare națională.

Partidului comunist și altor organizații social-politice le-a revenit sarcina de a explica ostașilor și civililor hotărârile noilor organe ale puterii populare. Aceasta a contribuit mult la creșterea prestigiului VAENI, care, mobilizînd energiile din întreaga Iugoslavia, a dat un avînt și mai puternic eforturilor de eliberare definitivă a țării. Masele populare au apreciat călduros recunoașterea armatei de eliberare națională a Iugoslaviei, ca parte aliată în război, în urma Con-

ferinței de la Teheran¹ (28 noiembrie - 1 decembrie) a șefilor de state ai U.R.S.S., S.U.A. și Angliei; ele nu puteau însă înțelege de ce aliații occidentali nu recunoșteau, de asemenea, VAENI și Comitetul de eliberare și de ce aceste puteri continuau să întrețină relații diplomatice cu guvernul regal din exil. Guvernul regal nu se bucura de nici o simpatie în rândurile iugoslavilor, cu excepția acelor care trecuseră de partea ocupantului. Nemulțumirile iscate de poziția aliaților erau exprimate față de către populația țării, care nu se sfia să-i critice chiar în paginile ziarelor. În legătură cu această situație, secretarul general al Partidului Comunist din Iugoslavia, Iosip Broz Tito, a adresat în numele Comitetului Central, la 30 ianuarie 1944, un apel către toți liderii partidului, cerându-le să se renunțe la polemicile nesemnificative cu Marea Britanie și Statele Unite și să se păstreze demnitatea, explicând totodată că, la momentul potrivit, conducerea Mișcării de eliberare națională va da riposta cuvenită tuturor calomniilor și minciunilor. În privința regelui, nu era cazul să i se acorde o prea mare importanță, pe care nici nu o merita de altfel. Sugera însă ca la mitingurile publice, oamenii să fie lăsați să spună tot ceea ce auzeau despre el.

Cu toate acestea, aliații occidentali, neputând renunța cu ușurință la monarhie, care făcea parte din planurile lor privind aranjamentele cu caracter mondial, s-au făcut că nu observă ce se petrecea în Iugoslavia. Astfel, Churchill a căutat să găsească un compromis între conducerea noii Iugoslavii și guvernul regal din exil, compromis capabil să prezerve monarhia și sistemul capitalist în Iugoslavia. Ca urmare, au fost inițiate unele schimburi de vederi ce aveau să stea la baza încercărilor de a face compromisul viabil. O dovadă în acest sens este și nota ambasadorului sovietic către guvernul britanic, din 21 decembrie 1943, în care se spunea că guvernul sovietic „împărtășește punctul de vedere al guvernului britanic

asupra necesității ca mișcarea de eliberare națională și monarhia să încerce să găsească o bază de cooperare în interesul luptei popoarelor iugoslave împotriva ocupantului” și că era „gata să facă orice i-ar sta în putință pentru găsirea unui compromis între aceste două părți”.

Interesant este că, în urma acestei note, Ministerul de externe britanic i-a trimis la 25 decembrie o notă premierului Winston Churchill (aflat în străinătate), în care se sublinia: „Politica noastră trebuie să fină seama de trei noi factori: partizanii vor veni la putere în Iugoslavia; din punct de vedere militar ei sînt de neprețuit pentru noi, astfel încît ar trebui să le acordăm tot sprijinul. Interesele militare sînt cu mult mai importante decît cele politice. Există toate motivele de îndoială asupra justetei opiniei că pe viitor monarhia ar putea fi considerată un element de unitate în Iugoslavia”. În aceeași zi, ambasadorul englez pe lângă guvernul regal iugoslav din Cairo a informat Ministerul său de externe că „partizanii vor fi conducătorii Iugoslaviei... Este extrem de îndoielnic că am putea considera monarhia ca un element unificator în Iugoslavia”.

Cu toate acestea, într-un discurs ținut în fața Parlamentului la 21 februarie 1944, Churchill, reliefînd rolul pozitiv al „mișcării de partizani” și exprimînd cele mai bune aprecieri la adresa lui Tito, pe care l-a numit „distinsul lider”, a mai declarat: „Care era, pînă acum, poziția regelui Petru și a guvernului regal iugoslav din Cairo?... Regele Petru a fugit... s-a exilat în această țară împreună cu un nou guvern iugoslav. În nici un caz nu s-ar pune chestiunea unei despărțiri”. Ceea ce însemna că premierul britanic era de partea monarhiei și că ar fi făcut orice pentru a îngreuna recunoașterea oficială, pe plan internațional, a mișcării de eliberare națională fie și oferind sprijin forțelor contrarevoluționare. O asemenea poziție a contribuit la complicarea statutului Iugoslaviei pe plan internațional, deoarece posibilitatea unei debarcări a forțelor anglo-americane, sub

pretextul luptei împotriva germanilor și înlesnirea pe această cale a restaurării vechiului regim, nu putea fi cu totul exclusă.

Churchill încă mai credea...

În scrisoarea sa din 8 ianuarie 1944, Churchill îl informase pe președintele Comitetului național de eliberare a Iugoslaviei, Tito, că guvernul britanic nu-i va mai oferi nici un ajutor lui Draža Mihailović², ci numai armatei de eliberare, că va rămîne în „relații oficiale” cu regele Petru și că ar dori, de asemenea, să se ajungă la o înțelegere între rege și conducerea din țară. O lună mai tîrziu, Tito a replicat că aliații ar trebui să recunoască Comitetul național de eliberare drept singurul organ reprezentativ al Iugoslaviei; că guvernul regal iugoslav ar trebui dizolvat și că oricum acesta va da socoteală conducerii armatei de eliberare națională pentru sumele enorme cheltuite din averea țării; că era cazul ca formațiunile lui D. Mihailović să fie lichidate; că, dacă regele Petru acceptă hotărârile VAENI, colaborarea cu el nu va fi respinsă, iar problema monarhiei în Iugoslavia va fi rezolvată după eliberarea țării, conform dorinței liber exprimate a poporului.

Cu toate că un astfel de răspuns nu putea fi pe placul lui Churchill, el reprezenta totuși un punct de pornire pentru tratative între Comitetul național de eliberare a Iugoslaviei și noul guvern regal de la Cairo, constituit din oameni politici necompromiși. Churchill a reușit să-l convingă pe regele Petru să-l însărcineze pe dr. Ivan Subasici, înainte ban al Croației, să negocieze cu Comitetul de eliberare.

Comitetul Central al Partidului Comunist Iugoslav acceptase negocierile fiind convins

¹ Ministrul de război în guvernul din exil și comandantul ceticilor, considerat, într-o primă perioadă, de către puterile occidentale, drept reprezentant al rezistenței. Deși formal se declaraseră împotriva Axei, atacurile lor li vizau pe comunisti și detașamentele de partizani, în acest scop colaborînd cu ocupanții și cu regimul lui Nedici instaurat în Serbia.

¹ Magazin istoric, nr. 7-11/1968.

că Mișcarea de eliberare națională era destul de puternică pentru ca planurile aliaților occidentali și ale burgheziei, pe cale de a fi înfrântă, să dea greș, și că, de asemenea, nimeni nu ar fi putut submina moștenirea revoluției; respingerea inițiativelor guvernului britanic și ale aliaților nu ar fi dus decât la aminaarea recunoașterii internaționale a noii Iugoslavii. În consecință, Comitetul național a împuternicit la 13 iunie o delegație condusă de Tito să participe la negocieri, hotărînd, totodată, ca deciziile adoptate la Iași să fie luate ca bază a discuțiilor. Acestea au început la 14 iunie 1944, pe insula Vis, și la 16 iunie a fost semnat un Acord care prevedea includerea în guvernul regal a unor politicieni democrați ce nu se pronunțau împotriva mișcării de eliberare națională. În plus, guvernului de la Cairo i s-a încredințat misiunea de a organiza primirea și distribuirea ajutoarelor acordate de către aliați armatei de eliberare și populației și de a coordona acțiunea tuturor reprezentanților din afară, în funcție de necesitățile impuse de lupta de eliberare dusă înăuntrul țării. Guvernul regal era obligat să dea o declarație prin care să confirme faptul că singura putere în Iugoslavia era Vecea Antifascistă și Comitetul de eliberare; să recunoască armata națională de eliberare a Iugoslaviei de sub comanda mareșalului Tito; să-i condamne pe toți cei care colaborau cu ocupanții; să ccheme populația să se alăture luptei de eliberare. Comitetul național și-a asumat obligația de a da un comunicat despre Acord care să informeze, de asemenea, că problema formei de stat va fi soluționată numai după război.

Churchill, care se aștepta la formarea unei administrații comune, nu a fost însă mulțumit de formula adoptată. La 12 august 1944, Tito și Churchill s-au întâlnit lângă Neapole; Tito a respins propunerea de a avea o întrevedere cu regele Petru. Churchill a exprimat dezaprobarea guvernului britanic, generată de faptul că

încă nu se constituise un singur guvern iugoslav, alcătuit din reprezentanți monarhiei și cei ai mișcării de eliberare națională. El încă mai credea că mișcarea de eliberare națională nu se bucura de sprijinul întregii populații din Serbia, că acea zonă era controlată de cetnici și că în alte părți ale Iugoslaviei mai existau unele forțe pe care se putea baza. Toate acestea îl determinau să exercite presiuni pentru constituirea unui guvern de coaliție, fie și cu prețul micșorării cantităților de armament și altor ajutoare acordate.

13 zile de convorbiri

În 16 august, premierul Subașici, care formase la 7 iulie noul guvern regal, a sosit pe insula Vis pentru o nouă rundă de convorbiri. Comitetul de eliberare nu a acceptat însă propunerile lui privind un guvern de uniune. Pe 29 august, regele a dat un comunicat, prin care îl demitea pe Draja Mihailovici [din funcția de ministru de război — n.t.] recunoscându-l pe mareșalul Tito ca pe singurul comandant al forțelor de eliberare din Iugoslavia. Cu această ocazie, mareșalul Tito a făcut, la rîndul său, o declarație în care sublinia prin alte altele că, prin lupta dusă împotriva ocupantului și a slugilor sale, poporul Iugoslaviei dorea să instituie o comunitate federală democratică; el respingea, de asemenea, „orice insinuaie că forțele armate ale mișcării de eliberare națională ar fi capabile să împiedice poporul, prin forța armelor, să-și exprime liber voința, deoarece, armata de eliberare națională e alcătuită din cei mai buni fii ai poporului”.

Acordul Tito—Subașici a avut o mare însemnătate politică. Nici una din hotărîrile adoptate la Iași nu fusese încălcată și nici cuceririle luptei de eliberare națională nu erau, în vreun fel, subminate de respectivul Acord.

Pe de altă parte, către sfîrșitul lunii august, guvernele Uniunii Sovietice și Statelor Unite au recunoscut noul gu-

vern Subașici din emigrație și au declarat că vor susține Acordul Tito—Subașici. Cea mai bună dovadă a importanței acestui document au fost nemulțumirea și revolta manifestate de forțele reacționare din țară și de peste hotare, care își dădeau seama că pierduseră și ultima poziție politică.

Acordul a permis să se treacă la rezolvarea unor probleme importante pe plan internațional. Comitetul național a cerut națiunilor unite să urgenteze trimiterile ajutoarelor în Iugoslavia; aliaților, să blocheze fondurile monetare ale Băncii Naționale a regatului Iugoslaviei depuse în țările aliate; ca flota comercială a Iugoslaviei, care navigase sub steagurile aliaților în timpul războiului, să fie retrimisă în țară. Aceste doleanțe, deși justificate, au întâmpinat mari greutăți, presiuni puternice fiind exercitate în continuare asupra Comitetului de eliberare. La cerea lui Churchill (din 28 august, și apoi din 2, 12 și 29 septembrie), președintele Subașici și-a reînnoit insistențele ca un guvern de coaliție să fie format cît mai repede cu putință. Scopul era ca noul guvern să fie instaurat înainte de eliberarea Serbiei.

Într-o telegramă trimisă lui Tito în 4 octombrie, Churchill declara: „Nu s-a înregistrat nici un progres pe calea formării unui guvern de uniune care ar putea fi recunoscut de către guvernul Maiestății Sale [Britanice]”.

La conferința de la Moscova, din octombrie 1944, Comitetului național de eliberare a Iugoslaviei și guvernului regal din exil li s-a recomandat să alcătuiască cît mai curînd un guvern comun. În același timp, guvernele Uniunii Sovietice și Marii Britanii au căzut de acord în privința Iugoslaviei, ca aceasta „să ducă o politică de unitate, în scopul concentrării tuturor forțelor împotriva germanilor... și pentru soluționarea dificultăților interne ale Iugoslaviei, prin unirea guvernului regal iugoslav cu Mișcarea de eliberare națională”. Comitetul de eliberare a informat despre aceasta toate conducerile locale printr-un

comunicat datat 23 octombrie 1944.

În condiții militare și politice prielnice, după 13 zile de convorbiri, a fost semnat al doilea Acord Tito-Subașici (2 noiembrie). El stipula: că va fi alcătuit un guvern iugoslav unit; că toate deciziile adoptate la a doua sesiune a VAENI vor rămâne în vigoare; că regele nu va reveni în țară până ce poporul însuși nu va decide acest lucru; că regele va numi un regent la sugestia guvernului Subașici și cu consimțământul președintelui Comitetului național de eliberare a Iugoslaviei. Acordul mai prevedea ca guvernul unit să dea o declarație prin care să garanteze libertăți democratice, autonomie și egalitatea în drepturi a naționalităților, după cum fusese stabilit la Iași.

650 000 luptători

La 28 septembrie, Comitetul național declarase că Iugoslavia nu are nevoie de ajutorul promis de națiunile unite, dacă modul în care este acordat acest ajutor aduce prejudicii intereselor țării. Această reacție era urmarea faptului că organizația UNRRA (Administrația pentru ajutor și restabilire a națiunilor unite)¹ intenționa să trimită ajutoarele în

Iugoslavia nu prin intermediul autorităților legale, ci prin organizații speciale (ofitieri ai Legiunii americane). Acest fel de ajutor a fost din nou refuzat pe 8 octombrie, semnificativ gestului fiind neacceptarea intervenției fățișe a forțelor aliate în problemele interne ale Iugoslaviei. Statele Unite continuau să întrețină relații cu cetnicii și să le furnizeze arme. Ca urmare, Comitetul național de eliberare a cerut oficial oprirea ajutoarelor.

Cîteva zile mai tîrziu, Mihailovici își informa printr-o telegramă comandanții în subordine că împreună cu șeful Misiunii militare americane (colonelul MacDonell) lucra la „un plan detaliat aliat, politic și militar”, dar că nici un fel de acțiune împotriva partizanilor nu trebuie întreprinsă fără ordinul său. Forțele reacționare din țară și de peste hotare începuseră să-și dea seama că poziția lor era tot mai subredă și că nu vor fi în stare să-și pună planurile în aplicare dacă nu-și unesc puterile și nu lasă de-o parte antagonismele care li divizaseră în trecut. Colaborarea dintre elementele contrarevoluționare a căpătat, începînd din prima jumătate a anului 1944 și pînă la sfîrșitul războiului, proporții nelînchinate în țară și peste hotare. Au fost cazuri, puține e drept, cînd, direct sau indirect, șefii acestor elemente, au luat legătura cu aliații occidentali. Ca un exemplu, poate fi citată

întelegerea scrisă dintre președintele Partidului Tărănesc Croat și Mihailovici, din 17 septembrie 1944. Această înțelegere stipula, printre altele, că liderilor P.T.C. le era interzis cu desăvîrșire să colaboreze în vreun fel cu mișcarea națională de eliberare și că ei aveau datorită să urmeze linia dictată de Comitetul Central cetnic al regatului Iugoslaviei. Dar totul a fost în zadar. Puțin după ce Serbia și părțile de răsărit ale țării au fost eliberate, cetnicii au fost zdrobiți, iar Misiunea militară a Statelor Unite a părăsit țara; astfel s-au năruit ultimele speranțe ale elementelor reacționare din țară și de peste hotare.

Către sfîrșitul anului 1944, armata de eliberare națională a Iugoslaviei avea 17 corpuri de armată, 51 divizii, 3 grupuri (cu rang de divizie), 2 divizii de aviație, 201 brigăzi de infanterie și 17 de artilerie, 3 brigăzi de geniu, 1 brigadă cavalerie, 1 brigadă tancuri, 49 unități de partizani, unități navale și antifasciste ale altor națiuni (2 divizii, 11 brigăzi, 8 batalioane). În total, 650 000 luptători.

650 000 luptători care, alături de unități ale armatei sovietice, la 20 octombrie 1944 au eliberat Belgradul.

Introducere, selecție și traducere
Ana Maria ȘERBĂNESCU

¹ UNRRA a funcționat între 1943-1949, poziția dominantă fiind deținută de S.U.A.

PLANSELE NOASTRE

①②③④ Bogata colecție reunită în Biblioteca Băthýaneum, de la Alba Iulia, ni se relevă prin importanța fondului de manuscrise, incunabile și alte cărți rare din perioada de pionierat a tiparului (peste 30 000 lucrări) prin excepționale capodopere ale miniaturisticii, ca acei manuscris carolingian realizat în sec. IX și cunoscut sub numele Codex Aureus (Magazin Istorie, nr. 3/4/969), prin numeroase alte scrieri miniate și ediții princeps ale unor lucrări celebre, ca și printr-un valoros fond documentar de carte și din și despre istoria românească. Vrednicul adunător al colecției, contele Ignatius Băthýany (1741-1798), o vreme episcop catolic de Alba Iulia, unul dintre luminații cărturari ai timpului său, a fost un bun cunoscător al istoriei poporului român, căruia i-a recunoscut altă origine străveche și preponderența numerică, cît și drăznea cu care și-a păstrat datinile și credințele. Lucrările în care se fac referiri la Dacia, cronicile cuprinzînd știri referitoare la români, diferitele tipărituri românești prezente în Biblioteca Băthýaneum constituie o ilustrare a unității culturale existente în evul mediu pe întinderea tuturor provinciilor istorice românești.

În imagini: ① sus — Alba Iulia, centrul altor momente legate de lupta pentru unirea românilor. Gravură din sec. XIX de Hawlitseck, Jos — Biblioteca Băthýaneum (imagini din interior); ② ③ cîteva dintre valoroasele tipărituri și manuscrise din fondurile bibliotecii: sus — xilografura din Cronică lui Thürocz, înfățișînd o luptă anti-otomană a lui Iancu de Hunedoara și, respectiv înfruntarea dintre Stefan I și Sigismund de Luxemburg, Jos — pagină din *Pala de la Orăștie*, sinteză de limbă românească unitară, tipărită în 1582 de către fiul diaconului Coresi; pagină din *Protocolul gimnaziului de la Zlatna*, cu marșicola școlară a lui Avram Iancu; ④ pagină din *Introducere la geografia universală de Philip Cluverius cu „ex librisul” stolnicului Constantin Cantacuzino și harta Daciei din aceeași lucrare (La Vatican — o stampă de la Alba Iulia, p. 14)*

reginal' exposcebat furor uccare iussit. Primus. n. eg ligat' ad po
stera ciuitatis p plateas circular' ē. tādē ignitis vcr' p' p'icab' ex
p' q' d'ripit' ciuitatis portis p'iculari futuroz cruduneto p' tribi
li appēllā q'z i alios exercuit feneritatē p'fecit' extitit. ep's vo sa
grabiēsis q'uis mltis alijs necatis nō sit iterfect': nūqz in ciuidē
episcopatus in sedē quodā vixit restitui valuit.

Edm. Chyngi R.	am. 11	Primus	in prima 1 ^a	in prima 2 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 12	Primus	in prima 2 ^a	in prima 3 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 13	Primus	in prima 3 ^a	in prima 4 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 14	Primus	in prima 4 ^a	in prima 5 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 15	Primus	in prima 5 ^a	in prima 6 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 16	Primus	in prima 6 ^a	in prima 7 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 17	Primus	in prima 7 ^a	in prima 8 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 18	Primus	in prima 8 ^a	in prima 9 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 19	Primus	in prima 9 ^a	in prima 10 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 20	Primus	in prima 10 ^a	in prima 11 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 21	Primus	in prima 11 ^a	in prima 12 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 22	Primus	in prima 12 ^a	in prima 13 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 23	Primus	in prima 13 ^a	in prima 14 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 24	Primus	in prima 14 ^a	in prima 15 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 25	Primus	in prima 15 ^a	in prima 16 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 26	Primus	in prima 16 ^a	in prima 17 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 27	Primus	in prima 17 ^a	in prima 18 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 28	Primus	in prima 18 ^a	in prima 19 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 29	Primus	in prima 19 ^a	in prima 20 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 30	Primus	in prima 20 ^a	in prima 21 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 31	Primus	in prima 21 ^a	in prima 22 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 32	Primus	in prima 22 ^a	in prima 23 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 33	Primus	in prima 23 ^a	in prima 24 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 34	Primus	in prima 24 ^a	in prima 25 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 35	Primus	in prima 25 ^a	in prima 26 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 36	Primus	in prima 26 ^a	in prima 27 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 37	Primus	in prima 27 ^a	in prima 28 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 38	Primus	in prima 28 ^a	in prima 29 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 39	Primus	in prima 29 ^a	in prima 30 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 40	Primus	in prima 30 ^a	in prima 31 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 41	Primus	in prima 31 ^a	in prima 32 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 42	Primus	in prima 32 ^a	in prima 33 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 43	Primus	in prima 33 ^a	in prima 34 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 44	Primus	in prima 34 ^a	in prima 35 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 45	Primus	in prima 35 ^a	in prima 36 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 46	Primus	in prima 36 ^a	in prima 37 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 47	Primus	in prima 37 ^a	in prima 38 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 48	Primus	in prima 38 ^a	in prima 39 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 49	Primus	in prima 39 ^a	in prima 40 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 50	Primus	in prima 40 ^a	in prima 41 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 51	Primus	in prima 41 ^a	in prima 42 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 52	Primus	in prima 42 ^a	in prima 43 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 53	Primus	in prima 43 ^a	in prima 44 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 54	Primus	in prima 44 ^a	in prima 45 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 55	Primus	in prima 45 ^a	in prima 46 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 56	Primus	in prima 46 ^a	in prima 47 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 57	Primus	in prima 47 ^a	in prima 48 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 58	Primus	in prima 48 ^a	in prima 49 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 59	Primus	in prima 49 ^a	in prima 50 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 60	Primus	in prima 50 ^a	in prima 51 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 61	Primus	in prima 51 ^a	in prima 52 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 62	Primus	in prima 52 ^a	in prima 53 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 63	Primus	in prima 53 ^a	in prima 54 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 64	Primus	in prima 54 ^a	in prima 55 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 65	Primus	in prima 55 ^a	in prima 56 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 66	Primus	in prima 56 ^a	in prima 57 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 67	Primus	in prima 57 ^a	in prima 58 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 68	Primus	in prima 58 ^a	in prima 59 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 69	Primus	in prima 59 ^a	in prima 60 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 70	Primus	in prima 60 ^a	in prima 61 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 71	Primus	in prima 61 ^a	in prima 62 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 72	Primus	in prima 62 ^a	in prima 63 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 73	Primus	in prima 63 ^a	in prima 64 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 74	Primus	in prima 64 ^a	in prima 65 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 75	Primus	in prima 65 ^a	in prima 66 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 76	Primus	in prima 66 ^a	in prima 67 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 77	Primus	in prima 67 ^a	in prima 68 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 78	Primus	in prima 68 ^a	in prima 69 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 79	Primus	in prima 69 ^a	in prima 70 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 80	Primus	in prima 70 ^a	in prima 71 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 81	Primus	in prima 71 ^a	in prima 72 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 82	Primus	in prima 72 ^a	in prima 73 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 83	Primus	in prima 73 ^a	in prima 74 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 84	Primus	in prima 74 ^a	in prima 75 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 85	Primus	in prima 75 ^a	in prima 76 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 86	Primus	in prima 76 ^a	in prima 77 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 87	Primus	in prima 77 ^a	in prima 78 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 88	Primus	in prima 78 ^a	in prima 79 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 89	Primus	in prima 79 ^a	in prima 80 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 90	Primus	in prima 80 ^a	in prima 81 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 91	Primus	in prima 81 ^a	in prima 82 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 92	Primus	in prima 82 ^a	in prima 83 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 93	Primus	in prima 83 ^a	in prima 84 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 94	Primus	in prima 84 ^a	in prima 85 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 95	Primus	in prima 85 ^a	in prima 86 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 96	Primus	in prima 86 ^a	in prima 87 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 97	Primus	in prima 87 ^a	in prima 88 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 98	Primus	in prima 88 ^a	in prima 89 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 99	Primus	in prima 89 ^a	in prima 90 ^a
Edm. Chyngi R.	am. 100	Primus	in prima 90 ^a	in prima 91 ^a

Multis locis emendata, memorabilibus locorum illustrata

ET
TABULIS GEOGRAPHICIS

Aucta Studio & Operâ

JOHANNIS BUNONIS,

Illustris Gymnasii quod L. aueburgi est, Hist. Prof. & P. D. M.

Huic Editioni accessere PETRI BERTII Breviarium Orbis Ter-
rarum & DANIELIS HEINSII Oratio in Obitum PHI-
LIPPI CLUVERII.

AMSTELÆDAMI,

Apud G. LIELMUM GULIELMI MDC LXXXIII.

x Libris Cæsarini, Antacuzeni.

În decursul istoriei, pe teritoriul țării noastre, alături de populația românească autohtonă, s-au așezat, cum se știe, în diferite etape și alte populații. Între acestea și sașii — cea mai veche populație de limbă germană din țara noastră. Chemați de regii maghiari — atît din rațiunile militare, și anume întărirea apărării granițelor dinspre est și sud, dar și din scopuri economice, urmărindu-se mai ales dezvoltarea meșteșugurilor — sașii s-au stabilit îndeosebi, în sec. XII și XIII, în Transilvania pe teritoriul dintre Orăștie și Rupea-Drașeni, în jurul orașului Bistrița, precum

și în Țara Bîrsel¹. Există mai multe teorii sau privire la locurile de origine ale sașilor, cea mai răspîndită fiind teza că provin din regiunea Rinului și Moselei, din Flandra, Luxemburg, dar și din teritoriile care în sec. XII formau Saxonia. Faptul că denumirea de Saxones a fost atribuită mai tîrziu tuturor acestor coloniști se explică prin aceea că saxonii erau mai bine organizați, și, prin urmare, dreptul saxon, instituțiile lor social-juridice erau acceptate de cancelariile medievale și aplicate tuturor coloniștilor germani din Transilvania.

„Zecimi“,
„sutimi“,
„scaune“

O operă
juridică acum

patru secole

STATUTELE MUNICIPALE SĂSEȘTI

PAUL SCHUSTER-STEIN

Principalul document care a fixat privilegiile coloniștilor a fost „Bula de aur“ din 1224, numită *andreaud* (după numele regelui Andrei II care a acordat-o); documentul a consfințit organizarea politică și juridică a sașilor din sudul Transilvaniei (teritoriul dintre Orăștie, în vest, și Drașeni, în est). Sașii au fost considerați ca un singur popor (*unus sit populus*) și puși sub autoritatea unui comite, numit de rege, cu sediul la Sibiu. În schimbul unor obligații fiscale și militare, ei au obținut, potrivit obiceiului medieval, dreptul la auto-administrare și de a se organiza conform propriilor lor interese.

Dealtfel, un principiu de bază al colonizării și întemeierii localităților era acela că proprietatea și celelalte drepturi nu se acordau indivizilor ca atare, ci colectivității, grupului de coloniști. Pămîntul era proprietatea obștească a co-

munității sătești, care, la rîndul ei, era organizată după sistemul vechilor mărci germane (*Markgenossenschaft*). În acest sens, comunitățile sătești ale coloniștilor erau formate din familii și nu din indivizi. Familiile erau grupate în „zecimi“ (*Zehntschaften*), pămîntul satului fiind repartizat unor asemenea unități de cîte 10 gospodării. O așezare de coloniști cuprindea, de regulă, două sau trei „zecimi“,

iar 10 „zecimi“ formau o „sutime“ (*Hunderttschaft*). Acest sistem de organizare reprezenta, în același timp, și o împărțire jurisdicțională. O „sutime“ corespundea cu un „scaun“ de jurisdicție și cuprindea 3-4 așezări. De pildă, în cea de-a doua parte a sec. XIII, în Țara Bîrsei existau 5 scaune săsești. În fruntea fiecărui scaun jurisdicțional stăteau cîte un jude (*comes*) și un primar (*hann*). Cel mai vechi scaun, atestat în documente la 1302, este cel al Sibiului. În anul următor apare Sebeș și în cîrind toate cele 7 scaune săsești (*septem sedes*), de unde, conform tradiției, ar veni denumirea germană a Transilvaniei, *Siebenbürgen*. În a doua jumătate a sec. XV, cele șapte scaune cu reședințe la Orăștie, Sebeș, Miercurea Sibiului, Nocrich, Sighișoara, Cincu Mare și Rupea s-au unit cu cele „două scaune“ de la Mediaș și Șeica Mare, și cu districtele Brașov și Bistrița, formînd o singură unitate administrativă, distinctă de teritoriul comitatelor; deasupra acestor scaune și districte a luat naștere un nou organ reprezentativ al

¹ Magazin istoric, nr. 11/1972.

12 ani
de dezbatere

sarcina de a întocmi un nou proiect de cod. Fronius — folosind atît lucrarea lui Honterus, cit şi *Statutele* lui Bomei — a sintetizat întreaga materie de drept procesual, civil şi penal, reuşind să redacteze un proiect de cod sistematizat. Acest proiect a fost apoi dezbatut şi îmbunătăţit timp de 12 ani, juristii Petrus şi Lukas

Prima parte a *Statutelor* conține dispoziții cu privire la alegerea „funcționarilor” oficiali; cea de-a doua parte cuprinde dreptul familiei și dreptul de moștenire; partea

a treia prevede contractele de drept civil și toate instituțiile juridice legate de el; în ultima parte sînt încorporate instituțiile de drept penal.

Organizarea judecătorească preconiza un sistem alcătuit din: tribunale scaunale sau de district ca primă instanță; Tribunalul magistratului sau Consiliul celor șapte juzi, ca instanță de recurs și primă instanță în cazuri penale grele și Universitatea săsească, instanță de recurs pentru cauzele judecate de tribunalele magistrale ale orașelor. Universitatea judeca, în mod excepțional, ca primă instanță, litigiile dintre două sau mai multe localități, precum și diferite probleme majore.

Alături de români

Organizarea judecătorească proprie a sașilor s-a păstrat pînă în cea de-a doua jumătate a sec. XIX, Universitatea săsească găsindu-se, în tot acest răstimp, în fruntea luptei pentru apărarea drepturilor proprii dar în dese împrejurări și pentru promovarea înțelegerii cu poporul român — populația majoritară din Transilvania.

Astfel, la 3 aprilie 1848, Universitatea săsească adoptă o hotărîre, în baza căreia Magistratul Sibiului, organul executiv al Universității, acorda românilor dreptul de a fi aleși în consiliile comunale și de a fi primiți în breslele săsești. Adoptînd această hotărîre, conducătorii sași doreau să-și cîștige pe români ca aliați în conflictul ce era pe cale să se agraveze între patriciatul săsesc și nobilii maghiari.

Una din cauzele agravării conflictului cu nobilii maghiari era aceea că, în anul revoluționar 1848, unii conducători sași, îndeosebi Stephan Ludwig Roth, făcuseră încercări de ușurare a situației iobagilor sași și români de pe teritoriul comitatelor, în fapt de pe pămîntul nobililor, unde sub jugul iobăgiei gemeau, alături de țărani români, și sașii din zeci de comune. Solidarizîndu-se cu revoluționarii români și dîndu-și seama de linia pe care revoluționarii maghiari doreau s-o impună evenimentelor, în septembrie

1848, deputații sași în Parlamentul de la Budapesta au respins alipirea Transilvaniei la Ungaria, iar conducerea săsească din Sibiu a declarat, în aceeași lună, că nu recunoaște uniunea și nici nu primește dispoziții din partea guvernului ungar.

Faptul că Universitatea săsească a luat, la începutul revoluției din 1848, inițiativa acordării unor drepturi politice românilor chiar dacă aceste drepturi erau limitate, a făcut ca apropierea să se realizeze mai ușor. Chiar dacă au mai existat în continuare animozități și fricțiuni, acestea nu au afectat colaborarea dintre poporul român și sașii transilvăneni, constatare convingătoare exprimată de G. Bariț în ianuarie 1861, la încheierea lucrărilor Conferinței naționale românești la Brașov: „Cît pentru consolidarea fraternității între noi, românii, și națiunile surori, neg în fața cerului și a oamenilor că ar exista vreo ură între națiuni. Ura, urgia și frecările nu există între națiuni, ci între coterii, oligarhii și clase privilegiate”.

O colaborare fructuoasă s-a realizat între românii și sașii transilvăneni în timpul intrunirii Dietei la Sibiu, în iulie 1863, cînd a fost dezbătută pe larg problema recunoașterii egalității națiunii române. Cu această ocazie s-a încheiat o strînsă prietenie între G. Bariț și fruntașul sas Jakob Rannicher. S-a bucurat, de asemenea, de foarte multă apreciere din partea românilor, poziția pedagogului progresist Franz Obert, care, la sfîrșitul unui discurs în problema națională în care a susținut drepturile legitime ale românilor, fusese îmbrățișat de deputați români prezenți la lucrările Dietei.

Mai tîrziu, în 1868, sașii aveau să protesteze și ei, alături de români, împotriva legii naționalităților și a legii învătămîntului impuse de reprezentanții monarhiei dualiste austro-ungare. Ulterior, în cadrul unei conferințe organizate la Mediaș, în 4-5 iunie 1872, a fost elaborat un program național săsesc, cunoscut sub numele de *Programul de*

la Mediaș. Printre problemele specifice săsești, în acest program figura și cererea de revizuire a legii din 1868, care decretase maghiara ca singura limbă oficială.

După ce, prin Legea XII, din martie 1876, autonomia Universității săsești și unitatea ei administrativ-teritorială au fost desființate, sașii au creat, tot la Mediaș, la 22 octombrie 1876, Partidul Popular Săseșc, căruia i-a revenit rolul de continuator al promovării colaborării româno-săsești, încununată prin entuziasmul cu care reprezentanții aleși ai sașilor întrunîți la 8 ianuarie 1919 tot la Mediaș, au exprimat cu toată convingerea adeziunea la istoricele hotărîri ale poporului român, luate la 1 decembrie 1918 la Alba Iulia.

Desăvîrșirea statului național unitar român a însemnat și pentru naționalitățile conlocuitoare crearea unui cadru în care să își poată afirma identitatea etnică, să participe la viața economică, socială și politică a țării. Constituția adoptată în martie 1923 stipula drepturi egale pentru toate naționalitățile conlocuitoare. Trebuie făcută totuși precizarea că prevederile teoretice nu și-au găsit în toate cazurile valabilitate practică, în fapt, mai cu seamă pe plan social. În ce privește naționalitatea germană din România (sași și șvabi), aceștia au participat la viața politică a țării încă din primii ani după unire. Încă din 1921 s-a constituit Uniunea germanilor din România, din care făceau parte toate comunitățile germane din noul stat român unitar. Naționalitatea germană a fost permanent reprezentată în Parlamentul României, proporțional cu numărul locuitorilor, prin 7-11 deputați și 2-4 senatori. Rudolf Brandsch, primul președinte al Uniunii germanilor a fost, în 1931, în cabinetul prezidat de N. Iorga, subsecretar de stat pentru problemele minorităților. Alături, cît și Hans Otto Roth, care i-a succedat în funcția de președinte al Uniunii germanilor, erau personalități politice cu vederi progresiste,

democratice, desigur în limita democrației burgheze. Din păcate, după 1935 această organizație burghezo-democratică a ajuns tot mai mult sub influența cercurilor naziste, iar în 1940 naționalitatea germană a fost integrată cu forța în Grupul Etnic German, cu un conducător nazist notoriu, Andreas Schmidt. De aceea, în anii revoluției democrat-populare, statul român — înțelegând că această măsură a fost abuzivă și împotriva sentimentelor reale ale majorității locuitorilor de naționalitate germană — a anulat toate măsurile și restricțiile luate împotriva lor.

Adevărata și profunda rezolvare a problemei naționale din România a venit în anii socialismului, îndeosebi după adoptarea, la 21 august 1965, a noii Constituții a Republicii Socialiste România. Articolul 17 al acesteia prevede că „Cetățenii Republicii Socialiste România, fără deosebire de naționalitate, rasă, sex sau religie sînt egali în drepturi în toate domeniile vieții economice, politice, juridice, sociale și culturale”.

În anul 1968 au fost create, pe baza hotărîrii C.C. al P.C.R., consiliile naționalităților, printre care și Consiliul oamenilor muncii de naționalitate germană din R.S. România. Membrii acestui consiliu pe țară sînt reprezentanți din Capitală și din cele zece consilii județene ale acestei naționalități — Alba, Arad, Bistrița-Năsăud, Brașov, Caraș-Severin, Hunedoara, Mureș, Satu-Mare, Sibiu, Timiș. Consiliul oamenilor muncii de naționalitate germană face parte din Frontul Democrației și Unității Socialiste și participă la activitatea acestuia, multînd pentru continua întărire a frăției dintre oamenii muncii români și cei aparținînd naționalității conlocuitoare germane, pentru întărirea unității moral-politice a întregului popor, pentru înflorirea multilaterală a patriei socialiste comune, libere și independente.

MONTPELLIER 1983

Congres internațional

de istoriografie

În august 1980, cu ocazia Congresului Internațional de Științe Istorice care a avut loc la București, peste 100 istorici din 26 țări, întrunîți într-una din sălile Facultății de istorie, au decis constituirea Comisiei Internaționale de istorie a Istoriografiei. Inițiativa creării acestei comisii a aparținut istoricilor din țara noastră.

În anul care au trecut de atunci, Comisia și-a început viața științifică internațională. Fapt explicabil, dat fiindcă tot mai mulți istorici se interesează nu numai de practica curentă a meseriei lor, ci și de istoria acestora.

Începînd din 1982, Comisia de Istoriografie editează, la Milano, în patru limbi de circulație (engleză, franceză, germană, italiană) *Istoria Istoriografiei*, prima revistă internațională de specialitate. Printre cele cîteva studii apărute în primul număr, se află și unul privitor la evoluția Istoriografiei românești la sfîrșitul secolului trecut și la începutul secolului nostru.

La trei ani după înființarea ei la București, la Montpellier, în Franța, a avut loc între 25-28 Iulie 1983, Congresul Internațional de Istoriografie. Găzduit la Universitatea Paul Valéry de „Centre d'Étude et de Recherche d'Histoire de l'Histoire”, congresul a fost prezidat de profesorul Charles-Olivier Carbonell, președintele Comisiei Internaționale de Istoriografie.

Tematica congresului, Istoriografia în lume la sfîrșitul secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea: condiții, concepții, relații, organizații, a constituit un bun prilej de afirmare a Istoriografiei noastre; sfîrșitul veacului trecut și începutul celui actual reprezintă perioada în care Istoriografia românească s-a impus pe plan european cu personalități ca B.P. Hasdeu, Al. D. Xenopol, D. Onciul, I. Bogdan, N. Iorga, V. Părvan.

Au participat la congres 60 specialiști din 19 țări (Belgia, Brazilia, Canada, Cehoslovacia, China, Elveția, Finlanda, Franța, R.D.G., R.F.G., Italia, Marea Britanie, Olanda, Polonia, România, Spania, S.U.A., U.R.S.S., Zair). Delegația română a fost deosebit de activă, prezentînd patru comunicări: Ștefan Pascu, Condiția istoricului în România la sfîrșitul secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea; Ștefan Ștefănescu, Istoriografia românească în lume; Lucian Bala, Secolul al XIX-lea — secolul istoriei?; Al. Zub, Concepția istorică a lui A.D. Xenopol. Majoritatea contribuțiilor românești au fost publicate înalte de congres, în limba franceză, într-un număr special al *Analelor Universității București*, seria Istorie, care a fost difuzat congresistilor.

Pentru a întregi tabloul comunicărilor cu subiect de istorie românească, trebuie să consemnăm și pe aceea a profesoarei Bianca Valota Cavallotti, de la Universitatea din Milano*, care a vorbit despre Lamprecht și Iorga, subliniind contribuția și originalitatea marelui nostru istoric.

Istoricii români au luat parte activă și la dezbaterile privitoare la elaborarea unui Dicționar universal al marilor istorici; este vorba tot de o idee românească, a cărei realizare începe să se întrevadă, ca rod al unei largi colaborări internaționale.

Adunarea generală a Comisiei Internaționale de Istoriografie a aprobat și o serie de hotărîri privind activitatea științifică de viitor. Secretar general al Comisiei a devenit profesorul Wolfgang Mommsen, cărui îi revine și misiunea de a pregăti următoarea reuniune, prevăzută pentru 1985, în cadrul celui de-al XVI-lea Congres Internațional de Științe Istorice de la Stuttgart (R.F.G.). Tematică: Istorie narativă — istorie structurală: trecut, prezent, perspective. O problemă largă, complexă, la dezbaterile cărora sîntem convinși că istoricii români vor aduce o contribuție la fel de importantă ca și în manifestările Istoriografice de pînă acum. Semnatarul acestor rânduri care a îndeplinit de la crearea Comisiei și funcția de secretar general a fost ales vicepreședinte.

Lucian BOIA

* *Magazin istoric*, nr. 2/1982; 4/1979, 6/1983.

DUNKERQUE — SUPRA VIETŢUITORII INERNULUI (III)

NICHOLAS HARMAN

Miezul lucrării lui Nicholas Harman *Dunkirk — The Necessary Myth* îl formează, aşadar, Operaţia Dynamo — evacuarea Corpului expediţionar britanic din încercuirea nazistă în nordul Franţei. Acţiunea a început la 26 mai 1940. Cu o zi înainte însă, a avut loc un dramatic episod, pe care Harman îl evocă în cartea sa şi pe care îl relatăm şi noi, cu câteva completări din surse suplimentare.

Aşa cum s-a văzut în numărul trecut, lordul Gort, comandantul Corpului expediţionar britanic, şi ofiţerii săi de stat major au luat toate precauţiunile necesare pentru ca francezii să nu afle nimic despre intenţiile lor de retragere. Unul singur dintre ofiţerii britanici, maiorul Archdale, ofiţer de legătură la comandamentul Grupului 1 de armate franceze, a comis o indiscreţie faţă de omologul său aliat, maiorul Fauvelle, cu care se împrietenise: în seara de 23 mai, i-a făcut o vizită de adio, dezbătându-i cu acest prilej proiectul de evacuare. Alarmat, Fauvelle s-a grăbit să-l pună la curent cu cele aflate pe generalul Blanchard, comandantul Grupului 1 de armate.

Deşi abia se culcase, zdrobit de oboseală, Blanchard a dat fuga la Cartierul general al lui Gort, care era plecat într-o inspecţie nocturnă. Dar şeful său de stat major, generalul Pownall, i-a asigurat pe francez că informaţia era falsă şi că englezii nu aveau de gând să-şi repatrieze soldaţii. Ceva din tonul lui a confirmat însă suspiciunile lui Blanchard,

care s-a hotărât să-l trimită pe Fauvelle la Paris, pentru a aduce vestea la cunoştinţă generalului Weygand, proaspăt numit în fruntea forţelor terestre aliate, şi a se lămuri, la cel mai înalt nivel, dacă era vorba de un simplu zvon sau de o realitate.

Fauvelle a încercat mai întâi să ia un avion de la Dunkerque, dar bombardamentele germane făcuseră inutilizabil aeroportul din vecinătatea oraşului. Din proprie iniţiativă, maiorul s-a îmbarcat pe o vedetă torpiloare rapidă, a ajuns la Dover, s-a urcat în trenul spre Londra şi, de acolo, în cursa aeriană regulată spre Paris. El a ajuns la destinaţie în dimineaţa de 25 mai, la exact treizeci de ore după ce auzise cuvintele de rămas bun ale prietenului său, Archdale.

La Ministerul de război, Fauvelle a nimerit tocmai când se ţinea consiliul zilnic, la care participau primul ministru, Paul Reynaud, împreună cu colaboratorii săi apropiaţi, şi generalul Weygand, cu statul său major. Maiorul a fost invitat să-şi prezinte raportul în plenul consiliului, ceea ce i-a provocat mari emoţii. Timiditatea sa a crescut şi mai mult când a constatat că era de faţă şi un general-maior din armata de uscat britanică. Şi nu un general oarecare, ci Edward Louis Spears, deputat conservator în Parlamentul de la Londra şi ofiţer personal de legătură al lui Churchill cu guvernul francez.

Spears sosise la Paris chiar în dimineața respectivă, cu o caldă scrisoare de recomandare din partea premierului britanic. Dar misiwa era practic inutilă, deoarece Reynaud și multe alte personalități politice din Franța îl cunoșteau și-l apreciau de mult, în calitatea sa de președinte al grupului parlamentar anglo-francez. Churchill îl trimisese cu misiunea de „a insufla curaj aliaților noștri și de a-i determina să lupte cu mai multă hotărâre”.

În haotica atmosferă care caracteriza consiliile de război franceze încă de la începutul ofensivei germane, cu cele două telefoane de pe biroul lui Reynaud sunând neconținut sub cele mai mărunte și nesemnificative pretexte, gîtit de respectul pe care l-l inspirau înalții demnitari prezenți, Fauvelle și-a expus concluziile la care ajunsese după discuția cu Archdale. După ce a terminat de vorbit, au urmat câteva clipe de tăcere glacială. Perspectiva unei retrageri generale britanice îl amușise de groază pe francezi. Dar, imediat ce și-a venit în fire, Spears a luat cuvîntul, combătînd cu vehemență cele spuse de Fauvelle.

— Nu este exclus, a recunoscut generalul, ca unii dintre camarazii mei de la statul major al lordului Gort să fi studiat, în principiu, un plan de evacuare, în eventualitatea că situația se agravează brusc pe Frontul de nord. Dar nici vorbă nu poate fi de o acțiune în curs de realizare, pentru că aceasta nu s-ar putea efectua decît după un ordin special, venit din partea guvernului Măiestății Sale. Or, primul ministru Churchill m-a trimis aici tocmai pentru a vă asigura că ostașii britanici își vor face datoria pînă la capăt pe pămîntul Franței.

Nici măcar în memoriile sale, scrise la mulți ani după evenimentele din 1940, Spears nu îl poate lerta pe Fauvelle pentru încurcătura în care l-a pus. Departee de a recunoaște, fie și cu întîrziere, că dreptatea a fost de partea ofițerului francez, Spears scrie, plin de disprețul spiculitului general de legătură între două guverne față de ținuta neîngrijită a maiorului abia venit de pe front: „În cariera mea, am văzut mulți ofițeri demoralizați, dar niciodată unul atît de zdrobit. Pe Fauvelle puteai să-l aduni cu fărâșul”.

Omul pe care Spears îl prezintă ca pe un laș, numai pentru că spunea adevărul, a fost în realitate un erou. După ce a ieșit din consiliul de război, el a plecat la Cherbourg, s-a îmbarcat pe o navă cu care a ajuns la Dover și, de acolo, s-a înapoiat la Dunkerque, devenind astfel unul dintre foarte puținii ofițeri pe care istoria îl șteie că s-au întors de bunăvoie într-o încercuire sortită anihilării.

În fața celor două teze contradictorii, Reynaud a preferat să-l creadă pe Spears, care se bucura de un prestigiu mult mai mare decît bietul maior, în uniforma lui ponosită. Dar, în după-amiaza aceleiași zile de 25 mai, la ora 6.30, lordul Gort a ordonat trupelor sale să părăsească linia frontului și să se îndrepte, cit mai repede cu putință, spre Canalul Mîneei. El a informat imediat Londra despre acest ordin, fără a menționa însă intenția de evacuare. Anthony Eden (pe atunci secretar de stat la Ministerul de război) i-a confirmat, în răspunsul său, că „singura cale ce v-a mai

rămas deschisă este să vă croiți drum prin luptă spre vest, unde toate plajele și porturile situate la est de Gravelines vor fi folosite pentru îmbarcare... Deocamdată, nu este cazul să discutați despre această mișcare cu francezii sau belgienii”.

A doua zi, Eden a repetat ordinul de retragere, într-o formulare și mai categorică. Simultan, generalul Blanchard i-a cerut lui Gort să coopereze cu el într-o ofensivă în direcția sud. Gort a refuzat, bineînțeles, continuînd pregătirile de evacuare.

Churchill a sosit la Paris în aceeași zi de 26 mai, pentru a purta discuții cu Reynaud, care i-a cerut insistent un sprijin mai puternic, cu deosebire din partea R.A.F.-ului. Dar Cabinetul de război britanic luase deja hotărîrea de a nu-și mai angaja avioanele pe frontul din Franța, păstrîndu-le pentru acoperirea evacuării de la Dunkerque și pentru iminenta ofensivă germană împotriva Angliei. Firește, Churchill nu a îndrăznit să-i mărturisască acest lucru lui Reynaud, căruia i-a promis „un ajutor neprecupețit, pînă la victoria finală”, așa cum nu i-a pomenit un cuvînt despre Operația Dynamo. Abia întors la Londra însă, el a confirmat Amiralității ordinul de a începe acțiunea de evacuare. „Singura dv. misiune este acum de a aduce în țară un număr cit mai mare din forțele dv.”. Așa suna ordinul primit de Gort la 27 mai, cea de-a doua zi a Operației Dynamo. Tot atunci, Weygand cerea trupelor franceze să reziste pînă la capăt pe aliniamentul care proteja porturile de la Canalul Mîneei. Cu alte cuvinte, unul dintre cei doi aliați era instruit să apere locul pe care celălalt aliat începuse să-l abandoneze.

La Dover, cei doi amirali francezi care colaborau cu englezii pentru coordonarea acțiunilor în Canalul Mîneei au aflat cu uimire despre măsurile luate în vederea evacuării. Britanicii i-au asigurat însă că totul fusese decît la cel mai înalt nivel și că flota franceză trebuia să-și dea concursul în cadrul Operației Dynamo. Amiralii s-au conformat. Dar un ofițer subaltern, comandorul Auphan, a mirosit ceva necurat la mijloc și a plecat repede la Paris, pentru a-l anunța pe comandantul-șef al Marinei militare franceze, amiralul Darlan. Acesta l-a informat pe Weygand, care a primit astfel o confirmare de necontestat a bănuielelor stîrnite de raportul lui Fauvelle. Dar nimeni nu a putut să-l transmită vestea și amiralului Abrial, comandantul portului Dunkerque, deoarece contactul cu el se păstra numai prin radio, iar mesajele erau interceptate de nașiști. În consecință, vase de transport franceze, escortate de nave de război franceze, au continuat să evacueze soldați britanici, sub motiv că Dynamo era o operație pur britanică.

Pînă la 29 mai, au traversat Canalul Mîneei 72 000 englezi și numai 655 francezi. Cînd comandanții francezi au început să se plîngă de această discriminare, Gort, foarte indignat, i-a cerut lui Abrial să-i potolească imediat. Amiralul a încercat — nu pentru că oamenii lui cereau un tratament egal cu al englezilor

lor, ci pentru că era prima oară când auzea despre evacuarea britanicilor.

Abia la 30 mai, guvernul de la Paris a fost anunțat în mod oficial despre Operația Dynamo. Comunicarea a fost făcută de ambasadorul britanic în Franța, Sir Ronald Campbell, însoțit de generalul Spears. Imediat după aceea, Churchill a dat dispoziții să fie îmbarcați și soldații francezi. La început, ordinul nu a prea avut efect, deoarece francezii se aflau în dispozitivul care apăra perimetrul de la Dunkerque. Dar, după 31 mai, cînd Gort s-a înapoiat în Anglia și generalul Alexander i-a luat locul, lucrurile au început să meargă ceva mai bine.

În acea zi de 31 mai, Churchill, însoțit de vicepremierul Clement Attlee, s-a întîlnit la Paris — cu Reynaud și cu mareșalul Pétain, devenit între timp vicepreședinte al Consiliului de Miniștri. Acesta din urmă, convins încă de pe atunci că Franța pierduse războiul, l-a întrebat pe Churchill care erau rezultatele evacuării pînă în acea clipă. Răspunsul a fost concident: 150 000 britanici și 15 000 francezi.

Pe loc, s-au luat măsuri de urgență. Darlan a redactat un mesaj către Abrial, citindu-l cu voce tare, în timp ce-l scria: „Veți menține un

cap de pod în jurul Dunkerqueului, cu diviziile de sub comanda dv. și cu cele de sub comandă britanică, pentru a permite îmbarcarea forțelor aliate. De îndată ce vă veți convinge că nu mai există trupe în afara perimetrului care ar putea ajunge la punctele de îmbarcare, unitățile de apărare se vor imbarca la rîndul lor, începînd cu cele britanice...”

La acest punct, Churchill a intervenit cu vigoare, strigînd:

— Niciodată! Refuz să accept prioritate pentru englezi (și a continuat într-o franceză pronunțată cu un accent îngrozitor): Nong! Partage! Bras dessus, bras dessous! (Nu! Parte dreaptă! Braț la braț!).

Apoi, a luat masa și a adăugat cu mîna sa, în engleză: „Trupele britanice vor rămîne ca arlergardă, cît mai mult cu putință”.

Pentru a clarifica pînă la capăt acest aspect al evenimentelor, să precizăm de pe acum că, în ciuda măsurilor luate la 31 mai, 40 000 francezi, inclusiv ultimii și cei mai dîrji apărători ai Dunkerqueului, au rămas neevacuați și au căzut în prizonierat la hitleriști.

Nicholas Harman ne relatează în continuare cele împlinite în primele zile ale Operației Dynamo. Titlul, subtitlurile și notele aparțin redacției, care a efectuat și unele prescurtări ale textului.

Primele trei zile

În seara de duminică 26 mai, la ora 7 fără 3 minute, Amiralitatea de la Londra a transmis oficial viceamiralului Bertram Ramsay la Dover¹ ordinul: „Începeți Operația Dynamo”. Cele dintîi au plecat feriboturile, luînd direcția spre Calais și de acolo spre est, între bancurile de nisip care despart Dunkerque de largul mării. Portul era în flăcări și ecluzele care permiteau intrarea în diversele bazine ale radei, imobilizate de exploziile bombelor, au trebuit să fie demontate, astfel că accesul nu era posibil decît odată cu venirea fluxului. Nave scufundate sau avariate blocaseră intrarea în rîda interioară și feriboturile au trebuit să se oprească în rîda exterioară, unde s-au făcut primele îmbarcări.

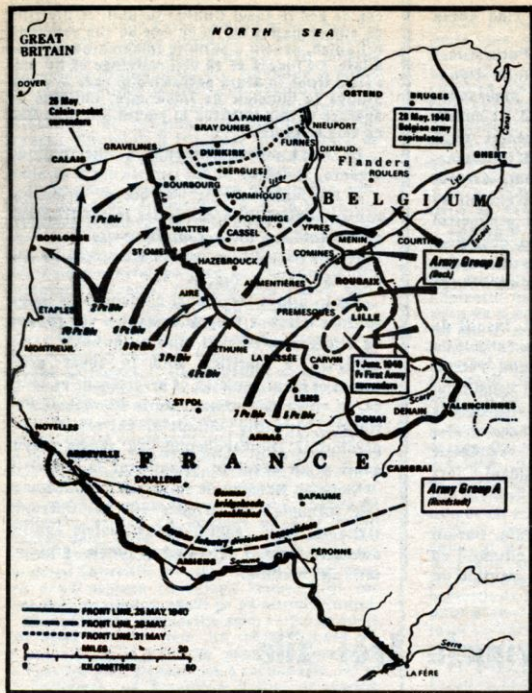
Pe măsură ce seara înainta, Ramsay a trimis de la Dover un total de 35 vase convenționale de pasageri, 22 cabotiere și șleपुरi cu motor, cele 40 *schuyts* olandeze (amintite în numărul trecut al revistei), precum și cîteva cargouri care serviseră la transportarea „gurilor inutile” evacuate de Gort. Problème grave se puneau însă și pe uscat. Se știa că numărul soldaților englezi care luptau acolo era de aproximativ 200 000, dar nimeni dintre cei care conduceau operația nu avea cea mai vagă idee despre efectivele franceze. După căderea Calaisului, în seara de 26 mai, perimetrul apărat de aliați avea forma unui triunghi scalen, cu o bază de

70 km de-a lungul litoralului, de la Gravelines (vîrsarea riului Aa, la vest de Dunkerque), pînă la Ostende, în Belgia. Înălțimea triunghiului, de vreo o sută de kilometri, ajungea în interior pînă în jurul orașului Lille². Pe latura de vest, am văzut că blindatele germane se oprișeră la 24 mai; cînd naziștii au reluat atacul, două zile mai tîrziu, tancurile grele și o parte din artilerie nu au mai intervenit, din cauza terenului mlăștinos³.

¹ Alci, Armata 1 franceză, în rîndurile căreia luptau numeroși ostași africani, a opus o dîră rezistență, pînă la 1 iunie, unor forțe hitleriste, cu mult superioare.

² Francezii au rezistat bine pe malul estic al riului Aa și apoi, după o retragere în ordine, pe pozițiile și mai consolidate de pe canalul Mardyck.

¹ Magazin istoric, nr. 10/1983.

Cele trei linii succesive ale frontului în nordul Franței și Belgia: 25 mai (linie continuă), 28 mai (linie întreruptă) și 31 mai (linie punctată).

În p. 37: cele mai modeste ambarcațiuni au fost folosite, și ele, în operațiile de salvare.

Principala amenințare pentru aliați o constituia Grupul B de armate germane, al lui von Bock, care înainta prin Belgia. Englezii se temeau că Wehrmachtul va pătrunde în triunghi, tăind-le retragerea spre mare, și au pornit în marșuri forțate, fără a se opri nici ziua, nici noaptea. Cu acest prilej, s-au remarcat generali-maiori Alexander și Montgomery, care aveau să se illustreze ulterior în bătălii hotărâtoare la ale celui de-al doilea război mondial; devenind amândoi feldmareșali¹.

¹ Magazin istoric, nr. 2/1969, 5/1980.

Și tot în seara de 26 mai, Gort a cerut Londrei să trimită două brigăzi canadiene, pentru a acoperi retragerea englezilor². Solicitarea i-a fost respinsă. În schimb, i s-a acordat o protecție aeriană destul de

² Disperarea lui Gort reiese din telegrama trimisă în aceeași zi Ministerului de război: „Nu vă ascund că o mare parte din Corpul expediționar britanic s-a pierdut, chiar în cele mai favorabile împrejurări”.

generoasă și eficientă³. Göring promisesse că „Luftwaffe va face praf toate forțele aliate terestre”. Cînd comandanții trupelor germane de uscat s-au plîns că „soldații inamici se evacuează pe mare, așa că vom avea de luptat din nou împotriva lor”, Göring a răspuns cu trufie: „Ofensiva aeriană se desfășoară de așa manieră, încît orice îmbarcare devine imposibilă”⁴.

Într-adevăr, în cea de-a doua zi a Operației Dynamo, luni, 27 mai, Luftwaffe a aruncat asupra Dunkerqueului 2 000 tone de bombe explozive și 30 000 bombe incendiare.

Infanteriști britanici pe străzile bombardate ale Dunkerqueului

Conductele de apă se spărseră și nenumăratele focuri care au izbucnit nu au putut fi combătute. Au murit în acea zi peste o mie de civili din totalul de 3 000 care aveau

³ Avioanele de vîntoare ale R.A.F.-ului își aveau bazele în comitatul Kent, la numai 80 km distanță, pe cînd bombardierile germane veneau de la o depărtare de trei ori mai mare, din Germania.

⁴ În aceeași zi, Göring raporta lui Hitler: „Numai bărcile de pescuit mai pot ajunge pînă la Dunkerque. Ca să scape, englezii trebuie să fie campioni la înot!”

să piară în cursul evacuării (pentru a ne da seama de importanța cifrei, să o comparăm cu cei 5 000 ostași aliați care și-au pierdut viața traversind Canalul Minecii, în cele nouă zile ale Operației Dynamo).

Rutele X și Y

La 27 mai, englezii au renunțat și la rada exterioară a portului, care devenise inutilizabilă, începând să imbarce trupele pe plajele de la est de Dunkerque. Dar operația mergea greu, din pricina numeroaselor bancuri de nisip și a apei de mică adâncime din apropierea țărmului. Pentru a face naveta între plajă și vasele oprite la oarecare depărtare, nu existau decât greoaiele bărci de salvare, care se mișcau foarte încet. Până la căderea nopții, nu s-au imbarcat decât vreo 2 500 oameni.

Navigația devenise și ea deosebit de primejdioasă. În apropiere de Calais, unde se făcea cotitura pe ruta Dover-Dunkerque, bateriile naziste aveau marea sub foc continuu. Proiectilele lor au scufundat vaporul de pasageri Sequacity în drum spre Dunkerque și au făcut 23 morți și 60 răniți printre cei 1 400 oameni pe care feribotul Mona's Isle îi aducea la Dover. Mai existau alte două rute posibile, la distanță de Calais, prin canalele Ruytingen și Zuydcoote, săpa-

te în bancurile de nisip din largul Dunkerqueului. Aceste rute noi prezentau numeroase dezavantaje. În primul rând, ele măsurau 100 și, respectiv, 157 km, față de cei 71 ai rutei inițiale, ceea ce lungea considerabil durata călătoriei și diminuea, în aceleași proporții, capacitatea de imbarcare. În al doilea rând, francezii instalaseră mine fixe pe canalul Ruytingen, iar germanii aruncaseră din avion mine magnetice, a căror poziție exactă nu era cunoscută aliaților. În al treilea rând, navigația nu era posibilă decât pe vreme bună și atunci când fluxul asigura o adâncime suficientă.

Totuși, Ramsay și-a asumat riscurile. El a ordonat tuturor culegătoarelor de mine din Marea Nordului să curețe canalul Ruytingen (ruta X) și a trimis, prin canalul Zuydcoote (ruta Y), nave cu chila învelită într-un cimp magnetic polarizat artificial, care se spera că nu vor fi vulnerabile la minele magnetice.

Între timp, pe uscat, luptele se înteau. Luni, 27 mai, la amiază, Leopold III, regele Belgiei, a telefonat lui Gort, anunțându-l că trupele sale vor înceta rezistența (capitularea a avut loc la 28 mai, ora 4 dimineața). Situația francezilor și britanicilor devenea tot mai dificilă, în ciuda eroismului cu care echipajele R.A.F.-ului se străduiau să

se asigure acoperirea aeriană. La 27 mai, britanicii au pierdut 14 avioane de vânătoare deasupra Dunkerqueului, doborât 38 aparate inamice, în majoritate bombardiere. Acest lucru, ca și convingerea că portul era un infern în flăcări din care nimeni nu mai putea fi evacuat l-au determinat pe Göring să ordone o reducere considerabilă a raidurilor. Pauza avea să dureze două zile.

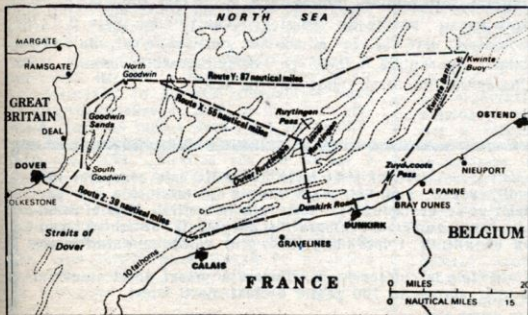
Două diguri de piatră protejau laturile radei exterioare ale Dunkerqueului. Cel de est măsoara 1 600 m lungime și era acoperit de o platformă de lemn, pe care putea trece un rând de patru oameni. Din loc în loc, platforma avea cirlige de care se prindeau odgoanele vaselor de pescari, fără însă a acosta la dig, căci diferența de nivel între flux și reflux era de 5 m, ceea ce ar fi provocat o frecare fatală pentru chila ambarcațiunilor. În plus, vântul și valurile riscau să le izbească de pietrele digului, pricinuiindu-le avarii grave.

În ciuda acestor primejdii, comandorul G.W. Tennant, trimis în ajun de Ramsay să organizeze operațiile de pe țărm ale evacuării, a luat temerară decizie de a utiliza digul de est pentru imbarcare. În seara de 27 mai, primul distrugător a acostat acolo: s-au improvisat în pripă pasarele și scări, astfel că, în douăzeci de minute, 600 oameni s-au urcat la bordul navei. În noaptea următoare și în dimineața de marți, 28 mai, alte distrugătoare au acostat și ele la digul de est, pe unde aveau să se scurgă 200 000 din cei 338 000 soldați aliați evacuați.

Eroismul voluntarilor

Marți, cea de-a treia zi a Operației Dynamo, s-a desfășurat sub un cer înnoțat, ceea ce a redus și mai mult activitatea Luftwaffe. Realizând adevărate miracole de navigație, strecurându-se printre bancurile de nisip, înfruntând focul bateriilor de coastă germane, distrugătoarele britanice au continuat să acosteze la digul de est, deși adesea, din cauza apei mici, punțile lor se aflau cu mult dedesubtul platformei

Cele trei rute Dover-Dunkerque: Z (pe lângă Calais), X (prin canalul Ruytingen) și Y (prin canalul Zuydcoote). Distanțele sînt indicate în mile marine (Reproducerea din pp. 40, 41 sînt din lucrarea lui Nicholas Harman Dunkirk - The Necessary Myth)

de lemn pe care așteptau soldații. În paralel, feriboturile și vapoarele fluviale de pasageri făceau tot ce le stătea în putință pentru a îmbarca mai departe trupele aflate pe plajă. Trei dintre ele — Prague, Manxman și Paris — au eşuat pe nisip, încercând să traverseze canalul Zuydcoote în timpul refluxului, și au trebuit să aștepte creșterea apei pentru a-și relua călătoria.

Astfel de imobilizări, fie ele și temporare, deveniseră extrem de periculoase, deoarece E-Booturile¹ își instalaseră bazele în porturile olandeze cucerite și atacau fără cruțare orice navă aliată, până și vasele-spital. În dimineața de 28 mai, vaporul Aboukir, care evacua ultimii soldați britanici din Belgia, a fost scufundat de torpilele unui E-Boot. Ruta Y se afla sub o grea amenințare.

Din fericire, în noaptea precedentă, culegătoarele de mine eliberaseră ruta X, curățind canalul Ruytingen. În majoritatea lor, aceste nave erau de fapt traulere și alte vase pescărești, transformate în culegătoare de mine la începutul războiului. Membrii vechilor lor echipaje îmbrăcaseră uniforme din Royal Navy, în calitate de rezerviști sau voluntari. Buni cunosători ai regiunii, plini de curaj și însuflețiți de dorința de a-și salva compatrioții, acești oameni au

¹ Vedete rapide torpiloare, construite încă de pe atunci de nazisti într-un număr foarte mare.

adus o neprețuită contribuție la reușita Operației Dynamo.

Și tot la 28 mai, și-a făcut apariția „flotila de vase mici”. Cei de la bordul lor au scris o nouă și eroică pagină în analele britanice ale războiului naval. Veniți cu șalupa lor, Gipsy King, trei englezi, Alfred Betts, Harry Brown și Freed Hook, au rămas 48 ore la Dunkerque, sub focul tunurilor și mitralierelor germane, făcând naveta între plajă și vasele mai mari. La un moment dat, valurile puternice au răsturnat un ponton înșesat de infanteriști. Văzându-i cum se zbăteau în apă, gata-gata să se încece, Brown a luat o primă a șalupei și a înotat până la ponton, legând apoi frînghia de capătul lui, astfel că soldații au avut de ce să se țină până ce au putut fi îmbarcați.

Pe fărîm, disciplina nu era ușor de păstrat. Lungi cozi se formau pe plajă. Odată cu venirea fluxului, cei aflați în frunte constatau că apa li se suia până la genunchi, până la piept, ba chiar până la umeri, dar nu se îndurau să-și părăsească locurile, căci ar fi însemnat să treacă la urma șirului. Cînd sosea cite o ambarcațiune, trebuia ca urcarea la bord să se facă de ambele părți, ca să nu se dea peste cap. Diversele rămășițe care pluteau pe apă — scinduri, uniforme, lăzi, epave, cadavre — riscau să avarieze elicele și cîrmele șalupelor cu motor. Bărcile sau plutele improvizate aveau nevoie de vîslași voluntari care să le aducă înapoi, pe plajă, după ce „pasagerii” lor erau luați de

vasele mai mari. Îndeplinirea acestor condiții a fost rezultatul unui gigantic efort colectiv, în care s-au îmbinat calmul, vitejia, simțul datoriei și spiritul de sacrificiu.

La marginea perimetrului, nazistii continuau să bată pasul pe loc. Von Bock era copleșit de... problemele administrative create de capitularea belgienilor. Locul acestora îl luase Divizia 60 franceză, care proteja retrăgerea englezilor spre Dunkerque. Datorită deficiențelor în materie de comunicații radio, multe unități britanice nu au aflat decît tîrziu despre ieșirea din luptă a armatei belgiene, ceea ce a provocat numeroase confuzii. Gort a ordonat ca toate vehiculele și tot armamentul greu ce nu putea fi îmbarcat să fie distrus. Asta i-a exasperat pe francezi, care încă nu știau nimic despre evacuare și care proiectau o serie de contraatacuri în direcția Calais. La rîndul lor, englezii nu înțelegeau de ce francezii se încăpățîneau să păstreze intacte tunurile și camioanele pe care germanii aveau să le captureze în mod inevitabil. De aceea, ei nu s-au sfîișt să sacrifice cea mai bună armă din dotarea lor, bateriile antiaeriene de 3,7 țoli, prevăzute cu un sistem ultra-modern de reglare a tirului.

Dar Operația Dynamo începea să se desfășoare cu succes. În această a treia zi a ei, 6 000 oameni au fost evacuați de pe plaje și 12 000 de pe digul de est, unde ritmul de îmbarcare ajunsese la 2 000 pe oră.

IMPORTANT! Numărul 12/1983 al revistei **MAGAZIN ISTORIC** este consacrat făuririi statului național unitar. Studii, evocări, amintiri, pagini inedite din mărturiile unor participanți, relatări ale evenimentelor ce se desfășurau în acele zile în centrele istoriei românești, precum și în multe locuri din lume, numeroase fotografii și documente de arhivă reconstituie mărețul act împlinit acum 65 ani, la 1 decembrie 1918, prin voința unanimă a poporului.

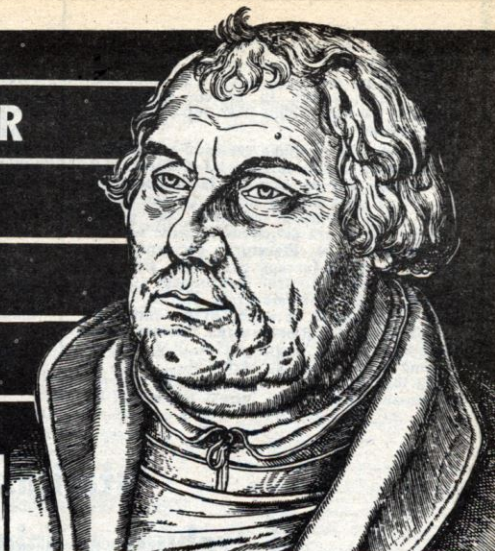
Nu uitați să vă asigurați din timp la chioșcurile de difuzare a presei acest număr al revistei **MAGAZIN ISTORIC**, număr special în 100 pagini dedicat Marii Uniri.

MARTIN LUTHER

ȘI LUMEA

GERMANĂ

RUDOLF THIEL

Personalitate impunătoare și tensionată de multiple contradicții, trăind într-o epocă frământată „de o confuzie de interese, puncte de vedere și năzuinți”, cum o aprecia Fr. Engels, Martin Luther, de la a cărui naștere se împlinesc, în 1983, 500 ani, domină lumea germană din secolul XVI nu numai ca fondatorul unei doctrine considerată revoluționară dar și, în descrierea lui Nicolae Iorga, ca „un magic temperament, bogat în fluidul care cheamă pe oameni la tovarășie, la eforturile comune, la jertfele făcute împreună... Poporul se recunoștea, el se vedea pe sine, în impunătoarea figură a luptătorului pe care și-l punea în frunte”. Acest „luptător”, care nu se sfia să spună „eu sint fiul unui țărăn din Möhler, lângă Elsieben”, a înfruntat cele două puteri universale ale vremii sale, papalitatea și imperiul¹, și a reușit prin tăria spiritului său, oscilând între măreție și eroi tragice, să contribuie la schimbări esențiale în traiectoria istorică a forțelor politico-sociale din Germania, în dogmele considerate sacre ale bisericii catolice, în limba și literatura germană, ilustrând încă o dată rolul personalităților într-o strânsă corelație cu masele.

În sec. XVI, „biserica era nu numai o doctrină — serie A. Oțetea în Renașterea și Reforma — ci o formidabilă organizare, legată prin toate fibrele ei de structura feudală și, prin urmare, contrară direcției de dezvoltare a societății occidentale”. Într-o vreme în care, cum menționează Engels în Războiul țărănesc german, „supremația teologiei asupra întregului țărîm de activitate intelectuală

era în același timp urmarea necesară a poziției bisericii ca chintesență și consfințire a dominației feudale existente”, Martin Luther a surpat acea „formidabilă organizare” de pe poziții teologice și folosind ca argumente textele sacre. Concepțiile lui, pornind de la corupția bisericii catolice, contestau ierarhia bisericească și supremația puterii pontificale asupra celei laice.

Ideile lui Luther au fost îmbrățișate de toate clasele sociale interesate să înlăture din calea dezvoltării lor principala piedică reprezentată de biserică. Iar dacă relațiile sociale existente fuseseră, după expresia lui Engels, „despulate de aureola divină pe care o purtau” și puteau fi atacate, aceasta era fapta lui Luther, urmarea, cel puțin, a primei părți din activitatea lui.

Concepțiile lui Luther au avut un mare rol în lărgirea căilor spre emanciparea rațiunii de sub tutela dogmelor. Dar activitatea lui s-a desfășurat pe teren religios, vizînd în principal organizarea bisericii. Dealtfel, speriat de amploarea mișcărilor politice declanșate, Luther a început să-și retrăceze treptat principiile. Marea forță răzvrătită din tinerețe se stinsese. Cel care, cîndva, îndemna la răscoală acum le spunea țărănilor: „cine ridică sabia de sabie va pieri”. Masele populare l-au părăsit pe „reformatorul burghez” considerîndu-l un trădător și s-au strîns în jurul lui Thomas Münzer, „revoluționarul plebeu”, eroul marelui război țărănesc german (1524-1525).

În 1555, cînd luteranismul era recunoscut prin pacea confesională de la Augsburg, „Lut-

¹ Magazin istoric, nr. 2/1976.

her dormea de mult în cripta din Wittenberg, conchide N. Iorga; opera lui, adevărată operă pe care ar fi putut-o face... aceea murise mai demult, în brațele dinastiilor. Și spiritul german, o clipă liber, intra la o nouă robie străină“.

S-a spus însă că limba germană a scrierilor și, îndeosebi, a traducerilor lui Luther e cel mai frumos dar pe care l-a făcut poporul său. Fr. Engels afirmă despre Luther că „a creat proza germană modernă“, iar poetul Heinrich Heine era de părere că „cine vrea să vorbească despre literatura germană mai nouă trebuie să înceapă cu Martin Luther“. La rîndul său, autorul mărturisea: „M-am străduit în această tălmăcire [a Bibliei] să dau o germană curată și clară. Ni s-a întîmplat adesea să căutăm timp de două, trei sau patru săptămîni cite un singur cuvînt...“. O muncă enormă fusese depusă, căci Luther voia ca limba folosită de el să fie pe înțelesul oamenilor simpli. „Trebuie s-o întreb pe mamă, în

casă, pe copiii de pe uliță, pe omul de rînd din piață, să te uiți la gura lor ca să vezi cum vorbesc, și apoi să tălmăcești; atunci te vor înțelege și își vor da seama că le vorbești nemfește“.

Această tălmăcire, apreciată de Hegel ca avînd „o valoare de neprețuit pentru poporul german“, stă la baza limbii germane literare moderne și este, desigur, unul dintre aspectele în care s-a manifestat dragostea lui Luther pentru țara lui. Sub același aspect — al patriotului — ni-l prezintă pe Martin Luther, în paginile următoare, istoricul Rudolf Thiel, autorul unei apreciate biografii purtînd numele gînditorului ce a exprimat, prin contradicțiile lui lăuntrice, contradicțiile lumii germane din sec. XVI.

Textul este reprodus într-o formă precurtată; titlul și subtitlurile aparțin redacției Magazin istoric.

G. G. CONSTANDACHE

Istoricului îi trebuie o inimă de leu

Într-o epocă în care intelectualitatea germană sorbea cu nesaț culturile greacă și romană ale antichității, recent descoperite, și privea cu dispreț limba maternă, considerînd-o drept un vulgar instrument de comunicare, bun numai pentru oamenii de rînd, într-o epocă în care înviața se izola cu bună știință în turnul de fildeş al unui umanitarism ideal — Luther a fost singura personalitate care s-a dedicat cu trup și suflet graiului și culturii patriei sale.

Ani de-a rîndul a adunat creații populare germane, cărți, desene, poezii, proverbe și balade, încurajîndu-i și pe alții să facă la fel. La masă, citea familiei din *Till Eulenspiegel* și din alte basme din folclor. Era interesat de proveniența unor nume și încerca să le stabilească etimologia. Îi plăcea să compare diferite dialecte germane, apreciîndu-l îndeosebi pe cel vorbit în landul Hessen, pentru muzicalitatea sa. Dar

dintre preocupările cu caracter laic, cea mai dragă îi era cercetarea istoriei țării sale. Găsea în această istorie pilde grăitoare pentru orice eveniment din viața de zi cu zi și considera că nimeni nu putea înțelege arta, legile și datinile germane dacă nu cunoștea istoria. Era convins că istoricului îi trebuie o inimă de leu, curaj pentru a rosti adevărul, necruțîndu-i nici pe compatrioți și nici pe străini.

Era neconsolat de lipsa unor astfel de istorici în veacurile de demult. „Ce am putea regreta oare mai mult decît faptul că nu știm mai nimic despre obîrșia noastră?“

Și-i închipuia pe vecii germani ca pe niște uriași față de care cei din generația lui ar fi părut niște pitici. Cînd teologul, pedagogul și colaboratorul apropiat al lui Luther Philipp Melancthon (1497-1560) cita laudele lui Tacitus aduse germanilor, Luther ofta: „Da, aceia erau bărbați adevărați“. Își hră-

nea sentimentele de mîndrie pentru țară și popor privind spre trecut. În schimb, prezentul îl nemulțumea profund. „Cum ți-ai putea imagina un neamț altfel decît fie beat, fie alergînd după fuste și disfracții?“

Patriotismul lui Luther nu avea nimic de-a face cu efuziunile ușurative, optimiste și pline de automulțumire cu care sînt slăvite de obicei gloria patriei, măreția națiunii și destinul strălucit hărăzit poporului. Patriotismul său izvoara din același zel necruțător, cu care călugărul le reamintise creștinilor ce și cum ar trebui să fie adevăratul creștinism. Diatribe virulente erau îndreptate acum împotriva germanilor, care „se aseamănau mai mult cu animalele decît cu oamenii“.

„In Tyrannos“

Se referea însă și la virtuțile poporului german, prin-

tre care se numărau: loialitatea, dragostea pentru adevăr și disciplina militară. Ca teolog, Luther încerca să mențină și să stimuleze această disciplină, tocmai pentru că el însuși era propovăduitorul unei religii pașnice. Considera că meseria de ostaș era plăcută lui Dumnezeu, dacă era pusă în slujba unei cauze drepte.

În ciuda amărăciunilor provocate de slăbiciunile compatrioților săi, dragostea lui pentru popor a rămas neclintită. Martin Luther, căruia i s-a adus una dintre cele mai grave acuzații, și anume aceea de a-i fi trădat pe oamenii de rînd de dragul nobililor, și-a dedicat în realitate o mare parte din activitate ajutorării celor săraci și oprimați. A zecea parte din scrisorile sale reprezentau petiții întocmite în numele acestora, recomandări și sfaturi adresate lor. Cînd prețurile creșteau, Luther intervenea susținînd la înalte oficialități cauza săracilor, luptînd împotriva celor care luau mită. Avea grijă ca „doleanțele supușilor credincioși” să fie auzite în sălile de judecată și în Palatul Electoralului din ținutul său natal. Voia să desființeze cerșetoria, argumentîndu-și intenția cu un citat din *Vechiul Testament*: „Să nu existe săraci printre voi”. Considera că nu leșești trebuie ajutați, ci meseriași, care, într-adevăr, meritau să fie sprijiniți și încurajați. Toate prejudecățile privind copiii nelegitimi trebuiau înlăturate.

Bineînțeles, sentimentul dreptății sociale era subsumat principiilor sale fundamentale, referitoare la disciplină și supunere. Cu toate acestea, Luther își susținea cu curaj punctele sale de vedere în fața clasei conducă-

toare. Pe versiunea *Noului Testament*, tradus de el în germană, era înscris motto-ul: „*In Tyrannos*” (Împotriva tiranilor). Îi ura de moarte pe ofițerii germani de origine nobilă și în ultimii ani de viață îi era tot mai greu să le împărtășească din învățămintele lui Christos. „Să-i învețe alții pe numelele astea”. Ceea ce îl mîhnea cel mai tare era faptul că principii lăsau totul pe seama funcționarilor: „Principatele s-au transformat în niște ghișee, unde se încazează impozitele și taxele vamale. Principii își rețin drepturile și lasă orice altceva pe seama notarilor; așa se duce țara de ripă”.

„Un imperiu fără cap”

Dar, deși în inima lui era de partea poporului și deși îi ura pe tirani, idealul său constituțional rămînea de factură aristocratică. „Germania — afirma el — e ca un armăsar voinic și blînd, care are din belșug nutreț și tot ce-i mai trebuie, dar căruia îi lipsește călărețul”.

Gîndindu-se la „călărețul” pe care și l-ar fi dorit pentru țara sa, evoca bărbați vajnici precum regele Israelului David (c. 1019-973 î.e.n.), generalul cartaginez Hannibal (247-183 î.e.n.) sau primul împărat roman Augustus (27 î.e.n.-14 e.n.), care se ridicaseră prin forțe proprii. Cînd se referea la om ca la creația divinității, și-l imagina pur și simplu de eroism. Dar cînd se referea la starea de lucruri din propria sa lume, respingea disprețuitor orice utopie — ca, de exemplu, ideea că blîndețea și bunele intenții ale unui conducător de stat ar constitui garanții suficiente pentru o politică optimă. Da! Creștinul Luther

mergea într-atît de departe încît declara că principiile propovăduite de creștinism nu erau eficiente atunci cînd era vorba de cîrmuirea unui stat. Considera că Dumnezeu a încredințat știința conducerii numai rațiunii; Scripturii nu-i mai rămînea nici un cuvînt de spus.

„Adevărul e că, în această privință, păgînii sînt cu mult mai capabili decît creștinii. În fiecare zi avem dovezi despre cît de abili, dibaci și inteligenți sînt acești copii ai naturii în comparație cu noi, niște săraci cu duhul, cucernici e drept, buni și naivi, dar totuși prostănaci”.

O resemnare amară a înăbușit încrederea plină de optimism pe care i-o acordase cîndva aceluia în țara căruia „soarele nu apunea niciodată”, lui Carol Quintul. „Împăratul nu mai înseamnă nimic pentru mine — afirma el în ultimii ani de viață; în inima lui nu se găsește nici o scînteie de spirit eroic, ci numai ură, lăcomie și chef de distracții. Nici dreptate, nici bună cîrmuire a țării — un imperiu fără cap, prăpădul Germaniei”. Și totuși, nu a pierdut nici un prilej de a-i avertiza pe principii protestanți ce primejdie ar constitui izbucnirea unui război între ei, un război în care nimeni dintre cei care i-ar fi cunoscut începutul sau mijlocul nu i-ar mai fi apucat sfîrșitul. „Germania e surdă și oarbă, spiritul ei este înecat în grăsimi și mîndrie. Nici măcar de sperat nu mai putem spera”. Ajuns la o vîrstă înaintată, Luther afirma, dînd dovadă de un deosebit simț politic: „Pentru Germania vor veni vremuri dintre cele mai grele”.

În românește de
Mădălina NICOLAESCU

1483, 10 NOIEMBRIE

Îngă Elsleben se naște Martin Luther. Mai târziu, referindu-se la familia sa, va scrie: „Tatăl meu, bunicul meu, străbunicul meu au fost toți țărani adevărați”.

1501

Începe să studieze la Universitatea din Erfurt.

1505, 17 IULIE

Întră în mănăstirea Augustinilor din Erfurt. Acad. A. Oțetea comentează decizia lui astfel: „Era pe punctul de a se înscrie, conform cu dorința tatălui său, la Facultatea de drept, când, brusc, a abandonat totul și a intrat în mănăstire. Motivele acestui hotărâri constituie și azi unul din punctele cele mai controversate ale biografiei lui Luther. Explicția nesatisfăcătoare pe care ne-a dat-o Luther însuși e că în drum de la Mansfeld [unde tatăl său dobândise o parte în exploatarea unei mine]

Bula amenințătoare a papei Leon X este aruncată în foc

la Erfurt, la 2 iulie 1502, a fost surprins de o furtună năprasnică. Trăznitul a lovit un copac în apropierea lui. Cuprins de spaimă, Luther a căzut în genunchi și a spus: „Sfântă Ana, scapă-mă și mă călugăresc... Hotărârea de a căuta în viața monahală liniștea sufletească... e înconștientabil indicul unei crize interne

care a putut fi precipitată de cauze externe” (Renasterea și Reforma, p. 267).

1507

Este confirmat preot. În vol. IV, Renasterea și Reforma, din Istoria Generală, istoricii francezi Ernest Lavisse și Alfred Rambaud comentează: „Nici privațiunile de tot felul, nici studiile teologice, nici hirotonisirea n-au putut micșora chinurile acestui inimă, în care părea să răsună disperarea unui întreg popor”.

1510

Călătorie la Roma.

1512

După ce își obține doctoratul în teologie, este numit profesor la Wittenberg.

1515

Papa Leon X (1513-1521) îi însușește pe călugărul dominican Ioan Tetzel să vândă indulgențe în Germania. Luther la atitudine împotriva acestei practici care se întemeia pe ideea că păcatele pot fi răscumperate cu bani.

1517, 31 OCTOMBRIE

Pe ușa capelei castelului de la Wittenberg, sunt afișate Cele 95 propoziții sau teze ale lui Luther. Traduse din latină în germană, tipărite și răspândite în toată țara, Cele 95 teze, deși nu atacă direct papalitatea, conțineau unele afirmații, al căror ecou îl va speria și pe autorul lor. Ele au devenit astfel manifestul de război împotriva Romei și actul inițial al Reformei. „Predicatorii indulgențelor se înșală când spun că prin indulgențele papilor omul e dezlegat de orice pedeapsă și izbăvit” (teza 21); „Orice creștin care se călește are drept la iertarea păcatului, chiar și fără scrisori de indulgență” (teza 36). Rolul de intermediar al bisericilor era contestat. În schimb, era afirmată independența credincioșilor, ceea ce ducea, implicit, la năruirea sistemului religios, așa cum se constituie în evul mediu.

1517, 1 NOIEMBRIE

Studentii din Wittenberg ard lucrarea călugărului Tetzel intitulată Antiteze.

1518, OCTOMBRIE

Este chemat în fața Dietei reunite la Augsburg pentru a recunoaște în public că, prin poziția adoptată, adusese prejudicii autorității papale. Trimisul cardinalului Caletan a: „Nu vă cer decât șase litere: REVOCO”. După citirea șile de călugăr, Luther declară că nu poate retrage nimic din Cele 95 teze.

1519, 12 IANUARIE

Moare Maximilian, împăratul Sfîntului Imperiu roman de națiune germană. Marii electori din colegiu (principe și înalți prelați) îi aleg pe regele Spaniei Carol I, cu împărat al Sfîntului Imperiu, sub numele de Quintul sau Carol V.

1519, IULIE

Provocat de Ioan Eck, unul dintre cei mai celebri învățați ai vremii, la o dispută publică, ce are loc la Lelpzig (Lipsca), Luther afirmă: „Nu este neapărată nevoie să considerăm biserica romană superioară altora. Și nu are nici o importanță că acest lucru l-ar fi spus Wycliffe sau Huss”. A pactiza cu Huss, ars pe rug în Boemia, echivala cu excluderea din biserică, ceea ce s-a și întâmplat.

1520, 15 IUNIE

Prin bula Exsurge, Domine... papa Leon X îl amenință pe Luther cu excomunicarea, dacă nu renunță la ideile sale.

1520, DUPĂ IUNIE

Apar unele dintre cele mai violente scrieri antipapale ale lui Luther: Captivitatea de la Babilon și Scrisoarea către nobilimea creștină de națiune germană.

1520, 10 DECEMBRIE

Bula de admonestare a papei Leon X este arsă de studenții lui Luther în mijlocul curții Universității din Wittenberg.

1521, 17 APRILIE

Carol Quintul îl convoacă pe Martin Luther în fața Dietei reunite la Worms; în fața împăratului și a unei asistențe de peste 5.000 persoane, Luther declară: „Nu pot și nici nu vreau să retrăcesc nimic”.

1521, 26 APRILIE

Este excomunicat.

1521

Izgoniți din Imperiu de împărat, excomunicat de papă, Luther se află în mare primejdie. Pentru a-l proteja, electorul de Saxa și Intelectorul Universității din Wittenberg, Frederick Insepuț, îl răpește pe Luther și-l acordă, în secret, găzduire în castelul Wartburg, din nord-vestul pădurii Turingiei.

1521, MAI-1522, MARTIE

Claustrat în castelul Wartburg, Luther lucrează la traducerea Noului Testament.

1522-1534

Apare prima ediție în germană a tălmăcirii Noului Testament (1522); Luther începe să lucreze la traducerea Vechiului Testament (1523). După o muncă laborioasă, întreaga operă apare tipărită la Wittenberg (1534). Fr. Engels: „Luther pusese în mișcare mișcările pebleone o puternică unealtă prin traducerea Bibliei. Prin Biblie, el opunea creștinismului feudalizat al timpului, creștinismul modest al primelor secole, iar ecclésiasticii feudale decadente imagina unei societăți care nu cunoștea nimic din terarhia moștenită și adine stratificată feudală”.

1521

Martin Luther tipărește Cărticica de cîntece, cuprinzînd 41 imnuri.

„Dincolo de farmecul limbii și de inspirate imagini poetice, se reflectă uneori și suferințele, dorințele sau revendicările maseilor” (M. Isbășescu, Istoria litera-

preților și călugărilor, se căsătorește cu o fostă călugăriță, Katharina von Bora; „Luther și-a luat femeie ca să arate că cinstește căsătoria, nefiindu-i teamă

culat. Sfârșitul marelui război țărănesc german. „Poporul ne urăște”, scria, elveia luni mai târziu Melancthon, referindu-se la el și la Luther.

În fața Dietei reunite la Worms, Luther își apără cu curaj convingerile: „Nu pot și nici nu vreau să retractez nimic!”

turii germane). Cel intitulat Eine feste Burg ist unser Gott era cîntat în luptă de masele țărănești răsulate, devenind o adevărată „Marseleză a secolului XVI”, cum l-a calificat Fr. Engels. Iezuitul Conzenius avea să mărturisească mai târziu: „Acesta cîntece ale lui Luther au ucis mai multe suflete decît toate cărțile și cuvîntările sale”, subliniind, prin aceasta, înșuflețirea cu care țărînimia — ce avea să fie decimată la sfîrșitul răscolei — se ridica la luptă în numele și al unora din principile lui Luther.

1524, Iunie 23

Începutul marelui război țărănesc german. Fr. Engels: „Trăsnitul pe care-l aruncase Luther nimeri în plin. Întregul popor german se puse în mișcare”. Dar Luther, se îndepărta tot mai mult de masele populare trecînd de partea nobililor și a principilor. Erau acum rîndele gîndirii: tu nu vrei, Luther, să-ți recunoști pe răsulați, dar ei te recunosc și știți prea bine că mulți din cei ce se fălesc cu Evanghelia au stîrnit acest război”. De fapt, umanistul Erasmus, printr-o formulă politicoasă, îi acuza pe Luther reformatorul.

1525

Ca o exemplificare a concepțiilor lui împotriva celibatului impus

de calomniile care s-ar fi putut îndrepta asupra lui. Era datorită lui s-o facă, precum și să mănince vinerea carne pentru a dovedi că asemenea lucruri sînt permise și juste... Omul prin familie intră în colectivitate, în reciprocitatea dependenței sociale, iar aceste relații sînt morale; dimpotrivă, călugării, diferențiați de moralitatea societății, formau oarecum oastea permanentă a papei, precum lencierii erau temelia puterii otomane”. (Hegel)

1525, MARTIE 12

Apariția celor 12 articole, amplu program de revendicări ale țărînimii răsulate.

1525, DUPĂ MARTIE

Luther la atitudine împotriva răsulaților. Fr. Engels: „...și lată că burghezii și principii, nobilimea și clerul. Luther și papa se uniră împotriva bandelor asasină și prădalnice ale țărînimii”.

1525, MAI 27

Landgraful de Hessa înfrînge pe țărîni răsulați din Turingia. Conducătorul lor, Thomas Mün-tzer, este făcut prizonier și executat.

1525, NOIEMBRIE

Armatele principilor reprimă ultimele mișcări ale țărînimii răs-

1529, 10 APRILIE

În Dieta de la Speyer, Carol Quintul, prins între starea de spirit a locuitorilor din imperiu și războiul împotriva lui Francisc I, este silit să accepte o soluție de compromis cu „acei diavoli în veșmînt de călugăr”. Se decide că luteranismul să fie tolerat acolo unde se instaurase deja dar ca adoptarea lui în alte locuri să fie interzisă. O serie de principii și orașe au protestat împotriva acestei decizii. De atunci, adepții altor doctrine decât catolicismul li s-a spus protestanți.

1530, 25 Iunie

Reichstagul din Augsburg respinge Confesiunea de la Augsburg, o expunere întocmită de Philipp Melancthon, care rezuma în 28 puncte doctrina protestantă.

1530, 15 NOIEMBRIE

Un decret imperial ordonă aplicarea strictă a Edictului de la Worms: restabilirea jurisdicției episcopale și înapoierea domeniilor ecleziastice confiscate — proprietăților legitime.

1531, FEBRUARIE 27

Orașele și principii protestanți întemeiază „Uniunea de la Schmalkalden”, împotriva catolicismului și a lui Carol V.

1546, NOAPTEA DE 12 SPRE 13 FEBRUARIE

Luther, în vîrstă de 63 ani, moare la Elsieben.

1546-1547

Război între Carol Quintul și „Uniunea de la Schmalkalden”.

1555, SEPTEMBRIE 25

Pacea confesională de la Augsburg acordă partizanilor Confesiunii dreptul de a practica cultul; se stabilește obligația supușilor de a adopta aceeași credință cu cea a principilor lor (Culus regio, eius religio); se sancționează secularizarea averilor bisericilor ce fuseseră susținute cu fervoare de Luther.

Ana Maria ȘERBĂNESCU

Argumente pentru istorie

Dr. PETRU IGNAT

Din vechiul castel de la Wartburg, am coborât, conduși de gazdele noastre de la Uniunea Ziariștilor din Republica Democrată Germană, prin locurile pe unde trecea adesea excomunicatul Martin Luther, pentru a intra în vorbă cu minerii din Thuringia, cu meșteșugarii, cu negustorii, cu vinătorii ce străbăteau pădurile din preajma castelului. Ce-l mîna în drumurile lui pe cel ostracizat din ordinul lui Carol Quintul și din îndemnul papei Leon X? Ce-l preocupa pe omul ce-și semnase intrarea în istorie prin acel faimos „Nu pot și nici nu vreau să retractez nimic”, declarat în fața Dietei de la Worms, la 17 aprilie 1521? Îl trăgea graiul popular, vorbirea simplă și curată ce putea fi matrița unor nobile îndemnuri și mari idei, acel izvor nesecat de bogăție lingvistică încă neexploatat pentru crearea, în folosul poporului, a unor opere care să-i înalțe simțămintele.

În chilia de la Wartburg, pusă la dispoziție, în secret, de Frederick Înteleptul, electorul de Saxa, Luther traducea în limba germană populară *Biblia*. Forma aleasă pentru a fi tălmăcită era celebra *Editio Vulgata*, tradusă în latină de Hieronymus (c. 347-420), după textele ebraice și grec, și revăzută de Erasmus din Rotterdam în 1516. Această traducere, dincolo de însemnătatea intrinsecă a unui act de cultură, este, după apre-

cierile emise de specialiștii care m-au însoțit pe urmele lui Luther, o deschidere pentru literatura germană modernă, o îmbogățire a limbii literare germane. Parafrazănd o metaforă a lui Erasmus, Engels afirmă în *Dialectica naturii* că „Luther a curățat nu numai grajdurile augiene¹ ale bisericii, ci și pe cele ale limbii germane, creînd proza germană modernă...”

Din castelul de la Wartburg, construcție profană, datînd din sec. XII, Luther s-a reîntors pentru a profesa la Wittenberg.

Ideile sociale desprinse din matca religioasă și puse în circulație sub lozinca „să nu existe săraci printre voi” aveau să aprindă războiul țărănesc german și să-l înnobileze, cu însemnele îndrăznirii și ale voinței de a pune capăt unei nedrepte așezări sociale, pe plebeul Thomas Müntzer.

Dar Luther, care se fălea cu originea lui „de țaran din Möhler”, nu avea să se alăture marii răscoale. Luther, care îndemnase la răsturnarea oprîmării și proclamase libertatea pentru cei asupriți, el care compusese versurile aceluia coral — despre care Engels, inspirat de metafora lui Heine, care aseamua poeziile lui Luther cu „o floare crescută între pietre”, spunea că, „pă-

truns de certitudinea victoriei”, a devenit Marseizea secolului XVI — a retractat principiile ce declanșaseră furtuna marelui război țărănesc, opunîndu-le împăciuitoare și fătarnicului dicton biblic „cine ridică sabia de sabie va pieri”.

S-a reîntors deci la Wittenberg, tot acolo de unde pornise în surghiun după ce aruncase marea sfidare „împăratului împărățiilor spirituale”, papei Leon X.

Ne-am aflat în Catedrala din Wittenberg într-o zi la fel de cețoasă, poate, cu cea din 31 octombrie 1517, cînd Martin Luther, călugărul augustin răzvrătit, pornise să răstoarne un sistem corupt de dogme care făcea trafic cu ignoranța oamenilor. Răscoala călugărului împotriva vinzării indulgențelor avea să devină o mișcare generală împotriva abuzurilor bisericii.

Tezele afișate pe ușa principală a catedralei stau și astăzi mărturie opoziției față de fătarnica achiune a papalității. Dincolo de tot ce a însemnat frămîntare și dispută în viața Wittenbergului, pe baza și din cauza celor 95 teze și, mai apoi, a lucrărilor care au dus la ruptura de biserica catolică și înrădăcinarea unei noi dogme dizidente, reținem din acest drum pe urmele lui Martin Luther, umanismul și puterea de a reforma, pornind de la năzuințele progresiste ale poporului german.

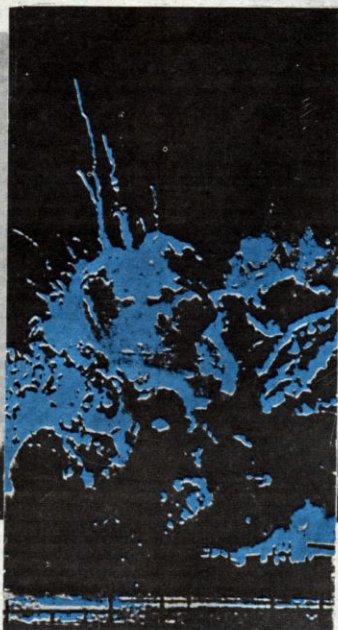
În același Wittenberg în care Luther a locuit 38 ani și unde își află mormîntul, găsim, vizavi de catedrala ce l-a făcut cunoscut, casa în care au locuit, rînd pe rînd, în trecere prin oraș, Petru cel Mare, Carol VII, precum și J. Fr. Bottger, creatorul porțelanului de Meissen. În piața orașului, în fața vechii Primării, pe locul unde se înălța eșafodul pentru execuții, s-a ridicat statuia lui Martin Luther. Republică umanistă la teroarea Inchiziției. Omul și învățatul Luther domină, ca o conștiință a marilor înfăptuiri în cultura germană, o epocă frămîntată și dură.

În biografia lui Luther, orașul Erfurt are o istorie aparte. La Erfurt, unde m-am aflat

(Continuare în p. 60)

¹ Potrivit legendei, grajdurile lui Augias — regele Elidei și unul dintre argonauți — care adăposteau 3 000 vite și nu fuseseră spălate timp de 30 ani, au fost curățate de Hercule.

DRUMUL SPRE PEARL HARBOR (X)

Lucrarea lui Prange, în zori, dormeam, ne-a adus în seara de 2 decembrie 1941, când amiralul Chuichi Nagumo, comandantul-șef al Forței Z, a primit ordinul de a ataca baza de la Pearl Harbor pe data de 8 decembrie (7 decembrie, după fusul orar al Washingtonului). Înainte de a reveni la relatarea autorului american, să vedem ce s-a mai întâmplat în zilele imediat premergătoare atacului.

La 3 decembrie, ziarul Honolulu Advertiser a publicat un editorial în care încerca să demonstreze că „Japonia este cea mai vulnerabilă țară din lume... Ea e lipsită de resurse naturale și patru ani de război cu China i-au lăsat cicatrice adânci. E adevărat, niponii au o flotă militară, dar aceasta nu dispune de o aviație corespunzătoare”. Peste exact patru zile, cititorii cotidianului aveau să constate personal cât de corespunzătoare era totuși această aviație.

Lanțul neglijențelor

GORDON W. PRANGE

Mult mai grav a fost însă alt eveniment care s-a petrecut în aceeași zi. Serviciile navale americane de informații au aflat că „oficiile diplomatice și consulare japoneze de la Hongkong, Singapore, Batavia, Manila, Washington și Londra au primit ordinul de a distruge imediat toate codurile și cifrurile lor (cu excepția unuia singur) și de a arde toate celelalte documente secrete și confidențiale aflate în posesia lor”. Kimmel a fost anunțat de acest lucru. Ceva mai târziu, el a primit o nouă cablogramă:

„Circulara 24-44 din Tokio, datată 1 decembrie și descifrată azi, ordonă reprezentanțelor diplomatice japoneze de la Londra, Hongkong, Singapore și Manila să distrugă mașinile Purple¹. Mașina de la Batavia a fost trimisă înapoi la Tokio. La 2 decembrie, Ambasada niponă de la Washington a primit de asemenea instrucțiuni să distrugă Purple,

¹ Magazin istoric, nr. 7/1983.

toate celelalte sisteme de cifrare și toate documentele secrete. Amiralitatea de la Londra ne anunță azi că Ambasada japoneză din Marea Britanie s-a conformat ordinelor“.

Să trecem peste imprudența acestui mesaj, care, dacă ar fi fost interceptat, ar fi dezvăluit japonezilor că americanii nu numai că le captau și le decriptau telegramele, dar știau totul și despre mașina Purple. Ceea ce e și mai de neînțeles este că amiralul Kimmel nu s-a emoționat deloc la primirea cablogramei, considerând, după propria lui mărturisire, că „distrugerea codurilor și cifrurilor e o procedură de rutină și faptul nu prezintă o importanță vitală“. Mai rău decât atât, Kimmel habar nu avea la ce servea Purple și a trebuit abia să se documenteze la ofițerii din serviciul său de informații. Dar, chiar când a aflat de rosturile ei, amiralul a continuat să năutească convingerea că japonezii vor ataca în sud-estul Asiei, în ideea că astfel i-s-ar fi atras în mod special atenția asupra pericolului cel-pindea. În schimb, superiorii lui de la Washington năuteau o convingere la fel de fermă că lansaseră suficiente avertismente pentru ca flota din Pacific să fie gata pentru orice eventualitate.

La 4 decembrie, comandamentul suprem al forțelor armate nipone a convenit cu ministrul de externe Togo asupra momentului când ambasadorul Nomura să-i facă lui Hull, secretarul Departamentului de stat, „comunicarea finală“, adică declarația de război: 7 decembrie, ora 13.00 (ora Washingtonului). Cum atunci urma să fie ora 7.30 în Hawaii și cum avioanele aveau să decoleze atacul la ora 8 dimineața, americanilor nu le mai rămânea practic nici un răgaz pentru a-și organiza apărarea. În vederea ultimului său demers, Nomura a fost instruit să-și păstreze pînă la capăt singurul cod pe care-l mai avea la dispoziție.

În aceeași zi, Togo a rechemat de urgență la Tokio pe Hidenari Terasaki, secretar II al ambasadei japoneze la Washington. După ce au descifrat telegrama respectivă, serviciile de informații americane au ajuns la concluzia că era un nou simptom al iminenței conflictului. Terasaki era cunoscut ca șef al înregulului aparat de spionaj nipon din emisfera occidentală și plecarea lui precipitată nu putea să însemne decât un singur lucru — război!

Tot atunci, Forța Z a intrat în ultima (și cea mai primejdioasă pentru ea) etapă a lungii călătorii pe ocean. La ora 11.30, după ce a furnizat combustibil întregii escadre, Grupa 2 de aprovizionare, formată din trei petroliere și un distrugător de escortă, s-a despărțit de restul flotei, îndreptându-se spre punctul unde urma să se reîntîlnească cu ea după efectuarea atacului. Acum, Nagumo nu mai dispunea decât de o cantitate limitată de carburant, aflată la bordul Grupei 1 de aprovizionare, ceea ce îl obliga să respecte cu strictețe orarul prestabilit.

Poate că singura zi din această perioadă când șansa a trecut de partea americanilor a fost 5 decembrie. În dimineața aceea, portavionul Lexington, însoțit de crucișătoarele grele Chicago, Portland și Astoria și de cinci distrugătoare, a pornit în direcția Midway. După-amiază, alte două crucișătoare grele au ieșit și ele din radă: Indianapolis și Minneapolis. Portavioanele Saratoga și Enterprise se aflau și ele la adăpost — primul pe coasta S.U.A., celălalt lângă insula Wake. Toate aceste nave aveau să fie ferite de dezastrul de la Pearl Harbor.

În aceeași zi, submarinele nipone trimise în avangardă au impresurat complet arhipelagul Hawaii, unele apropiindu-se foarte mult de zona în care patrolau navele americane. După-amiază, distrugătorul Ralph Talbot a interceptat niște zgomote subacvatice suspecte la 9 km de Pearl Harbor și a cerut permisiunea să lanseze o șarjă de adîncime. Permisunea nu i-a fost acordată, sub motiv că era vorba de un... rechin.

— E primul rechin cu motor în coadă de care am auzit vreodată! a comentat, furios, comandantul distrugătorului.

La peste 5 500 km depărtare spre vest, în Japonia, contraamiralul Ugaki, șeful de stat major al lui Yamamoto, nota cu satisfacție în jurnalul său: „Pînă acum, operația se desfășoară în cele mai bune condiții. Hawaiiul e prins în cursă, ca un șoarece. Să-i lăsăm să se mai lege o zi în visuri de pace!“

Sîmbătă, 6 decembrie 1941, a fost o zi deosebit de rece la Washington, unde ramurile golașe ale copacilor se zbuciumau în bătaia unui vînt înghețat. În schimb, temperatura morală din birourile ministerelor și din cancelariile diplomatice se încinsese la maximum. Aflînd despre două escadre nipone semnalate în largul apelor Cambodgiei, secretarul Departamentului de război, Stimson, a renunțat să-și mai petreacă week-endul la țară, cu soția sa. La rîndul său, ambasadorul Nomura a primit, în cursul întregii zile, 13 din cele 14 părți ale „comunicării finale“ pe care trebuia să o facă lui Hull. Clipa exactă a înmînării mesajului urma să fie precizată ulterior. Togo și-a prevenit reprezentantul să păstreze deocamdată cel mai strict secret asupra textului, interzicîndu-i chiar să-l dactilografieze. Textul era redactat în engleză, dar, bineînțeles, codificat. Firește, criptanalizii americani au interceptat și descifrat cu promptitudine mesajul, fericiți că nu trebuiau să-l traducă din japoneză.

La 6.30 dimineața, escadra lui Nagumo, aflată la vreo 1 100 km nord de Oahu, și-a făcut din nou — și pentru cea din urmă oară — plinul de combustibil. Apoi Grupa 1 de aprovizionare, formată din ultimele patru petroliere și un distrugător de escortă, a pornit spre nord, unde trebuia să aștepte întoarcerea Forței Z din Hawaii.

Între timp, la Pearl Harbor, Kimmel, Short și statele lor majore au dezbătut dacă să păs-

treze sau nu cuirasatele, crucişătoarele grele şi celelalte nave în rada portului. Rămânerea lor acolo le făcea o ţintă uşoară pentru un eventual atac japonez. Dar scoaterea lor în larg prezenta şi ea riscuri, deoarece lipsa port-avioanelor le priva de acoperire aeriană. De asemenea, mesajul primit de Short de la Marshall cerea să se evite alarmarea populaţiei civile, fenomen care ar fi fost de neîn-lăturat dacă toată flota ar fi părăsit baza. În consecinţă, Kimmel a decis să păstreze navele în port.

Consulatul nipon din Honolulu, solicitat insistent de Tokio, a continuat să trimită şi la 6 decembrie informaţii despre mişcările flotei. La ora 13, Takeo Yoshikawa, principalul spion al acestei agenturi, a expediat o radiogramă cifrată, în care îşi asigura superiorii că americanii nu instalaseră un baraj de baloane captiv deasupra bazei, nici plase de protecţie antitorpile în jurul cuirasatelor. După ce dădea numeroase alte detalii, Yoshikawa adăuga o neaşteptată opinie personală: „După toate probabilităţile, există condiţii foarte favorabile pentru a se efectua un atac prin surprindere împotriva acestei baze”.

Iată deci că şi japonezii comiteau o imprudenţă: referirea la un atac împotriva bazei

de la Pearl Harbor trebuia să-i pună imediat în alertă pe americani. Din nefericire pentru aceştia, Joseph Finnegan, ofiţerul de informaţii care a deciprat şi tradus radiograma, a omis câteva fraze, printre care şi recomandarea lui Yoshikawa. Abia la 8 decembrie s-a obţinut o versiune engleză completă a textului. Evident, era mult prea târziu.

În aceeaşi dimineaţă de sîmbătă, la 11.30, gruparea operativă a lui Nagumo a virat brusc spre sud, cu direcţia Hawaii, mărindu-şi viteza la 20 noduri. Zece minute mai târziu, Akagi a ridicat istoricul pavilion Z, pe care amiralul Heihachiro Togo îl înălţase la 27 mai 1905, în bătălia din strîmtoarea Tsushima. Folosind semnalizarea optică, Nagumo a transmis apoi celorlalte nave un ordin operativ — de fapt, prelucrarea celui conceput de Ugaki la 2 decembrie: „Înălţarea sau prăbuşirea imperiului nostru depinde de acest război. Fiecare din voi se va strădui din răspuneri să-şi ducă la capăt cu bine misiunea”! Era ordinul operativ nr. 13 al Flotei combinate...

Să reluăm acum firul lucrării lui Prange. În zori, dormeam, din care prezentăm câteva pasaje semnificative, într-o traducere intructivă prescurtată.

„Intraţi în alertă!”

În seara de sîmbătă, 6 decembrie, pe la ora 21, criptografilor americani au terminat de descifrat cele 13 părţi ale mesajului lui Togo către Nomura. Deşi ultima parte nu sosise încă, ei s-au decis să prezinte un exemplar preşedintelui Roosevelt. Acesta a citit, în zece minute, cele 15 pagini dactilografiate, apoi le-a întins consilierului său personal, Harry Hopkins, spunându-i:

— Asta înseamnă război! Tot atunci, generalul H.H. Arnold a dat ultimele instrucţiuni Escadriilor 38 şi 88, care se pregăteau să decoleze, cu bombardierele lor B-17, în direcţia Filipinelor, cu escală pe aerodromul Hickam, din Hawaii. Arnold a prevenit echipajele:

— S-ar putea să vă prindă războiul pe drum...

— Atunci de ce nu avem nici o armă la bord? a întrebat maiorul T.H. Landon.

— Pentru că traversarea Pacificului cere un mare consum de benzină şi vrem ca avioanele noastre să fie cât mai uşoare. Pînă la Pearl Harbor, nu anticipăm vreo ciocnire armată...

Într-adevăr, lipsa bombelor se explica prin dorinţa de economisire a combustibilului. Dar mitralierele nu erau montate pentru că fabricarea vizoarelor lor nu se terminase încă. Chiar şi așa, avioanele au ajuns pe Oahu cu rezervoarele aproape goale. Escadra lui Nagumo se îndrepta rapid spre sud. Viteza era acum de 24 noduri. În faţă, naviga crucişătorul uşor Abukuma, urmat de patru distrugătoare, desfăşurate în evantai, apoi de cuirasatele Hiei şi Kirishima, avînd de o parte şi de alta a lor crucişătoarele grele Chikuma şi Tone. Era scutul puternic, în spatele căruia se adăposteau portavioanele Akagi — nava amiral —, Kaga, Soryu, Hiryu şi, în urma lor, Shokaku şi Zukaku. Pe flancuri şi în arîngardă, alte distrugătoare le asigurau paza, iar în încheierea formaţiei veneau cele trei submarine, ca nişte şerpi de mare.

În vreme ce Forţa Z se apropia tot mai mult de Oahu iar Hawaiiul dormea ultima sa noapte liniştită, la Washington sosea cea de-a 14-a şi ultima parte a „comunicării finale”. Ea se termina cu fraza: „Guvernul japonez regretă că trebuie să notifice guvernului Statelor Unite că, dată fiind atitudinea aces-

tuia, se vede în imposibilitatea de a continua negocierile în vederea realizării unui acord”. După cit se pare, Togo se decidese, în cele din urmă, să nu declare. făţiş război, ba chiar să nu rupă în mod explicit relaţiile diplomatice, ci doar să sisteze tratativele.

Această ultimă stratagemă şi-a avut partial efectul scontat. În dimineaţa de duminică, 7 decembrie, cînd a citit şi ultima parte a mesajului, Roosevelt a avut o reacţie mai puţin vie decît în ajun, mulţumindu-se să clatine din cap şi să spună:

— Aşadar, japonezii întreprind negocierile...

Între timp însă, colonelul Rufus S. Bratton, din serviciul de informaţii al armatei terestre, specialist al sistemului de deciprare *Magic*, a interceptat o nouă cablogramă a lui Togo către Nomura: „Rog pe ambasador să prezinte răspunsul nostru guvernului Statelor Unite (dacă e posibil, secretarului Departamentului de stat), la 7 decembrie, ora 13 — ora Washingtonului”.

Bratton şi-a dat imediat seama de importanţa vitală a mesajului. Nici o directivă de la Tokio nu precizase pînă atunci vreo dată sau vreo oră pentru un demers cerut

¹ Magazin istoric, nr. 10/1983.

Patru dintre cpetentile militare protagoniste ale episodului Pearl Harbor: americanii Kimmel și Short, japonezii Nagano și Nagumo

În p. 49: Banzaii! Banzaii! Echipajul unui portavion nipon salută un aparat de zbor decolat pentru a bomba Pearl Harbor

lui Nomura. Lucrul era cu atât mai bător la ochi cu cât corpul diplomatic se bucura de o odihnă absolută într-o zi de duminică. Fără să se gîndească anume la Pearl Harbor (toată lumea la Washington era convinsă că, după „avertismentul de război” primit la 27 noiembrie, Kimmel își trimisese flota în larg), Bratton a sesizat primejdia și a vrut să-l prevină imediat pe Marshall. Dar șeful Marelui stat major al armatei de uscat își făcea duminica sa plimbare pe cal și nu s-a lăsat deranjat. El nu a sosit la sediu decît la 11.25, cînd a citit pe înțelede diverse alte texte și, abia la urmă, cablograma adusă de colonel. După ce s-a consultat cu omologul său naval, Stark, Marshall a dispus să se trimită următorul mesaj forțelor terestre din Filipine, Panama, coasta de vest a S.U.A. și Hawaii: „Japonezii ne prezintă, astăzi, la ora 13, echivalentul unui ultimatum. Li s-a ordonat să distrugă imediat ultima mașină de cifrat. Nu știm ce semnificație are amintita stabilire a orei, dar intrați în alertă. Transmițeti această comunicare și autorităților navale”.

Dar destinul părea să se înverșuneze împotriva lui Kimmel și a bazei de sub comanda sa. Condițiile atmosferice defavorabile au făcut imposibilă legătura prin radio cu Hawaii pe lungimea de undă folosită de armată. Singura soluție a fost de a se transmite mesajul printr-o companie telegrafică particulară pînă la San Francisco, iar de acolo, tot pe un cir-

cuit comercial, pînă la Honolulu. Se făcuse 12.17, deci nu mai rămăseseră nici trei sferturi de oră pînă la înmînarea „ultimatumului”.

Prima vîrsare de sînge

În aceeași dimineață de duminică, 7 decembrie (după fusul orar al Hawaiiului), comandorul Mitsuo Fuchida, care urma să conducă atacul aerian asupra bazei de la Pearl Harbor, s-a sculat la ora 5. Îndreptîndu-se spre popota ofițerilor de la bordul lui Akagi, el s-a întîlnit cu locotenentul Shigemaru Murata, care l-a salutat zîmbind și i-a spus:

- Honolulu doarme dus!
- De unde știi?

— Postul de radio de acolo transmite numai muzică ușoară.

A urmat apoi un ultim instructaj al piloților, în cursul căruia Fuchida a insistat asupra respectării cu strictețe a procedurilor tactice. La 5.30, crucișătoarele Chikuma și Tone au catapulțat cîte un hidroavion de recunoaștere, pentru a furniza cele mai precise și mai proaspete detalii cu privire la poziția navelor americane. Peste 20 minute, cele șase portavioane și escortoarele lor au virat la babord, luînd direcția est. Nici 400 km nu le mai despărțeau acum de Oahu. Sosise momentul decolării.

Urcîndu-se în carlingele lor, membrii echipajelor și-au legat în jurul capului benzile de pînă albă, denumite *hachimaki* — simbol al accep-

tării sacrificiului suprem. Pe fiecare dintre ele, era înscris cuvîntul *hissho* (victorie sigură).

De la hidroavioane nu se aștepta o veste, iar marea era foarte agitată. Din această cauză, decolarea a întîrziat cu alte 20 minute. În cele din urmă, primul avion de vînaătoare (tipul așa-numit Zero) și-a luat zborul. După avioanele de vînaătoare (43), a venit rîndul bombardierelor de mare altitudine (49), în frunte cu cel pilotat de Fuchida. Au urmat bombardierile în picaj (51) și apoi avioanele torpiloare (40). În 15 minute — un record absolut — au ajuns în văzduh 183 din cele 185 aparate planificate pentru primul val. Un avion de vînaătoare s-a prăbușit în mare, iar un altul nu a putut decola din cauza unei defecțiuni la motor. După ce a făcut cîteva cercuri largi deasupra escadrei, Fuchida a semnalizat grupării sale să ia direcția Oahu. Era ora 6.20.

Nu a trecut nici un ceas și a început lansarea celui de-al doilea val: 36 Zerouri, 54 bombardiere orizontale și 78 bombardiere în picaj. La 90 minute după plecarea primului avion din primul val, decola ultimul avion al ultimului val. Aflat acum la aproximativ 325 km de Oahu, Nagumo avea toate motivele să fie mulțumit: călătoria se desfășurase fără nici un incident și elementul surpriză părea pe deplin asigurat.

Și totuși surpriza ar fi putut fi evitată în ultimul moment, dacă lanțul de neglijențe nu ar fi continuat să-i paralizeze pe americani. La

6.30, pregătindu-se să intre în radă, vasul de aprovizionare Antares a detectat turnul unui submarin străin, care avea probabil dificultăți de imersiune. Avertizat, distrugătorul Ward a deschis focul împotriva intrusului, mai întâi cu artileria de bord, apoi lansând șarje de adincime. Lovit în plin, submarinul s-a scufundat.

Astfel, contrar părerii curente, primele focuri ale războiului din Pacific au fost trase de americani și prima vărsare de sânge a aparținut japonezilor. Dar indolența și încetinilele birocratice au continuat să-i favorizeze pe atacatori. Raportul transmis de căpitanul distrugătorului Ward a fost înregistrat la 6.53 — cu o oră și două minute înainte ca Fuchida și oamenii săi să lanseze primele bombe. Era duminică și mulți ofițeri lipseau. Puținele birouri care funcționau aveau telefoanele ocupate. Într-un tirziu, când vestea i-a parvenit, Kimmel s-a arătat sceptic:

— Am avut atitea alarme false până acum, încît e mai bine să așteptăm confirmarea incidentului...

Si, așteptînd confirmarea, Kimmel nu i-a spus nimic generalului Short. Prezența unui submarin nipon în imediata apropiere a intrării în radă ar fi trebuit să pună în stare de alarmă nr. 3 — cea mai avansată — atît trupele terestre cit și forțele aeriene care le erau atașate. Ignorînd cele întimplute, Short continua să creadă că singura primăjdie ce-l pîndea era un eventual sabotaj

La ora 7, stația de radar din nordul insulei Oahu a captat imaginea unui grup enorm de avioane, venind dinspre nord-est și aflat la vreo 240 km distanță. Prevenit imediat, locotenentul Kermit Tyler, de la Centrul de informații al bazei, și-a închipuit că era vorba de cele 12 bombardiere B-17, care urmau să sosească din S.U.A., în drum spre Filipine. La 7.39, stația de radar a anunțat că avioanele se apropiau la mai puțin de 40 km, fără să atragă însă atenția asupra marelui lor număr. Drept care, Tyler a rămas

încredințat că nu avea de-a face cu forțe inamice și nu a sesizat pe nimeni.

La 7.33, compania telefonică R.C.A. din Honolulu a recepționat mesajul lui Marshall pentru Short (la Washington era acum 13.03, deci termenul limită fusese depășit, fără ca Nomura să înmîneze „comunicarea finală”, deoarece nu reușise să transcrie toate cele 14 părți). Oficiul postal a aplicat cablogramei — care nu purta nici o mențiune de urgență — procedura de rutină, trimițînd-o la Pearl Harbor cu un curier motociclist: culmea ironiei, era un tînăr de origine japoneză, pe nume Tadao Fuchikami!

La 7.35, după ce a înconjurat de cîteva ori baza navală, pilotul hidroavionului de recunoaștere lansat de Chikuma a transmis prin radio: „Formație inamică ancorată în radă: nouă cuirasate, un cruciător greu, șase crucișătoare ușoare. Direcția vîntului dinspre 80°, viteză 14 m/secundă, vizibilitate 1 700 m, densitatea norilor 7”.

La 7.40, ajuns deasupra insulei Oahu, Fuchida a lansat o singură rachetă luminoasă — semnalul că surpriza era deplină. Dîndu-și seama că piloții avioanelor de vînațoare nu văzuseră racheta, comandorul a mai lansat una. Cei de la bordul bombardierelor în picaj au crezut că li se semnaliza o intervenție a inamicului și au atacat imediat aerodromul Hickam și cel de pe micuța insulă Ford, de la intrarea în radă. Conform planului, primele trebuiau să intre în acțiune avioanele torpiloare și Fuchida a scrișnit din dinți, la gîndul că raidul va eșua. Foarte repede însă, el a înțeles că ordinea de desfașurare a fazelor nu mai avea nici o importanță. La 7.49, comandorul a transmis prin radio întregii grupări, *To, to, to*, prima silabă a cuvîntului *toisugekiseyo* (atac).

Iar peste alte patru minute, în cabina de comandă a portavionului Akagi, viceamiralul Nagumo a primit semnalul că Fuchida reușise să obțină maximum de surpriză strategică:

— *Tora! Tora! Tora!*

CERNIȘEVSKI ÎN DEPORTARE

(Urmare din p. 27)

bau documentele pe care le avea asupra sa — de guvernatorul general al Siberiei orientale „să-l escorteze pe Cernișevski la Blagovescensk”, ispravnicul Jirkov a refuzat să-l predea pe surghiunit fără ordinul special al guvernatorului Iakutskului. Mișkin a fost nevoit să plece la Iakutsk însoțit de doi cazaci, pe care Jirkov i-a obligat să-i ia cu el. Pe drum, Mișkin i-a pus pe fugă pe însoțitorii săi cu cîteva focuri de armă și s-a ascuns în taiga. A doua zi însă 20 iulie, a fost prins. Pînă la sfîrșitul vieții, el nu s-a mai smuls din minile temnicerilor țariști. După arestarea lui Mișkin, adică după aproape zece ani de continue încercări, revoluționarii au încetat să întreprindă ceva în acest sens. Nereușita tuturor tentativelor i-a convins pe narodnici de „greutățile de netrecut” implicate de evadarea lui Cernișevski.

Scurt timp, numele lui Cernișevski a dispărut din atenția opiniei publice, pentru a reapare apoi în prim plan. Liberalii au continuat să facă demersuri pe lîngă guvern și țar pentru eliberarea lui. Toate au fost însă respinse, uneori inițiatorii lor fiind chiar pedepsiți. Interesul diferitelor pături ale societății ruse față de prizonierul de la Viluiisk nu a scăzut. În cele din urmă, țarismul a fost nevoit să cedeze în fața opiniei publice, revoluționarii avînd de jucat un rol hotărîtor în acest sens. În toamna anului 1882, guvernul a început să trateze cu organizația „Narodnaia volean” despre condițiile în care revoluționarii ar fi de acord să înceteze teroarea. Recunoscuîndu-și slăbiciunea în momentul dat și urmîrind să obțină un răgaz, Comitetul executiv al organizației „Narodnaia volean” a prezentat numai două condiții: cercetarea fărădelegilor comise de administrația regiunii Transbaikail și eliberarea lui Cernișevski.

În românește de
Valentina POPOYICI

noiembrie
1933

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronică mărunță

● La procesul preținșilor incendiatori ai Reichstagului, care are loc la Leipzig, patru avocați străini, care apărau pe acuzați au fost expulzați din Germania. Faptul a ridicat proteste în toată lumea. Și la noi, un grup de avocați din baroul de Ilfov au expediat următoarea telegramă: „Curții de Justiție din Leipzig, acum la Berlin. Subscriși avocați din București protestăm contra măsurilor agresive și nedrepte, ordonate de Curtea de Justiție din Leipzig în procesul acuzaților preținși incendiatori ai Reichstagului și prin care măsurile a fost violat și total ridicat dreptul de apărare, care întotdeauna a fost ținut în cinste de poporul german”. (2 noiembrie)

● În urma Consiliului profesoral al Facultății de drept din București s-a hotărât începerea construcției noului local al Facultății de drept. Construcția va fi executată după planurile arhitectului Petre Antonescu.

● La ce lucrează... Liviu Rebreanu: un nou roman, Gorila; I. Peltz a terminat de scris Calea Văcărești; Tudor Arghezi „are în casa nouă de lângă Văcărești teancuri de cărți în manuscris. Unii spun că sînt cărți despre numai despre copii”. Ionel Teodorescu a tipărit Gorila, „roman dens, de viață plină, cu acțiune plină și multă tinerețe”; Gala Galaction are o activitate „mai rodnică decît oricînd”, apărîndu-i Papucii lui Mahmud și Doctor Talfun. (Dimineața, 3 noiembrie)

● Sub direcția lui George Georgescu, orchestra Filarmonicii a deschis așezî la Ateneul Român seria concertelor simfonice. Un succes strălucit a fost acela al foarte tînrului pianist Dinu Lipatti.

● În Monitorul oficial din 3 noiembrie a apărut decretul regal prin care prof. dr. Constantin

Noiembrie 1933. Între evenimentele care în această lună rețin atenția presei bucureștene se numără demisia guvernului național-tărănesc condus de Al. Vaida-Voievod. Așteptată de mai mult timp și dorită cu intensitate de Partidul Național Liberal — care, cum am consemnat și în cronicile apărute în numerele trecute ale revistei noastre, dezlănțuise în ultimele luni o violentă campanie împotriva guvernării național-tărăniste — demisia se produce oficial la 14 noiembrie. Pînă în ultimele zile, primul ministru încearcă să mascheze poziția subredă a Cabinetului și să acrediteze ideea trăinicieii sale. Aflat, la 7 noiembrie, la Sinaia, pentru o audiență la monarh, el declară ziariștilor, după cum citim în ziarul *Dimineața* ce poartă data de 9 ale lunii:

„— De ce să plecăm? Aș putea-o face numai în următoarele cazuri: 1. dacă aș fi bolnav — și nu sînt; 2. dacă n-aș mai avea încrederea Coroanei; 3. dacă n-aș mai avea încrederea Parlamentului; 4. dacă s-ar produce un eveniment extern care să reclame o schimbare urgentă de regim.

Or, toate acestea nu se întîmplă. Liberalii declară că sîntem divizați și că trebuie să plecăm deci de la guvern”.

Premierul nu crede posibilă nici măcar o remaniere a guvernului: „— De ce să facem remanierea? Garnitura noastră nu este destul de bună?”

În schimb, față de o posibilă guvernare liberală, Vaida-Voievod nu lasă loc niciunei speranțe:

— Nu văd ce ar putea face ei mai mult decît noi; nu văd nici o garnitură mai bună decît a noastră”.

Dar, peste numai șapte zile de la aceste declarații atît de categorice, guvernul condus de Vaida-Voievod își prezintă demisia, fiind înlocuit cu o „garnitură” liberală, în frunte cu I.G. Duca.

Demisia guvernului Vaida este în primul rînd consecința măsurilor care l-au făcut de nesuportat în ochii maselor populare, îndeosebi acceptarea Acordului de la Geneva, care, în cazul aplicării lui, ar fi dus la accentuarea înfeudării țării capitalului străin și înăbușirea în singe a eroicelor lupte greviste ale muncitorilor cefești și petroliști din ianuarie-februarie 1933: „Unul din momentele cele mai importante, se arată într-un document al P.C.R. din această perioadă, care au silit guvernul Vaida să se retragă, au fost, fără îndoială, luptele din februarie. Luptele din februarie au zguduit într-o asemenea măsură statul burghez român, încît urmările lor au fost resimțite luni întregi după ce au avut loc și se mai resimt și astăzi încă”.

¹ Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat prin puncte de suspensie intreruperile de text în extrasele preluate din ziarele respective. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții (crute de normele ortografice actuale, scrierea din original).

Calea Victoriei
în fața
Palatului
Telefoanelor
în urmă
cu cinci
decenii

Presă bucureșteană
din 1933
evocă festivitățile
Marii Uniri
din 1918
de la care
aniversează
15 ani

Așadar, țara are un nou guvern. „După 5 ani de opoziție, scrie *Adevărul* din 16 noiembrie, partidul liberal dă României, din nou, un guvern”.

După cum scriu ziarele, alcătuirea noii echipe ministeriale „pur liberale”, ca să folosim o expresie din *Adevărul* — n-a fost deloc ușoară. Aceasta și pentru că între condițiile pe care regele le-a pus lui I.G. Duca, atunci când l-a însărcinat să formeze Cabinetul, a fost și aceea de a obține — cum a declarat chiar noul prim-ministru — „o colaborare cu d-nii Octavian Goga și Gh. Brătianu”. O treabă deosebit de dificilă în ceea ce privește colaborarea cu Gh. Brătianu, dat fiind desprinderea acestuia din urmă de Partidul Național Liberal.

„Chestiunea cea mai grea — scrie ziarul *Adevărul* — este întrevăderea ce se pune acum cu d. Gh. Brătianu. Se știe că d-nii Duca și Brătianu nu au raporturi personale. Dat fiind însă că d. Duca a primit mandat din partea regelui să trateze cu d. Gh. Brătianu, s-a discutat așadar [într-o consfățuire cu fruntașii P.N.Ț.] în ce fel va trebui să aibă loc această întrevădere”.

Pină la urmă, întâlnirea dintre cei doi a avut loc. Ea „a fost însă cum precizează același ziar, rece, și n-a durat decît 10 minute. Ieșind de la Brătianu, Duca a declarat: «L-am vizitat pe Gh. Brătianu și i-am propus o colaborare în guvern. D. Gh. Brătianu mi-a declarat că refuză orice colaborare cu partidul liberal de sub conducerea mea»”.

Date fiind relațiile dintre cei doi lideri liberali, întrevăderea amintită provoacă numeroase comentarii din partea ziarelor. Nu lipsesc nici cele caustice, ca, de exemplu, cel apărut în *Lupta*, în ajunul formării noului guvern la 14 noiembrie: „Grea condiție i-a pus regele d-lui Duca! Să se ducă să-i facă propuneri d-lui Goga, treacă-meargă. Dar să se ducă acasă la d. Gh. Brătianu, cu care nu vorbește de 3 ani și jumătate și care abia ieri dimineață, printr-o ediție specială a *Mîșcării*, l-a înjurat groaznic — iată o corvoadă pentru care suveranul ar trebui să-l ție pe d. Duca la putere 12 ani încheiați! Totuși, eu aș face o propunere trazeanțională: d. Duca locuiește în str. Cometa, iar d. Gh. Brătianu în prelungirea Știrbei Vodă. Ei bine, la ora fixată, ambii să pornească de la domiciliul respectiv și să se întâlnească la jumătatea drumului, la un punct fixat de mai înainte de d. Titulescu, ca arbitru imparțial. În acel punct neutru să trateze. În felul acesta se salvează situația. Că nu se vor înțelege, asta e sigur, dar cel puțin se vor salva ambele prestigii!”

Schimbarea guvernului oferă ziarelor prilejul și pentru alte comentarii malițioase. Tot în *Lupta*, de astă dată din 16 noiembrie, citim: „Enorm e numărul celor neconsolați că n-au intrat în guvernul Duca. Sînt unii fruntași care ieri, la orele 5 erau miniștri, adică se găseau pe listă. Bieții oameni se îmbrăcaseră în frac și așteptau cu emoție clipa supremă a depunerii jurămîntului.

Cronica măruntă

Parhon, titularul catedrei „Clinica boalelor nervoase și mințiale” de la Facultatea de medicină din Iași, a fost numit profesor titular la catedra de „Endocrinologie clinică și teoretică” de la Facultatea de medicină din București. (5 noiembrie)

● Universul anunță că întreaga rețea telefonică a Capitalei a fost automatizată. La montarea echipamentului automat la centrala din Calea Victoriei, s-a lucrat timp de 3 ani fără întrerupere. (6 noiembrie)

● Din repertoriul Teatrului Național: luni 6 noiembrie — Hamlet; marți 7 noiembrie — Gaitele; miercuri 8 noiembrie — matineu. Thebalda, seara O scrisoare pierdută; joi 9 noiembrie — matineu. Ion, seara Titanic Vals; vineri 10 noiembrie — Elisabeta, regina Angliei; sîmbătă 11 noiembrie — matineu. Violettele de Parma și Căprița, seara, Hamlet; duminică 12 noiembrie — matineu. Thebalda, seara, Titanic Vals.

● Ieri s-a disputat primul cross feminin din țară. Alergarea s-a desfășurat în preajma Arcului de triumf, iar distanța totală a fost de 1 200 m. (7 noiembrie)

● Președintele Păinlevă, renumitul matematician și om politic, decedat de curînd, era foarte spiritual. Într-o zi, discuta cu un grup de oameni de știință despre fenomenele care ating maximum de viteză. Cineva menționă sunetul, lumina etc. „Nu interviți Păinlevă, cea mai mare lăcușă din lume o ating știrile false”. (9 noiembrie)

● Societatea Prietenii Istoriei Literare își continuă activitatea sub președinția prof. P.V. Haneș. La ultima ședință, din 9 noiembrie, a conferențiat Dan Smîlănescu despre *Lirica Unirii* de la 1859.

● Expoziția retrospectivă Constantin Vodă Brîncoveanu este deschisă la Muzeul Arhivelor statului. Se pot admira nenumă-

noiembrie
1933

ILUSTRATIUNEA ROMANA

Roadele toamnei

Cronica măruntă

rate, odoare, cărți, documente, stampe, monede, precum și sabia cu nestemate a lui vodă, portretul găsit la Muntele Sinaia, Jurnalul întim autograf al lui Brincoveanu etc. (11 noiembrie)

● Din bibliografia istorică a Iunii: C. Secășanu—Colecțiunile numismatice; N. Jorja — Opinia publică germană și România lui Carol I înainte și după Războiul de independență; G. Bogdan-Dulcă — I. Barac; C. Filitti — Oameni dependenți și cultivatori liberi în Principatele române în sec. XV-XVII; I. Lupas—Începuturile domniei lui Matei Basarab și relațiile lui cu Transilvania.

● Mline are loc evenimentul preeminent al stagiunii cinematografice: premiera mult așteptatului film Ultima noapte, producție de o montare uluitoare, regizată de celebrul Howard Hawks și în care falmoasa vedetă Joan Crawford joacă pentru prima oară alături de Gary Cooper. Filmul acesta cu totul excepțional va fi prezentat tot de cinematografele „Select” și „Bd. Palace”. (16 noiembrie)

● Noi descoperiri arheologice la Constanța. Au fost scoase la lumină ruinele unui turn al cetății Tomis. „În dreapta și în stînga turnului se văd în prelungire temeliile vechiului zid înconjurător al cetății. Zidul din dreapta duce spre mare, cel din stînga — pe sub temeliile caselor cu care formează pe alocuri un bloc comun — merge spre celelalte turnuri și porți, așa cum a prevăzut profesorul Părvan în lucrarea Zidul cetății Tomis. (18 noiembrie)

● Escadrila aviatorilor români care au făcut un raid în Africa, parcurgând 5.200 km, s-a înalțat ieri exact la ora 3 și jumătate d.ă. pe aerodromul Băneasa. Majorul Cernescu, șeful escadrilei: „Pretutindeni am fost întâmpinați, ca românii, cu toată simpatia”.

La orele 6 li s-a spus să binevoiască a dezbrăca fracul și a-l reinstala în naftalină, căci au fost șterși de pe listă. Mai mult: unii știau, la orele 7 seara că sînt miniștri la cutare departamente. La poarta Palatului Regal, înainte de a se prezenta Suveranului, li s-a spus însă că au fost... remaniați, că sînt la alte departamente! Și de unde oamenii, la orele 6 își descoperiseră aptitudini pentru departamentele de la acea oră, la orele 7 trebuiau să se considere competenți pentru cu totul alte ministere!”

La 11 noiembrie apare primul număr din cea de-a treia serie a revistei *Cuvîntul liber*, săptămînal de politică și literatură. În articolul de deschidere semnat de directorul revistei, publicistul Tudor Teodorescu-Braniște, se relevă că publicația „reapare acum așa cum a apărut în 1919 [sub conducerea lui Constantin Graur], așa cum a reapărut în 1924 [sub direcția lui Eugen Filotti]”.

De ce reapare *Cuvîntul liber*? „Nu dintr-o ambiție personală. Nici dintr-o deșartă dorință de publicitate”. Într-o perioadă în care politicienii de tot felul, „cerșetorii de voturi — cum scrie Teodorescu-Braniște, în stilul său caustic — fabricanții de popularitate, negustorii de sovînim, teighetarii ideii naționale”, caută să speculeze buna-credință a cetățeanului, *Cuvîntul liber* îi va spune „răspicat adevărul adevărat. În politică, în literatură, în teatru, în plastică. În toate domeniile vieții omenești, *Cuvîntul liber* se va ridica, hotărît și dîrz, împotriva tuturor minciunilor convenționale, care circulă în voie, de pe catedra universitară în sala de curs și de acolo, în piața mare”.

Timp de trei ani, pînă în octombrie 1936, cînd va fi interzisă „din cauza atitudinii fațăș comuniste pe care a adoptat-o în ultimul timp”, după cum se va menționa în nota politiei de interzicere a publicației din 3 octombrie 1936¹, *Cuvîntul liber* se va integra ofensiviei forțelor revoluționare, de stînga, democratice din țara noastră cu scopul de a bara asaltul fascist stîmulat și corelat cu agresiunile hitleriste de tot felul. Va fi una dintre cele mai influente reviste care vor face front comun cu cele aproape 200 publicații ilegale și legale apărute sub egida P.C.R. în anii 1933-1936.

Cuvîntul liber nu a fost o publicație îndrumată de P.C.R., dar, prin unii din membrii redacției, colaboratori ca Alexandru Sahia, Gheorghe Dinu, George Macovescu, Eugen Jeleleanu, Ștefan Voicu, cunoscuți intelectuali comuniști, a fost influențat de concepția și ideologia P.C.R. Între colaboratorii publicației s-au numărat oameni de cultură cu convingeri social-politice, filozofice, de nuanțe din cele mai variate. Printre cei care au semnat în paginile publicației se numără Lucrețiu Pătrășcanu, Tudor Teodorescu-Braniște, Octav

¹ *Cuvîntul liber* în apărarea independenței și integrității României, editie îngrijită de Ion Ardeleanu; studiu introductiv, Ion Ardeleanu, Mircea Musat, Editura „Eminescu”, 1982.

Cu ocazia Congresului artiștilor instrumentiști din România, care a avut loc în 1933 și la care au participat, ca delegați, cei mai buni interpreți din toate orașele țării, Sindicatul respectiv a organizat un concert la Areele Romane. La pupitrul orchestrei, alcătuită din cîteva sute de persoane, dirijorul George Georgescu (1887-1964). Fotografia, inedită, ne-a fost pusă la dispoziție de profesorul universitar Alexandru Rădulescu, pe atunci prim violonist și, apoi, vreme de mulți ani, prim solist la violă în Orchestra filarmonică „George Enescu”

Livezeanu, Mircea Grigorescu, Demostene Botez, Victor Eftimiu, Scarlat Callimachi, Gogu și Dorina Rădulescu, Șerban Cioculescu, Geo Bogza, Gala Galaction, F. Brunea-Fox, C. Titel-Petrescu, Iorgu Iordan, Petre Pandrea, Ilie Cristea, M. Gh. Bujor, F. Aderca, M.R. Paraschivescu, Ion Minulescu, N.D. Cocea, Horia Roman, Al. Philippide, B. Brănișteanu, Ion Clopoțel, D. Suchianu, Titu Cristureanu, A. Joja, I. Felea, P. Constantinescu-Iași, Emil Isac, Lucia Demetrius, Sidonia Drăgușanu, Gheorghe Dinu, Radu Păpescu, Ilarie Voronca, Al. O. Teodoreanu, Mihai Popescu, Sașa Pană, I. Peltz, M. Sevastos, Mihail Sorbul, A. Munte, Tonitza ș.a. An de an, publicația a militat cu neslăbită consecvență pentru democrație, pentru unitatea forțelor democratice ale poporului, împotriva fascismului, pentru pace, împotriva pericolului de război generat de Germania hitleristă. Iată, de exemplu, în acest număr ce deschide noua serie a *Cuvîntului liber*, un virulent articol, sub semnătura lui Alexandru Sahia, de înfierare a regimului hitlerist, regim care „în numele pămîntului care trebuie poporului german, a lărgului loc sub soare, a iubirii de patrie, aprinde cea mai aprigă ură și prăbușește, fără ezitare, ceea ce inteligența umană a creat în nesfîrșite veacuri. Banda Hitler, Göbbels, Rosenberg și Göring va rămîne de-a pururi în istorie ca cele mai perfecte genii ale răului”.

Alături de articulele de demascare și înfierare a fascismului, în paginile revistei au fost apărute interesele muncitorimii, ale luptătorilor comuniști care erau trimiși în fața instanțelor judecătorești, ale militanților care erau condamnați la ani grei de închisoare. Între emoționantele articole care au apărut în *Cuvîntul liber* se află și cel din numărul cu data din 6 iunie 1936 și intitulat *Impresii de la un proces*, de Eugen Jebeleanu, în care este evocată personalitatea tovarășului Nicolae Ceaușescu, moment reconstituit în revista noastră nr. 4/1981. Tînărul și înflăcăratul revoluționar fusese condamnat pentru atitudinea sa dîră în sprijinul muncitorilor ceferiști judecați la Brașov.

Cuvîntul liber rămîne peste ani o tribună a democrației românești, o expresie clocotită a angajării militante a intelectualilor de stînga, o înaltă școală a publicisticii patriotice.

Voința de pace a poporului nostru, atitudinea sa de fermă condamnare a politicii provocatoare pe care o duc cercurile hitleriste continuă să se reflecte, de asemenea, în paginile a numeroase publicații bucureștene ale timpului. Multe ziare folosesc prilejul împlinirii, la 11 noiembrie 1933, a 15 ani de la încheierea armistițiului dintre aliați și Germania, pentru a rememora speranțele pe care și le-a făcut omienirea în acele zile care marceau încheierea primei conflagrații mondiale ce a costat atîtea distrugerii și suferințe și pentru a dezvălui primejdiile ce încep să amenințe din nou pacea lumii. „Se împlinesc 15 ani de la încetarea războiului mondial, scrie *Adevărul* din 12 noiembrie. Cei care au trăit epoca de la 4 august

Cronică măruntă

● Institutul de studii sud-est europene redeschide la 2 noiembrie cursurile de limbi sud-orientale: rusă, turcă, groacă nouă, cehă, polonă, atât cu studenții și audienții înalți, cît și cu începătorii. Se pot înscrie: studenții al universității și Institutului academice, militari și particulari. (19 noiembrie)

● În 1929 s-a înființat în București prima școală oficială de soferi. În 1932 s-au instalat la școală, care funcționa în Căminul Victoriei 116, ateliere de mecanică, tinelherie, sudură, caroserie, electricitate. Era și un șraș care putea cuprinde vreo 80 mașini. În 1933, școala funcționează în str. Cometei nr. 23, ca o secție specială a Școlii superioare de arte și meserii. Școala eliberează certificate pentru următoarele categorii de conducători auto: amatori, profesioniști, motocicliști, tractoriști. Diferiți ingineri și specialiști predau următoarele cursuri: tehnologia materialelor, mecanica descriptivă, curs complet asupra construcției automobilelor și funcționării lor, noțiuni generale de electricitate, combustibilă și uleiuri întrebuintate la automobile, regulamente de circulație, citirea hărților, precum și noțiuni de drept civil și comercial, drept penal, asigurări, noțiuni de mică chirurgie.

● Mihail Sadoveanu, într-o mărturisire publicată de Dîmineața, despre romanul său *Locul unde nu s-a întîmplat nimic*:

„E locul cel mai scump amintirilor autorului, căci acolo a văzut lumina zilei și acolo îl sînt mîinii părinților. M-am întors după trei decenți în locul meu de naștere și nu l-am mai cunoscut și aproape nimenea nu mă mai cunoștea”. (20 noiembrie)

● La Sofia, apare în colecția „Floarea literaturii balcanice”, un volum cu navele semnate de Eminescu, Caragiale, Vlahuță,

noiembrie
1933

Caricatură
antichitleristă
apărută în ziarul
Adevărul

Cronică mărunță

Delavrancea, D. Anghel, Rebreanu, Brătescu-Volnești.

● Conform cu angajamentul luat de a schimba complet repertoriul după 15 zile, Tânase, consecvent datoriei lui, a dat luni 20 noiembrie, a treia premieră, cu revista Napoleon... Tânase de N. Kirilescu, într-un act și 14 tablouri. Revista este jăscită într-un cadru admirabil de decoruri și o montare care întrece toate așteptările. Balletul este la înălțime, sub conducerea d-nei Floria Căpăli. Orchestra, sub bagheta d-lui Gheras Dendrinu, lansează cîteva melodii originale. (23 noiembrie)

● Societatea academică „Amicii Turciei”, în dorința de a prezenta publicului intelectual bucureștean o imagine fidelă a Turciei de azi, își continuă ciclul de conferințe deschis de prof. univ. Constantin C. Giurescu. A doua conferință — Ce am văzut la Ankara, va fi prezentată de I. Dragu. (23 noiembrie)

● Aseară, la ora 8, d. docent Vladimir Dumitrescu și-a dezvoltat în cadrul conferințelor Universității Libere conferința sa despre săpăturile de la Cucuteni. Conferențiarul trece în revistă diferitele descoperiri mai de seamă, insistînd în special asupra ceramicii și asupra plasticii descoperite. (24 noiembrie)

● Prof. D. Gusti, fost ministru al Instrucțiunii publice, cultelor și artelor, a fost ales vicepreședinte al Institutului Internațional de sociologie de la Paris. D-sa a fost de asemenea ales membru titular al Institutului Internațional de filozofia dreptului și de sociologie juridică de la Paris. (25 noiembrie)

● Se împlinesc 100 ani de la înființarea Academiei Mihăilescu

1914 la 11 noiembrie 1918 știu ce a fost ziua armistițiului. O imensă speranță cuprinse în ziua aceea omenirea.

Căderea țarismului și a celor două mari imperii conservatoare-militare din centrul Europei: al lui Wilhelm II și al Habsburgilor; apoi catastrofa produsă de război (10 milioane morți, 15 milioane de invalizi; ruine materiale fără de sfârșit) păreau, după armistițiu, că liberează calea spre mari și adînci prefaceri politico-sociale.

Ziarul *Lupta*, în numărul apărut în aceeași zi, scrie: „Exact acum 15 ani, goarneau sunau pe cîmpurile de luptă din Europa înșingată, încetarea ostilităților și încheierea armistițiului. Dar, deși, ne aflăm de abia la a 15-a aniversare a acestui plăpînd copil care se numește «pace», ororile războiului par uitate și perspectivele cele mai întindecate se deschid din nou omenirii. Halucinația războinică și revanșardă a național-socialismului german împiedică azi cu o diabolică stăruință orice progres al ideii de pace. Cînd e sincer guvernul Reichului? Cînd Führerul vorbește despre intențiile sale pacifice sau cînd torpilează conferința de armărie, cînd instalează 10 aeroporturi noi pe malul stîng al Rinului și organizează, în mod clandestin, mobilizarea a 45 divizii care pot fi gata de luptă într-un termen de 5 zile? Amenințarea războinică a Germaniei revanșarde scufundă omenirea în tristețe azi, în ziua aniversării armistițiului. Pentru prima dată, după 15 ani, ziua armistițiului nu mai este o sîrbătoare a păcii, ci un prilej de reflecții dureroase asupra primejdiei pe care Germania o constituie azi pentru civilizația umană”.

Presa bucureșteană consemnează restabilirea relațiilor diplomatice dintre S.U.A. și U.R.S.S. Acest act care — cum scrie *Universul* din 20 noiembrie — „încheie negocierile duse timp de 10 zile între d-nii Roosevelt și Litvinov, pune capăt rupturii care a durat 16 ani între cele două mari republici din lume”. Trei zile mai tîrziu, același ziar, după ce subliniază că „nu se poate tăgădui însemnătatea actului de recunoaștere a Rusiei Sovietice de către Statele Unite”, relevă: „În cercurile noastre politice și diplomatice, acordul între Statele Unite și Rusia Sovietică este privit cu interes și urmărit cu toată atențiunea în desfășurarea lui viitoare sub toate aspectele și cu toate garanțiile prevăzute în el. Ținînd seama de obiectivul principal al politicii noastre externe, care este o liberă dezvoltare a fiecărui stat prin armonizarea intereselor reciproce și pe baza solidă a păcii, orice destindere a raporturilor între state are pentru noi valoarea morală a unui pas înainte spre ținta finală”.

La rîndul său, *Facla*, cu data de 20 noiembrie, sub titlul *Recunoașterea Rusiei Sovietice — un eveniment mondial*, reproduce o relație în care, între altele, se subliniază că „înțelegerea realizată

Copertă
de mare semnificație
a revistei
Realitatea ilustrată
numărul
din 23 noiembrie
1933

Prima etapă
la Capidala

între America și Rusia este un eveniment istoric de prim ordin. El constituie poate prima evoluție importantă de la război încoace”.

La 13 noiembrie 1933 (de fapt 12 noiembrie, având în vedere practica ziarelor din trecut de a-și antedata apariția), *Dimineaua* apare într-un număr festiv, de 128 pagini, cu prilejul inaugurării noului local al editurii și tipografiei, „restaurat și considerabil mărit” (actualul edificiu al Întreprinderii tipografice „Lucăcăfăruș”; din str. Const. Mille).

Între cei care semnează în acest număr festiv al ziarului, este și G. Călinescu, care-și amintește de debutul său în presă: „Întitul articol din cariera mea de publicist mi-a fost publicat de *Dimineaua*. Eram student pe atunci și mi-a venit să rezum o scriere economică a lui Arturo Labriola. *Dimineaua* mi l-a publicat numaidecât. Am mai dat apoi felurite dări de seamă despre evenimente culturale și toate, fără excepție, mi-au fost publicate”. Și criticul continuă: „Nici o gazetă nu a consimțit, necunoscut fiind, să-mi publice nici cel mai mic reportaj cultural, din teama probabil de a nu deveni mai tîrziu un solicitant în redacția gazetei”.

Tot în numărul din 13 noiembrie, ziarul amintit publică un interviu cu Maria Const. Mille, soția celui care a fondat, în 1904, *Dimineaua*. Evocînd anii primului război mondial, Maria Mille își amintește: „Odată realizat visul lui de a intra în război alături de aliați, a trebuit să părăsim casa, gazeta, țara și să ne refugiem la Petrograd. Aici, la Hotelul „St. Petersburg”, Const. Mille se întîlna zilnic cu marii oameni politici ca Massaryk, Beneș și alții”. De aici, Mille a plecat la Paris, unde se aflau și alți români. „Îmi amintesc că aici, într-o zi, la hotelul unde locuim, a venit Poincaré. Era trist și deprimat; după patru ani de război, ofensiva nemților luase din nou avînt. La un moment dat, Poincaré, luînd de umeri pe Const. Mille, îi zise cu glasul tremurător: «Și totuși vom învinge, d-le Mille, vom învinge!»”.

La Paris, Mille a fondat ziarul *La Roumanie*, care milita pentru realizarea marelui deziderat al românilor: unitatea națională. În legătură cu apariția ziarului, soția marelui publicist își amintește: „O femeie cu suflet de bună româncă a fost prima furnizoare a fondurilor cu care s-a creat acest ziar. Soția lui P. Brătășanu, Iovită de o cruntă boală muri atunci în Elveția. Ea lăsa o sumă de 50 000 franci [elvețieni] cu expresia dorinței de a fi întrebuințată unui scop patriotic românesc. Atunci soțul meu sături pe P. Brătășanu să închine această sumă fondării ziarului *La Roumanie*”.

Rubrică de:
Cristian POPIȘTEANU, Valeriu BUDURU,
Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ
Selecția fotografiilor: Radu ION POPESCU

Cronică mărunță

din Iași, devină astăzi Liceu Național. Academia Mihăileană a fost cel mai vechi așezămînt de cultură superioară din țara noastră. (26 noiembrie)

● Societatea română de matematică a sărbătorit ieri la Facultatea de științe pe d-nii profesori Tîlcea și Pompelu, care au împlinit vîrsta de 80 ani.

● Lecția de deschidere a cursului de diplomatie de la Școala superioară de arhivistică și paleografie, predată de Aurelian Sacerdoțeanu, se va ține la 29 noiembrie și va trata despre Problema transcrierii documentelor românești. (28 noiembrie)

● Din inițiativa unui grup de intelectuali s-au pus bazele unei asociații care va activa pentru promovarea legăturilor culturale între popoarele din Balcani. Noua asociație va purta denumirea „Asociația culturală Nicolae Titulescu” și își va începe activitatea în primele zile ale lunii decembrie. (29 noiembrie)

● Clădirea Palatului Naționalilor, care se ridică în parcul Arianel din Geneva, se lucrează fără încetare. În aria dreaptă a monumentalei clădiri se va afla biblioteca. Partea centrală va fi rezervată pentru sala de adunare a Societății, care va putea cuprinde 2 600 persoane. Aici se vor afla și 16 săli pentru comisuni. Toată aria stîngă va fi consacrată secretariatului, cu cele 500 birouri ale sale, care acoperă o suprafață de 300 metri și va fi în patru etaje. La mansardă se vor găsi un restaurant, o infirmerie, o sală de radiografie și poșta. În subsoluri: sală de cinema, post de radiofonie, instalație pneumatică, caloriferul, ventilatoarele etc. (30 noiembrie)

Centenar Gibran

De curind ne-a vizitat țara Victor el-Kik, doctor în literatură comparată (arabă și persană) și în filozofie, profesor la catedra de civilizație și literatură arabă și persană de la Facultatea de Litere și Științe umane a Universității Libaneze. Profesorul Victor el-Kik este în același timp redactor-șef al revistei *Hā-llyāt* (Actualități).

Oa ziua acestei vizite, profesorul Victor el-Kik a conferențiat la Asociația de drept internațional și relații internaționale (A.D.I.R.I.) despre personalitatea lui Gibran Halli Gibran, a cărui activitate vastă de poet, prozator, pictor și gânditor are o deosebită importanță pentru cultura libaneză și universală.

Înainte de a-și încheia vizita în țara noastră, prof. dr. Victor el-Kik a avut amabilitatea de a acorda un scurt interviu revistei *Magazin Istoric*.

— Care este rolul istoric jucat de opera lui Gibran Halli Gibran în evoluția conștiinței naționale și sociale a poporului libanez?

— Născut la 10 aprilie 1883 în satul Bșare din nordul Libanului, Gibran își face studiile la Beirut, continuându-le apoi la Paris. Călătorește foarte mult, atît în Orientul Mijlociu cît și în Grecia, Italia și Spania. În 1903, se întoarce la familia sa, stabilită în S.U.A. din 1895. Aici desfășoară o intensă activitate literară și publicistică, participînd în același timp la propagarea culturii arabe în Occident.

Petrecîndu-și prima parte a vieții în mediul rural libanez, Gibran a cunoscut în amănunt condițiile de viață deosebit de grele impuse Libanului de jugul otoman. Origine studiază istoria Libanului și a țărilor arabe învecinate spre sfîrșitul secolului XIX și începutul sec. XX observă imediat situația de dezintegrare politică și socială în care se aflau aceste teritorii ale Imperiului otoman, supuse unui regim feudal nemilos și anacronic. Popoarelor asuprite li se impuneau ca limite ale existenței lor materiale și spirituale mizeria, ignoranța și resemnarea. Suferințele lor și exploatarea socială și națională îi împingeau la răscoale sîngeroase, ca de pildă revolta țăranilor din 1858, sub conducerea lui Tanius Șahin.

Întreaga operă a lui Gibran este dominată de ideea revoltei împotriva nedreptății, fie ea politică, religioasă sau socială. Eroi săi sînt martiri ai drepturilor omului, personaje tragice ale luptei pentru eliberarea socială și spirituală. Opera lui Gibran este o frescă amănunțită a realităților dramatice libaneze din timpul dominației otomane. Pornind de la o analiză matură a acestor realități, Gibran luptă prin operele sale pentru a trezi conștiința poporului libanez, știind că aceasta este prima etapă, obligatorie, în procesul de edificare a noii societăți libaneze, așa cum a visat-o el întotdeauna.

— În ce constă punctul de vedere al lui Gibran asupra progresului istoric al Libanului?

— Încă din primele sale lucrări (*Suflete răzvrătite, Aripă frîntă, Lacrimă și zîmbet*), Gibran cheamă fără încetare la revolta împotriva asupritorilor, prezentînd în imagini violente furiile nestăvilite a maselor, față de care manifestă o puternică și constantă afecțiune. Critica sa violentă la adresa celor bogăți și puternici este expresia unei gândiri militante, care nu rămîne la nivelul teoriei, ci se axează pe principiiile Revoluției franceze, pe bazele conceptuale ale societăților moderne: libertate, egalitate și fraternitate. În opera sa întîlnim frecvent ecouri ale gândirii lui Voltaire, Montesquieu, Diderot și, mai ales, Rousseau; în acest sens se vorbește despre el ca unul dintre pionierii noului umanism.

În același timp, atitudinea sa profund realistă și obiectivă îl determină ca în orice discurs pronunțat la New York, în 1911, să-l avertizeze pe compatrioții săi libanezi împotriva pericolului de a crede, ca înaintașii lor, în protecția pe care le-ar putea-o oferi ale puterii, cerîndu-le ca, în orice situație, să se bazeze în primul rînd pe propriile lor forțe. El proclamă, într-una din lucrările sale, că fiecare om este fiul faptelor sale, că nimeni nu trebuie să-și dădorească situația decît eforturilor proprii.

În încheierea convorbirii, prof. Victor el-Kik a ținut să releve punctele de contact dintre cultura libaneză și română reflectate în istoria relațiilor dintre cele două țări.

— Plec din România profund impresionat de literatură, civilizația, istoria, politica și realitățile acestei țări și, mai presus de toate, de oamenii din țara Carpaților, a Dunării și a Mării Negre.

Ioana CÂNDEA

ARGUMENTE PENTRU ISTORIE

(Urmare din p. 48)

două zile, am vizitat zidurile Universității în care, la îndemnul tatălui său, Luther a început, în 1501, să studieze dreptul. Era doar începutul unei cariere care avea să-și schimbe brusc traiectoria în conformitate cu firea învățatului de neobosit căutător, frămîntat de neliniști crea-tore. Ca jurist, Luther ar fi rămas doar o filă de biografie, un nume oarecare din familia magistraților germani. Luther umanistul, creatorul literar, omul de curaj, reformatorul s-a înscris însă în analele culturii germane, în analele istoriei poporului său. Fiu de miner saxon, Martin Luther a venit la Erfurt pentru a rămîne în istorie. Dar Wittenbergul avea să-l consacre și să-l ridice în panteonul marilor umaniști, al oamenilor de idei, al celor ce au dat noi dimensiuni culturii și istoriei poporului german. Marele său spirit, de largă deschidere către popor, căruia i-a închinat scrierile și pe care l-a îndemnat la înno-bilare socială, rămîne ve-nic viu.

Istoria îl poate ierta pen-tru momentele de recul, ca și pentru inconsecvențe. În mare majoritate, opera sa rămîne în posteritate plină de strălucire și consistență.

Anul acesta, Luther este aniversat pentru 500 ani de la naștere. Și tot în 1983, cu ocazia împlinirii a 100 ani de la încetarea din viață, lui Karl Marx i se aduc re-cunoștința și prețuirea pen-tru opera sa nemuritoare. Călătoria pe care am făcut-o în Republica Democrată Germană, în cadrul manifestărilor prilejuite de aceste aniversări, a oferit o reală posibilitate pentru a cunoaște în adîncime tradiția umanistă și revoluționară a poporului ger-man, marile și importantele personalități care au îmbo-gățit cu creațiile lor tezaurul culturii germane și universale.

Iată-ne, aşadar, în faţa unei noi ediţii a concursului *Magazin istoric*, a cărei primă serie de întrebări apare în numărul 200 al revistei. Concursul urmăreşte să reliefeze fapte şi momente din strălucita şi eroica luptă pentru unire şi libertate a poporului nostru, care trăieşte astăzi într-un stat socialist unitar, liber, independent şi suveran, întruchipare a idealurilor măreţe ale istoriei româneşti.

De ce l-am intitulat *20 din 200*? Pentru că vor fi 20 întrebări formulate pe baza articolelor publicate în cele 200 numere ale revistei, apărute din aprilie 1967 şi pînă în prezent. Organizînd astfel această ediţie a concursului, am răspuns şi propunerilor unui mare număr de cititori care, felicitîndu-ne în preajma apariţiei numărului 200, şi-au exprimat dorinţa de a participa la un concurs a cărui bibliografie s-o constituie toate cele 200 numere ale revistei.

Deci, 20 întrebări din 200 numere.

Cîteva precizări. Cele două serii de cîte 10 întrebări vor fi publicate în nr. 11 şi 12/1983, respectiv, nr. 200 şi 201 ale revistei. Fiecare întrebare va fi însoţită de trei variante de răspuns. Din aceste variante, numerotate a, b, c, doar una singură va fi cea corectă: ea urmează a fi indicată ca atare de concurenţi. La fiecare întrebare este menţionat, între paranteze, anul de apariţie a revistei ce trebuie consultată pentru întocmirea răspunsului. Răspunsurile vor fi scrise pe o singură faţă a unei singure feţe, care va constitui buletinul de participare la concurs.

Acest buletin de participare va fi trimis după publicarea celei de-a doua serii de întrebări, din nr. 201, decembrie 1983, şi va cuprinde două coloane verticale, numerotate I, II, corespunzînd celor două serii de întrebări. Pe fiecare coloană se vor scrie de sus în jos numărul întrebării şi litera care indică răspunsul corect. De exemplu:

I	II
1 - c	1 - b
2 - b	2 - c
3 - a	3 - a

Modelul de mai sus este, bineînţeles, pur orientativ şi nu reprezintă cîtui de puţin răspunsurile exacte la primele întrebări din fiecare serie.

Nu se vor lua în consideraţie variantele de răspunsuri.

Împreună cu cele două taloane, care vor fi tipărite în nr. 200 şi 201, respectiv, noiembrie şi decembrie 1983 ale revistei, răspunsurile la cele 20 întrebări vor fi trimise într-un singur plic pe adresa: *Redacţia Magazin istoric, Căsuţa poştală 1-702, Bucureşti, str. Intrarea Ministerului, nr. 2, Cod 70 100*, pînă cel mai tîrziu 15 ianuarie 1984 (data ştampilei poştale). Plicurile vor purta menţiunea *Pentru concurs*.

Dacă numărul scrisorilor cu răspunsuri exacte depăşeşte pe cel al premiilor, cîştigătorii vor fi desemnaţi, ca şi la concursurile anterioare, prin tragere la sorţi. Numele celor care atasează două sau mai multe serii de taloane vor fi prezente de două sau mai multe ori în urnă.

Datele personale ale concurenţilor (nume, adresă, profesie, loc de muncă) vor fi scrise cîteţ, cu litere mari de tipar, pe aceeaşi unică filă.

Concursul este dotat cu următoarele premii:

- PREMIUL 1 un casetofon DANA
- PREMIUL 2 un aparat foto ORIZONT
- PREMIUL 3 un aparat radio INTERSON
- PREMIILE 4- 5 două aparate radio SOLO 300
- PREMIILE 6- 10 cinci aparate radio GAMA
- PREMIILE 11- 20 10 stilouri HERO
- PREMIILE 21- 40 20 serviete
- PREMIILE 41- 70 30 seturi diapozitive istorice
- PREMIILE 71-120 50 abonamente pe un an la MAGAZIN ISTORIC
- PREMIILE 121-200 80 abonamente pe 6 luni la MAGAZIN ISTORIC

Încheind aici prezentarea concursului *Magazin istoric, 20 din 200*, urăm participanţilor mult succes!

PRIMA SERIE DE ÎNTREBĂRI

1. În primul număr al *Scnteii* apărut după anii de grea ilegalitate, tovarăşul Nicolae Ceauşescu — pe atunci secretar general al Uniunii Tineretului Comunist — a publicat articolul *Tineretul, viitorul poporului*, în care arăta: „Noi vrem ca alături de clasa mun-

citoare şi de poporul român tineretul să contribuie la clădirea unei Româнії adevărat libere, democratice şi independente... Educat în spiritul luptei antifasciste consecutive, tineretul va contribui la lărgirea şi apărarea libertăţilor democratice. Nu-

mai aşa poporul român va putea privi cu încredere în viitor, fiind sigur că fiii săi vor şti să apere cu viaţa lor libertăţile şi drepturile cîştigate”.

La ce dată a apărut articolul din care am citat? (1972)

- a) 21 septembrie 1944
- b) 1 octombrie 1944
- c) 14 noiembrie 1944

2. Martoră a unor evenimente însemnate din istoria Transilvaniei, cetatea din imaginea de mai sus evocă lupta voievozilor transilvăneni pentru autonomia acestei țări românești.

Numele cetății (1982)

- a) Bran
- b) Făgăraș
- c) Deva

3. În ce an a apărut primul număr al revistei cu acest titlu scoasă de August Treboniu Laurian și Nicolae Bălcescu? (1967)

- a) 1852
- b) 1845
- c) 1849

4. Detaliu dintr-un celebru coif de aur, datînd din sec. IV î.e.n., grăitor pentru înalta artă a geto-dacilor?

În ce localitate a fost descoperit? (1969)

- a) Coșofenești
- b) Agighiol
- c) Sîncrăieni

5. În dimineața zilei de 31 martie 1893, în București își deschidea lucrările congresul de întemeiere a partidului politic al proletariatului român, P.S.D.M.R., pe care un mare scriitor îl aprecia drept „evenimentul politic cel mai important în cursul acestor săp-tămîni și poate cel mai important al anului întreg”.

Știți în care sală s-au desfășurat lucrările congresului de constituire a P.S.D.M.R.? (1983)

- a) sala Dacia
- b) sala Sotir
- c) sala Sf. Ionică

6. Înlăcărat luptător pentru unire, B. P. Hasdeu scotea în 1858, la Iași, o gazetă al cărei scop era de a susține „mai înainte de toate marelui princip național al unirii Principatelor române”.

Cum se intitula publicația?

(1970)

- a) România
- b) Dacia
- c) Unirea

7. Mărturie impresionantă a istoriei geto-dacilor în lupta lor pentru apărarea pămînturilor țării, Columna lui Traian este, totodată, un remarcabil monument artistic în care sînt evocate scene din războaiele dacice, cuprinzînd 124 episoade și peste... x figuri.

Cîte figuri? (1967)

- a) 1 200
- b) 1 800
- c) 2 500

8. Ce eveniment evocă tabloul pictorului C. Lecca, de unde este reprodus acest detaliu? Este vorba despre o

pictură care-l reprezintă pe Mihai Viteazul într-unul din momentele istorice importante ale domniei sale, care au marcat drumul spre înfăptuirea unității statale a celor trei țări române. (1968)

- a) Intrarea lui Mihai Viteazul în Alba Iulia
- b) Bătălia de la Călugăreni
- c) Primirea voleyodului de către locuitorii Iașului

9. Conștiința unității de neam a românilor este prezentă în operele cronicarilor din sec. XVII-XVIII, unul dintre aceștia notînd într-o scriere a sa: „Însă rumâni înțeleg nu numai cestia de aici, ce și den Ardeal, carii încă și mai neaoși sînt și moldovenii și toți cîți și într-altă parte se află și au această limbă... tot unii sînt”.

Autorul și titlul scrierii. (1971)

- a) Constantin Cantacuzino, Istoria Țării Românești
- b) Dimitrie Cantemir, Historia Moldo-Valahica
- c) Miron Costin, De neamul moldovenilor

10. Între mărturiile documentare inedite prezentate de revistă încă de la primul număr, din aprilie 1967, se află și cele privind Războiul de Independență din 1877-1878, lărgă participare a maselor populare la ceea ce un om politic al vremii numea: „irezistibilă mișcare națională care determinase fără să-și proclame independența”.

Numele lui. (1967)

- a) M. Kogălniceanu
- b) I.C. Brătianu
- c) N. Flea

POSTA MAGAZIN ISTORIC

Publicăm în această Poșta Magazin istoric 200 citeva dintre gândurile pe care cititorii noștri au ținut să ni le împărtășească.

VOCATIA DE PACE A ROMÂNILOR

ADRIAN EM. POPESCU, învâțător pensionar, din com. Corviș, jud. Gorj: Așteptăm cu mult interes fiecare număr al revistei. Din paginile ei vedem cât de buni, de pricepuți, de curajoși, de iubitori ai pământului patriei și ai neamului, cât de înțelepți așez de război în situații din cele mai grele, mulți dintre bărbaii de stat, acela pe care istoria l-a ales în fruntea poporului nostru.

Am trăit cele două războaie mondiale și am cunoscut din plin ce înseamnă tragedia războiului pentru popoare. De aceea simțim mândrie că istorice-filozofie din Cluj-Napoca, cursuri fără frecvență, absolvind-o cu o medie peste 9. Lucrarea de diplomă a fost notată cu 10. Subiectul ei: Magazin istoric — studiu monografic cu indice analitic selectiv 1975-1979. Lucrarea a fost condusă de lector univ. dr. Marcel Știrban și a fost bine apreciată de colectivul deosebit. Din cele 5 exemplare dactilografiate (160 pagini), 4 au fost oprite la Facultate și la Biblioteca Universității.

EXAMEN DE STAT CU MAGAZIN ISTORIC

O emoționantă mărturie a dragostei și atașamentului față de Magazin istoric este cuprinsă în scrisoarea prof. N. BĂRSAN, din Sighișoara, din care reproducem citeva fragmente: Fiul meu Nicolae N. Bărsan a urmat între 1975 și 1980 Facultatea de istorice-filozofie din Cluj-Napoca, cursuri fără frecvență, absolvind-o cu o medie peste 9. Lucrarea de diplomă a fost notată cu 10. Subiectul ei: Magazin istoric — studiu monografic cu indice analitic selectiv 1975-1979. Lucrarea a fost condusă de lector univ. dr. Marcel Știrban și a fost bine apreciată de colectivul deosebit. Din cele 5 exemplare dactilografiate (160 pagini), 4 au fost oprite la Facultate și la Biblioteca Universității.

Reușita lucrării este, după părerea revistei noastre, cu atât mai semnificativă cu cât ea a fost elaborată în condiții deosebite. Cităm în continuare din scrisoarea corespondentului sighișorean: Fiul meu este invalid gradul I. Spre sfârșitul anului IV de facultate, și-a pierdut vederea aproape total, în prezent fiind nevăzător. Dar nu a încetat să se pregătească, cu sprijinul nostru, care îl citeam și îl înregistram la magnetofon.

Lucrarea prezintă fișele bibliografice (titlu, autor, numărul și anul apariției, pagina, însoțite de un succint rezumat) a 1 062 articole apărute în Magazin istoric între 1975 și 1979. Materialul este organizat în patru mari secțiuni: Introducere (Incepăturile presei istorice românești, revista Magazin istoric în contextul publicisticii istorice contemporane), Istoria României, Istoria universităților, Index (tematic și de autori).

Cităm din partea introductivă a monografiei: Marele public a primit cu încredere și entuziasm apariția revistei Magazin istoric care apare din aprilie 1967 fără întrerupere și a sprijinit-o prin colaborări, comunicări, completări la articole, aprecieri, sugestii și propuneri, participări la concursuri. Colegii și colectivul redacției întrețin un permanent dialog cu cititorii revistei, care sunt oameni ai muncii de toate categoriile, naționalitățile și vîrstele din toate zonele țării și din diferite alte țări ale globului.

Felicitările pentru lucrarea întocmită le adăugăm și urările noastre de multă sănătate și putere de muncă pentru prof. Nicolae N. Bărsan care, în prezent, este profesor preparator la o școală de nevăzători din Cluj-Napoca.

16 și 200

Inginer electrotehnic PETRU R. CONDURAT, din Craiova, Inspector tehnic la Inspectoratul teritorial Craiova: În aprilie 1983 s-au împlinit 16 ani de la apariția primului număr al revistei Magazin istoric, iar acum apare al 200-lea număr al revistei. Dorec și eu, cu acest prilej, să felicit întregul colectiv redacțional, colaboratorii și sprijinitorii activității revistei, pentru munca depusă de propagare și relevare a adevărului istoric privind trecutul frământat și prezentul glorios al minunatului nostru popor, colaborarea și solidaritatea cu celelalte popoare.

CONSTANTIN DAICOVICIU INEDIT

EMANOIL SAFIR, din București: În 1947, am descoperit în curtea castelului baronului Ioan Iozica, din com. Brănișca, jud. Hunedoara, o piatră cu o inscripție română. Am transcris textul inscripției și m-am adresat regretatului acad. prof. Constantin Daicoviciu — pe atunci prezident al Comisiei Monumentelor Istorice — care, descifrind textul latin l-a și tradus și l-a făcut o scurtă prezentare. Scrisoarea savantului, inedită, o ofer spre publicare revistei Magazin istoric, ajunsă la numărul său 200, în semn de admirație și cinste pentru trecutul istoric al poporului român și de omagiu adus memoriei lui C. Daicoviciu (de la a cărui moarte s-au împlinit 10 ani), semnată al unui emoționant cuvânt la primul număr al Magazinului istoric:

Inscripția e o așezare inscripție onorară, ridicată întru pînăscăvirea lui Lucius Aurelius Verus, colegul (colegi) întru domnie al împăratului Marcus Aurelius, care domnea între anii 167-169.

Inscripția datează din anul 167-169 a a fost ridicată de Cohorta a II-a de Commageni, probabil cu prilejul biruinței lui Lucius Aurelius.

Verus asupra Armenilor —

Deoarece o dată cifra de IIII e înlocuită în Verus care, din lipsă de manual la îndemână, nu o pot fixa precis, încep cu IIII între anii 164-165.

(C)

IMP(eratori) CAES(ar) DIVI ANTONIN(us) FILII(um) DIVI HADRIAN(us) NEP(ot) DIVI TRAI(ani) PART(hic) PRONEP(titi) DIVI NERVAE ADNEP(oti) LUCIO(A) AURELIO(V) VERO AUG(ust) ARMINIACO TRIB(unica) POT(estate) (quartum) CO(n)s(uli) (terum) PROCO(n)s(uli) COH(ors) (secunda) FL(avia) COMMAG(enorum).....

(Traducere): Împăratului Cesar Lucius Aurelius Verus, fiu al divului Antoninus, nepot al (divului) Hadrianus, strănepot al divului Traianus, birăritorilor parților, stră-strănepot al divului Nerva; Augustului (împărat), birăritor al armenilor, tribun al poporului a patra oară, consul a două oară, proconsul [închină acest monument] Cohorta II-a Flavia a Commagenilor (recrutată din Commageni).

Inscripția e o așa-zisă inscripție onorară, ridicată întru pînăscăvirea lui Lucius Aurelius Verus, colegul (și frate) întru domnie al împăratului Marcus Aurelius, care domnea între anii 167-169.

Inscripția datează din anul 164-165 și a fost ridicată de Cohorta a II-a de Commageni, probabil cu prilejul biruinței lui Lucius Aurelius Verus asupra armenilor.

Data exactă o dă cifra de IIII a tribunatului lui Verus care, din lipsă de manual la îndemână, nu o pot fixa precis. Sigur e însă între anii 164-165.

C.D.

AȘTEPTĂM CU NERĂBDARE

AL. BORZASI, jurist, din Turda: Vă mulțumim și vă felicităm pentru această deosebită sursă de cultură istorică — revista Magazin istoric. Aștept eu, cit și fiica mea, Maria Elena, elevă în clasă a X-a, fiind îndrăgostit de istorie, avem o satisfacție deosebită când citim revistele din colecția noastră. Preocuparea pentru îmbogățirea cunoștințelor de istorie, la care revista ne ajută mult, este realizată și prin intermediul concursurilor Magazin istoric. Așteptăm cu nerăbdare numerele viitoare ale revistei, organizarea altor concursuri.

CONTENTS (Romanian History) I. POPESCU-PUTURI From Dacian King Burebista's Era to Ceausescu's Age • GH. DAVID The Prince's Court in Jassy • I. DUMITRIU-SNAGOV In Vatican Library: A Print from Alba Iulia • D. BERINDEI 1888: Bülow Reports to Bismarck from Bucharest • THE XV-th ICHS: HÉLÈNE AHRWEILER (France) History — Instrument of Hope • P. SCHUSTER-STEIN 1583: The Saxon Municipal Statutes in Transylvania • In Bucharest, 50 Years Ago

SOMMAIRE (Histoire romaine) I. POPESCU-PUTURI Du siècle du roi dace Burebista à l'époque Ceausescu • GH. DAVID La Cour princière à Jassy • I. DUMITRIU-SNAGOV Une estampe d'Alba Iulia au Vatican • D. BERINDEI 1888: Bülow renseigne Bismarck de Bucarest • LE XVe CISH: HÉLÈNE AHRWEILER (France) L'histoire, un instrument de l'espoir • P. SCHUSTER-STEIN 1583: Les Statuts municipaux des Saxons de Transylvanie • À Bucarest, il y a 50 ans

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) И. ПОПЕСКУ-ПУТУРИ От века дакийского короля Буребисты до эпохи Чаушеску • Г. ДАВИД Яссы — столичный град • И. ДУМИТРИУ-СНАГОВ Эстамп из Алба Юлии во Ватикане • Д. БЕРИНДЕЙ 1888. Бюлов докладывает Бисмарку из Бухареста • XV МКШ: ЭЛЕН АРВЕЙЕР (Франция) История — оружие надежды • П. ШУСТЕР-ШТАЙН 1583. Сакские городские уставы в Трансильвании • В Бухаресте, 50 лет тому назад

INHALT (Rumänische Geschichte) I. POPESCU-PUTURI Vom Jahrhundert Burebistas, König der Daker, bis zur Epoche Ceausescu • GH. DAVID Die Fürstenresidenz in Jassy • I. DUMITRIU-SNAGOV Eine Stampe aus Alba Iulia im Vatikan • D. BERINDEI 1888. Bülow berichtet Bismarck aus Bukarest • DER XV. IKGW: HÉLÈNE AHRWEILER (Frankreich) Die Geschichte — eine Waffe der Hoffnung • P. SCHUSTER-STEIN 1583. Die sächsischen Munizipalstatute in Siebenbürgen • In Bukarest, vor 50 Jahren

SUMARIO (Historia romana) I. POPESCU-PUTURI Desde el siglo del rei de los dacios Burebista a la época Ceausescu • GH. DAVID La residencia principesca de Iași • I. DUMITRIU-SNAGOV Una estampa de Alba Iulia en Vaticano • D. BERINDEI 1888. Desde Bucarest, Bülow informa a Bismarck • EL XV° CICH: HÉLÈNE AHRWEILER (Francia) La historia — un arma de la esperanza • P. SCHUSTER-STEIN 1583. Los estatutos municipales sajones en Transilvania • En Bucarest, hace 50 años

ABONNEMENTS : ILEXIM — Departamentul export-import presă, București, strada 13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136—137, telex : 11226

magazin istoric

București, Intrarea Ministeriului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70 100.

REDAȚIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu-Năstășel, Ana Maria Șerbănescu, Marian Ștefan
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanța Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc., de la oraș și de la sat. Prețul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — București

42 427

magazin istoric 200 • magazin istoric 200 • magazin istoric 200

